Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Historisk Tidsskrift,

Ottende Række,

udgivet

af

den danske historiske Forening,

ved dens Bestyrelse.

Redigeret

af

J. A. Fridericia,
Foreningens Sekretær.

Andet Binds tredje Hefte.

Kjøbenhavn.
H. Hagerups Boghandel, Hovedkommissionær.
Bianco Lunos Bogtrykkeri.
1909.

Udgives sammen med 4. Hefte for 2. Halvaar 1909.

Den danske historiske Forenings Bestyrelse bestaar af:

Prof. **Kr. Erslev**, Prof. **Joh. Steenstrup**, Dr. phil. **Aage Friis**, Prof. **J. A. Fridericia** og Museumsassistent **M. Mackeprang.**

Foreningen har udgivet:

Historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1840—45. Nyt historisk Tidsskrift. 1—6. Bd. 1846—56. 3. Række. 1—6. Bd., samt Register. 1858—69. 4. Række. 1—6. Bd. 1869—78. 5. Række. 1—6. Bd. 1879—87. 6. Række. 1—6. Bd. 1887—97. 7. Række. 1—6. Bd. 1897—1906. 8. Række. 1. Bd. 1907—08. 2. Bd. 1—2. H. 1909. Indholdsfortegnelse til 1—5. Række. 1889.

C. Molbech: Historiske Aarbøger. 1—3. Del. 1845—51.

—— Historisk-biographiske Samlinger. 1—3. Hefte. 1847—51.

J. P. F. Kønigsfeldt: Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter. 2. omarb. Udg. 1856.

N. M. Petersen: Bidrag til den danske Literaturs Historie. I—VI. 1853—64. (Udsolgt undtagen VI, Registret.)

H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 1861.

Fr. Hammerich: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. 1863. (Udsolgt.)

O. Vaupell: Kampen for Sønderjylland 1848—50. I—III. 1863—67. (Udsolgt.)

H. F. Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621. 1—3. Del, samt Aktstykker. 1868—77.

Joh. C. H. R. Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark i det 19de Aarhundrede (1801—1863). 1889.

Foreningens Medlemmer kan, for saa vidt Forraad haves, faa ethvert Bind af de første 4 Rækker af Historisk Tidsskrift mod at betale 4 Kr. samt ethvert Bind af 5te—7de Række mod at betale 6 Kr. Registret til 3dje Række leveres, naar ønskes, gratis sammen med Rækkens 6te Bind; ellers betales det med 50 Ø. Indholdsfortegnelsen til de 5 første Rækker koster 30 Ø.

For følgende Bøger gælder foreløbigt en **Prisnedsættelse:**

Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535—1700. 50 Ø.

Kønigsfeldt: Genealogisk-historiske Tabeller. 1 Kr.

Molbech: Historiske Aarbøger. 1—3. D. 50 Ø.

—— Historisk-biographiske Samlinger. 50 Ø.

Reinhardt: Kommunitetet og Regentsen fra deres Stiftelse indtil vore Dage. (Særtr. af Hist. Tidsskr. 3. R. III.) 30 Ø.

Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie 1537 til 1621. 1—3. D., samt Aktstykker. 2 Kr. (Enkelte Bind eller Aktstykkerne 50 Ø.)

Steenstrup: Historieskrivningen i Danmark i det 19. Aarh. 2 Kr.

Desuden er **Prisen** paa en Række enkelte Hefter af Historisk Tidsskrift **nedsat** til 30 Ø.; nærmere Oplysning gives i Subskriptionsindbydelsen til Tidsskriftets 8de Række, der kan faas gennem enhver Boghandel.

Griffenfeld og Fuenmayor.

En Studie over dansk Udenrigspolitik.

Af

Knud Fabricius.

(Sluttet.)

V.

Fuenmayors Arbejde paa en dansk Krigserklæring.

(Efteraaret 1675.)

Fuenmayor havde tilbragt Sommermaanederne i Hamburg. Han havde Paalæg hjemmefra om at faa Staden, der var genstridig, til igen at anerkende Kejserens Overherredømme og bevæge den til at opgive sit Forbund med Sverige. Om Resultatet heraf skulle vi siden høre. Men samtidig ventede han efter Griffenfelds Løfte paa de danske Tropper. Han vidste nemlig, at det var Planen, at samtidig med at Hovedstyrken gik mod Øst, skulde 6000 Mand falde ind i Bremen for med münstersk Hjælp at erobre dette svenske Hertugdømme.

Han ventede længe forgæves. I Juli og August drev han derfor stadig paa, at de danske Operationer skulde tage deres Begyndelse, og vilde have en dansk Krigserklæring udstedt mod Sverige. Men Griffenfeld svarede ham, at han vilde stille de allierede Magter tilfreds „med Kendsgerninger, snarere end med Ord". Fuenmayor hævdede saa paa sin Side, at de allierede havde opfyldt deres Forpligtelser mod Danmark og mere end det, men uden at se noget Resultat deraf. Kong Kristian

var ikke kommen Brandenburg til Hjælp i Nødens Time, og gjorde det heller ikke under den nuværende lykkelige Tilstand. Følgen heraf var bleven, at Aarstiden nu var fremrykket, og hans egen „Kredit" hos Dronningen derhjemme i Spanien svækket. Endelig d. 7. August kunde Griffenfeld berolige Fuenmayor med, at den danske Flaade samme Dag vilde gaa under Sejl, og han anbefalede ham paa sin Side at passe paa, at de allieredes Subsidier bleve betalte med større Nøjagtighed i Fremtiden end hidtil [1]).

Kort Tid efter forlangte Danmark et kategorisk Svar fra Hertugen af Hannover om hans Stilling under Krigen for at skønne, om man uden Fare kunde sende Tropper fra de østelbiske Lande til Bremen. Man fik tilfredsstillende Oplysninger [2]), og da de danske Troppers Indmarsch i Mecklenburg samtidig begyndte, var Fredsbruddet et Faktum. Men den Tanke begyndte tillige at fæstne sig hos Fuenmayor, om han ikke foruden en dansk Krigserklæring mod Sverige burde se at udvirke en lignende mod Frankrig. Han frygtede nemlig for, at Terlon, som stadig opholdt sig ved det danske Hof, ved gunstig Lejlighed vilde iværksætte en dansk-svensk Særfred. Unøjagtigheden i Subsidiebetalingen var jo et sørgeligt Faktum, som den spanske Gesandt ikke kunde dølge for

[1]) At Mangel paa Penge har spillet sin store Rolle ved Flaadens langsomme Udrustning i Sommeren 1675, er vist ubestrideligt. I Brecklings Breve fra Kbhvn. til Milan siges det allerede den 13. Juli, at Flaaden er færdig og kun venter paa Marinere fra Holland, men dog ser man af de følgende Skrivelser, at endnu den 3. August var intet Krigsskib gaaet i Søen. Den første Meddelelse var altsaa forhastet, men de kort paa hinanden følgende Breve viser, at man arbejdede med Iver. ($^{20}/_{7}$ var 12 Skibe færdige, $^{27}/_{7}$ laa 16 rede o. s. v.) (D R A. Milans Arkiv.)

[2]) Senere sluttede Hertugen endog en Neutralitetstraktat med de allierede (Bierman til Mejerkrone $^{19}/_{9}$). (Wimarson: Sveriges krig I. 208.)

sig selv. Foreløbigt blev det dog ved Tanken, da der frembød sig mere nærliggende Maal for Fuenmayors Virkelyst.

Fuenmayors Læretid i Norden er nu omme, han staar som den fuldt udviklede og duelige Diplomat. Paa Baggrunden af hans store Bundter af Depecher til Hjemmet tegner sig Billedet af en ægte Spanier fra det 17. Aarhundrede, stolt og etikettekær, med klassisk Lærdom og liden Humor; men tillige et skarpt Hoved, der evnede at drage lange og logiske Slutninger og med stedse vaagen Mistænksomhed forstod at se tværs igennem mange gaadefulde Væv. Hans Ihærdighed var saa stor, at den grænsede til Paatrængenhed, men han forbandt dermed et vindende Væsen, der gjorde Indtryk paa Mænd fra alle Befolkningsklasser og lettede ham hans Arbejde. Dog denne klare Hjerne var tillige kold, og han blev aldrig, saaledes som Rebolledo, paavirket af nogen Sympati for det Land, hvor han var bleven sat paa Post. Maaske har de mange Rivninger og Smaanederlag over for Griffenfeld under den første Tid bidraget deres til at stemme ham kølig mod Danmark. Som bekendt var Spanien i det 17. Aarhundrede endnu det første Land i Europa med Hensyn til Feltherrer og Diplomater. Fuenmayor skulde blandt disse naa frem i første Række. Men det var i Danmark, at han — desværre for os — vandt sine Sporer.

Ved Indmarschen i Mecklenburg anslaar Fuenmayor den danske Hær til 12000 Mand, foruden de 6000, der snart skulde følge efter. Efter Traktaten skulde dens Operationer foregaa efter fælles Aftale med de allierede; det var derfor naturligt, at Kristian V traf sammen med Kurfyrst Frederik Wilhelm i sit Hovedkvarter Gade-

busch. Kongen var her Kurfyrstens Gæst den 5. og 6. September. Om disse Forhandlinger i Gadebusch har man hidtil ikke vidst noget sikkert og ment, at Griffenfeld og de danske Generaler nærede forskellige Planer, saa at Griffenfeld vilde mod Bremen, og Generalerne mod Wismar[1]); nu faa vi et Øjenvidnes Beretning.

Fuenmayor var til Stede i Krigsraadet og fortæller sin Regering, at nogle danske Generaler og Premierministeren vare for et Angreb paa Wismar, medens Kurfyrsten vilde mod Pommern[2]), og at denne Tankegang lykkeligvis sejrede. Thi Griffenfelds Hensigt var aabenbart kun at vinde Tid og undgaa at blive for stærkt indviklet i Krigen, da han dog næppe mente at kunne indtage Byen[!]. Og hvis Wismar faldt i Danskernes Hænder, var det næsten værre endnu, da ikke de, men Stadens gamle Herrer, Hertugerne af Mecklenburg, burde have den tilbage. Men Fuenmayor tilføjer den interessante Oplysning, at Beslutningen til en vis Grad var hans eget Værk. „Jeg har bidraget af al Magt til at vedkommende Kurfyrste opnaaede at blive fuldkomment tilfredsstillet under Konferencen, da jeg fandt at burde gøre dette, fordi han aabenbart har bedre Hensigter end Grev Griffenfeld, og fordi han bør hjælpes til at faa Oprejsning for den Skade, hans Land har lidt, og endelig fordi med hans Naturel enhver Vanskelighed, som hans Planer mødte, kunde blive i højeste Grad farlig [sic!]; og derfor har jeg, efter den Smule Kendskab jeg har til Kongen og hans Premierminister, overtalt Kurfyrsten til at tale sin Sag under fire Øjne

[1]) A. D. Jørgensen II, 285.

[2]) Efterretningen om Kurfyrstens Ønsker bekræftes af Biermans Brev til Mejerkrone °/₉. Han mente dog, at Kongen og Kurfyrsten vilde adskilles, hvilket som bekendt ikke blev Tilfældet.

med den danske Konge og fremstille sine Grunde for ham, idet han paavirkede ham med Motiver, der var hentede fra Æresbegreberne, til at begynde med det, som samtidig var det kraftigst virkende og det letteste, da han (ɔ: Kongen) skulde agte sig for at sætte sin Ære i Vove i den første Aktion, hvilket kunde hænde, om han belejrede Wismar. Kurfyrsten handlede herefter og opnaaede, at Hans nævnte Majestæt helt og holdent gav efter for hans Vilje". . . . Naar man betænker, at Kristian V.s Advarselsskrivelse til Griffenfeld i Rensborg var gaaet umiddelbart i Forvejen, og at Kongen ved samme Lejlighed spillede under Dække med den brandenburgske Gesandt mod sin egen Minister ved at sende Breve til Kurfyrsten uden Griffenfelds Vidende[1]), lyder

[1]) Kristof v. Brandts Beretning herom, der maa ligge til Grund for Pufendorfs Skildring (XIII, 43—45), findes først i hans Relat. af 1/4 80 (Geheimes Staatsarch. Berlin), hvori han skildrer sin Afskedsaudiens ved det danske Hof. Da den ikke tidligere har været fremdraget og indeholder forskellige interessante Træk, skal den meddeles her. Om Kristian V siger han: „Er ist ein sehr tapferer und grossmütiger Herr, der nicht allerdings mit sich schertzen lasset, der auch leicht eine Jealousie, in Sonderheit von seinen Ministris fassen kann; die Jealousie aber bleibet gemeiniglich ohne Wirckung bei Ihme kleben, wan man Ihme nicht dann undt wan zu Hülfe kommet und Ihme zeiget, wohin ein undt ander Minister seines eigenen Interesse halber zielet und wie demselben zu begegnen sei. Diese Methode haben Wir, ich undt mein Bruder, allezeit halten müssen, undt wehre es unter andern nimmer zu der Gadebuschischen Entrevue, viel weniger zu der Societät der Waffen [i Doberan 15/9 75] zwischen dem Könige undt Ew. Churf. Durchl. gekommen, wen wir nicht Sr. Mayt. klar vor Augen gestellet hetten, wie Greiffenfeldt ungeachtet der damaligen avantageusen Conjunctur aus keiner andern Ursache den Krieg und die Zusammensetzung mit Ew. Ch. Dl. wiederrieht als aus Furcht, dass Seine Mt. gar zu grosse Inclination zum Kriege bekommen, die Generalen ihme vorziehen und Ihre Gnade gegen ihn vermindern möchten. Welche Re-

Fuenmayors Beretning meget trolig, og vi se, at hans Uvilje mod Griffenfeld havde fundet en Lejlighed til at krydse dennes Politik paa en ganske følelig Maade. —

Fire danske Regimenter blev nu ladte tilbage som Observationskorps foran Wismar, medens Kongen med Griffenfeld og den øvrige Styrke drog til Pommern for at gøre Haandlangertjeneste under Kurfyrstens Angreb paa de svenske Tropper. Først halvanden Maaned senere, i Slutningen af Oktober, stod Danskerne igen foran Wismar, og de begyndte nu for Alvor paa en Belejring[1]). Foretagendet var ikke blevet lettere, da den svenske Besætning havde faaet denne yderligere Frist til at styrke sig, men efter den ovenfor citerede Æreskodeks havde Kristian V ganske vist nu vundet sine Sporer under Kampene i Pommern, saa at Fuenmayor forhaabentlig har set med naadigere Øjne paa, at Danskerne søgte en nærmere Kampplads, der kunde bringe dem selv Fordele[2]).

---

monstration so viel wirckete, dass der König, wie Ew. Ch. Dl. sich noch woll erinnern werden, in anno 1675 drey eigenhändige Schreiben, ohne dass Greiffenfeldt von zweyen etwas wusste, an dieselbe abgehen liess. — Ebenmässig wehre auch die letzte Doberanische Entrevue [1678] nicht für sich gegangen, wan wir nicht dem Könige die Ursachen und Intriguen, warumb Ein und ander, in Sonderheit Hahn, dieselbe zu hintertreiben sich bemüheten". — Paa hvilket Tidspunkt Afsendelsen af disse Skrivelser falder, er det ikke muligt at fastslaa; da Maalet for dem var et personligt Samtræf, maa de dög være skrevne før Mødet i Gadebusch, ikke mellem dette og Doberantraktaten. Bierman skriver $^{23}/_{8}$ til Mejerkrone, at Kurfyrsten har foreslaaet Kristian V et Møde ved Mölln.

[1]) $^{15}/_{10}$ skriver Mejerkrone til Bierman, at man ved det franske Hof undrede sig højligt over, at Kristian V ikke straks havde kastet sig over Wismar.

[2]) Samtidigt med Gadebuschmødet havde iøvrigt Huset Braunschweig begyndt at forhandle med Bispen af Münster om en Deling af det endnu ikke erobrede svenske Bremen. Ved Mid-

Fuenmayor forblev imens i Hamburg, og det var under hans Ophold her, at Forholdet mellem ham og Griffenfeld spændtes saa stramt, at det kom til et, om end ikke officielt Brud.

Det var Fuenmayor, som i Midten af Oktober aabnede det diplomatiske Angreb med at klage over, at den svenske Minister ikke blev udvist fra Danmark, og at der ingen Krigserklæring udstedtes mod Sverige. Han mente (i et Brev til sin Regering), at dette skyldtes Griffenfelds Frygt for at støde Frankrig og Enkedronning Sofie Amalie. Baade af Hensyn til sin Datters Forlovelse med Karl XI og sin Broder, Hertugen af Hannovers tvetydige Stilling ønskede hun at gøre Bruddet med Sverige saa lidet dybtgaaende som muligt. Derfor var det, at Griffenfeld kun vilde have den danske Hær i Mecklenburg betragtet som „Hjælpetropper". Men det var netop Fuenmayors Ønske at gøre en Forsoning mellem de nordiske Modstandere umulig for den nærmeste Fremtid. Han truede med, at Danmark i Vægringsfald ogsaa ved Freden vilde blive behandlet som Hjælpemagt og gaa Glip af alle Krigens Fordele[1]).

Griffenfeld søgte at værge sig efter bedste Evne. Naar man ikke udviste den svenske Resident Lilliecrona, var det for i ham at have et værdifuldt Pant mod den danske Afsending Lindenov, der med Vold holdtes tilbage i Stockholm. Mejerkrone var allerede kaldt til-

---

ten af Oktober siges de i Fuenmayors Relationer at være komne til Enighed herom paa det Grundlag, at Danmark ganske udelukkedes derfra [Rel. $^{25}/_{10}$.]. (Jfr. Wimarson I, 233.)

[1]) En Fredskongres var allerede under Overvejelse, og Fuenmayor, ligesom mange af de allierede, ønskede den afholdt paa katolsk Grund. Hans Maal dermed var, at faa Danmark til foreløbigt at afvise Englands Fredsmægling.

bage fra Paris, saa at han ikke længere kunde give Anledning til de Rygter, som Fuenmayor anførte, nemlig at han skulde have benægtet Danmarks Fredsbrud med Sverige. Hvad Krigserklæringen angaar, beraabte Griffenfeld sig paa, at hverken Brandenburg eller Lüneburg havde udstedt nogen saadan. Kom man nu med en Erklæring, efter at Krigen med Sverige var et Faktum, var det blot at „sætte Hesten bag Vognen". Bedre var det, om de allierede, og da navnlig Spanien, sørgede for at betale deres Subsidier i Tide, saa vilde den danske Krigsførelse heller ikke lade noget tilbage at ønske i Raskhed[1]).

Denne Næse var ikke ufortjent, thi samtidigt meddelte Klingenberg fra Holland, at Spaniens resterende Subsidier til Danmark nu løb op til over 700,000 fl.[2]). Men netop fordi den var berettiget, gjorde den Fuenmayor forstemt. Han pegede over for sin Regering paa, at Brandenburg, der var den angrebne Part, ikke behøvede at udstede nogen Krigserklæring, og Hertugerne af Celle havde i Haag udtrykkeligt forbeholdt sig ikke at udfærdige en saadan. Med Danmark var det anderledes. Men derfor kom nu ogsaa hans egentlige Mening med Krigserklæringen for en Dag: Frankrig burde ikke faa Paaskud til at undlade at bryde med Danmark, saaledes som det skyldte Sverige det i Følge deres Forbund. Terlon burde udjages af Danmark for at hindre, at Kristian V, hvis det gik ham slet, gennem

[1]) Rel. til det sp. Hof $^{25}/_{10}$, med vedlagt Kopi af F.s Note til Gr. af $^{23}/_{10}$. Dennes Svar af $^{25}/_{10}$ er vedlagt Rel. $^{11}/_{8}$. — Alle Datoangivelser efter ny Stil.

[2]) Klingenb. til Lente $^{2}/_{11}$ 75 (Lentes Arkiv. D R A). Ved en anden Lejlighed opgør han de af Spanien 1674—75 betalte Subsidier til 109000 Rdlr. (Christiansen: Dansk Statshusholdning I, 440.)

denne franske Gesandt kunde slutte Partikulærfred med Sverige. Han mente endelig, at selv om han ikke kunde skaffe sin Klage hørt hos Griffenfeld, kunde den dog altid bruges til at forsvare Manglerne ved Subsidiebetalingen[1]).

Atter lod Fuenmayor den danske Premierminister i Fred for en Tid, men i Slutningen af November, medens Belejringen af Wismar slæbte sig langsomt hen, rettede han et nyt og kraftigt Angreb paa ham i Skikkelse af en fire Sider lang Note. Han havde i Mellemtiden haft Griffenfelds Sekretær Schrøder under mundtlig Paavirkning, da denne passerede gennem Hamburg, og havde lovet sig meget heraf, men forgæves. Nu greb han atter Pennen, der ogsaa var hans kæreste Vaaben.

Han betonede i sit Brev, at en dansk Krigserklæring mod Sverige var en Pligt i Følge Forbundstraktaten. Det var ganske vist klogt, at man først havde ladet Fjendtlighederne begynde, og han havde selv i sin Tid billiget, at man paa Skrømt holdt Nils Brahe hen og overrumplede Hertugen af Gottorp under en officiel Fredstilstand. Men nu var alle slige Hensyn forsvundne, og nu vilde en dansk Krigserklæring paa en heldig Maade fjerne Mistilliden hos vore allierede. Denne Mistillid var ikke ugrundet, thi man kendte Mejerkrones Forsikring til den franske Regering om, at Danmark kun var auksiliær Magt, og Lilliecronas Forbliven i København vidnede om, at Sverige var af samme Mening. Man kunde jo udveksle ham mod Lindenov midt i Sundet. Den eneste virkelige Undskyldning, som Schrøder havde kunnet anføre under deres Samtale, var, at Spanien og de øvrige allierede ikke havde betalt Subsidierne rettidigt, men vilde dette Paaskud ikke i hans Hjemland gøre den

[1]) Fuenmayors Rel. $^{8}/_{11}$ 1675.

modsatte Virkning. Man vilde der hævde, at man ikke havde Forpligtelser, naar Danmark ikke opfyldte sit Løfte: At erklære sig „virkeligt og formaliter" mod Sverige. Krigserklæring efter Krigens Aabning, det var ikke at sætte Hestene bag Vognen, saaledes som Griffenfeld havde skrevet; nej, Deklarationen var netop en af det Forspand, som skulde trække Krigen efter sig.

Griffenfelds Svar lod vente adskillige Dage paa sig og var meget overlegent. Det lød saaledes:

„Señor mio!

Paa det Brev, som Eders Excellence skrev mig til fra Hamburg d. 25. ds. (ny Stil), ved jeg intet andet at svare, end hvad en af Oldtidens Forfattere saa træffende siger:

Ubi rerum testimonia adsunt,
quid opus est verbis?

Jeg haaber i Løbet af kort Tid at kunne melde Eders Excellence Byen Wismars Indtagelse, hvad der er meget vigtigt for den fælles Sag. Gud i Vold etc."

Hvad man end mener om dette Brev, kan man neppe kalde det politisk klogt; det tyder paa en Undervurdering fra Griffenfelds Side af den fattige Gesandt, i Forbindelse med Irritation over hans stadige Paatrængenhed. Men Fuenmayor var nu paa sin Side klar over Griffenfelds „Malice" og tordnede i sin Relation til Hjemmet mod ham. Han betonede, hvor nødvendig Krigserklæringen var paa Grund af Danskernes daarlige Udsigter; der laa kun 10000 Mand foran Wismar, Generalerne besad ringe Intelligens, og Rekruteringen var vanskelig. Men navnlig nærede han Mistro til Førsteministerens Hensigter, „som jeg formoder er i Forstaaelse med Frankrig og med Enkedronningen". Selv om man virkelig gennemførte Wismars Erobring, frygtede han for, at Griffenfeld ikke

under det kommende Aars Felttog vilde lade sin Konge foretage „nogen Kapitalsag", men kun støtte Kurfyrst Frederik Wilhelm med et ubetydeligt Troppekorps. Hvorfor havde man ikke begyndt Krig fra den norske Side? Hvis den danske Konge heller ikke under det kommende Aars Felttog førte Krigen over i det egentlige Sverige og derved hindrede svenske Troppeoverførseler til Pommern, vilde hans Hjælp ikke være meget værd, thi i Tyskland kunde Kurfyrsten sagtens klare sig alene. Men for at binde Kongen af Danmark til en saadan Optræden, var en skriftlig Krigserklæring nødvendig, og Fuenmayor opfordrede sin Regering til at meddele Jørgen Reedts, at hvis dette ikke skete, vilde man gribe til Indstilling af Subsidiebetalingen og under Fredsforhandlingerne kun betragte Danmark som auksiliær Magt.

Fuenmayor havde hermed spillet sine største Kort ud, og naar man mindes, hvor ivrig han selv om Sommeren havde været for, at Danmark skulde aabne Krigen i Nordtyskland, ser man klart, at hans Interesse for vor politiske Velfærd, om den nogensinde havde eksisteret, nu var ganske fordunstet, og at han bestandig vilde lade Danmark gaa de allieredes Ærinde (Krigen i Sverige). Spot og Skade følges dog gerne ad. Da den spanske Consejo i Midten af Januar 1676 tog hans Relation for, besluttede den sig straks til at gøre et Tilbagetog og desavouere sin egen Minister. „Man skal skrive til Don Baltasar, at han ikke maa vedblive med sine Instanser om en skriftlig Deklaration, men at han skal fortsætte at paavirke Kongen, idet han stræber at bevare hans Tillid og styrker hans Forhaabninger om Subsidiebetalingen". Man erklærede det Svar, som Griffenfeld havde givet Fuenmayor, for „fyldestgørende og afsluttende", og at det var velfortjent

paa et Tidspunkt, hvor Kongen af Danmark ved sine Krigsoperationer havde opfyldt, hvad han var gaaet ind paa[1]). — Var Fuenmayors Ræsonnementer virkelig gaaet hen over de høje Herrers Hoveder, eller fandt de med klædelig Beskedenhed, at deres egne Brøst i at opfylde Traktatbestemmelserne gjorde dem lidet egnede til at optræde som Moralprædikanter over for Danmarks Forhold?

Kun eet Consejomedlem, Hertugen af Medina-Coeli, erklærede i et Separatvotum, at han ansaa Fuenmayors Udtalelser for betydningsfulde. Men han var endnu en enlig Svale.

Man maa betragte det som en Lykke for den spanske Gesandt, at han saa længe maatte svæve i Uvidenhed om sin Regerings Svar, der først langt hen i Februar 1676 kom ham i Hænde. Ellers havde han vel ganske tabt Modet. Der var Sorger og Modgang nok for ham i Slutningen af Aaret. Men det er det bedste Bevis paa denne Mands Aandsstyrke, at han arbejdede sig gennem alt. Naar vi møde ham i Foraaret 1676, er det som Sejrherre, med dobbel Ret Sejrherre, fordi han var sin egen Lykkes Smed[2]).

---

[1]) F.s Relation $^{6}/_{12}$ 1675 med vedlagte Kopier af F.s Note af $^{25}/_{11}$ og G.s Svar af $^{1}/_{12}$ (paa Spansk). — Consejoens Resol. af $^{26}/_{1}$ 1676 ligger ved Relationen.

[2]) Som et interessant Vidnesbyrd om Fuenmayors Sindsstemning mod Slutningen af 1675 staar de Meddelelser, som han gav sin Regering om Mette Trolles Færd. Han henviste heri til, at han allerede i Septbr. 1674 havde henledt dens Opmærksomhed paa hendes skriftlige Forbindelse med Terlon. Hun havde stadig meddelt denne Hemmeligheder fra det spanske Hof, og for Øjeblikket (Dec. 1675) vidste han, at Terlon laa inde med et Brev, der var skrevet fra Hoffet i Madrid og kun kunde stamme fra hende (Rel. $^{20}/_{12}$ 1675). — Men skønt Consejoen takkede Fuenmayor for Oplysningen, forlangte den dog Beviser paa hans Mistanke og anbefalede nærmere Efterforskning.

VI.

Brevspørgsmaalet og Mejerkrones Forberedelse af en dansk-fransk Forstaaelse.

Hvad var Aarsagen til, at Griffenfeld, trods det faktisk indtraadte Fredsbrud med Sverige, ikke vilde høre om nogen Krigserklæring mod dette Land, end sige mod Frankrig, og var det sandt, at Mejerkrone i Paris havde beraabt sig paa, at der ikke var indtraadt nogen virkelig Krigstilstand mellem de to nordiske Kroner, da Danmark kun var „Hjælpemagt" hos de allierede?

Vi maa gaa lidt tilbage i Tiden og atter tage fat paa de dansk-franske Forhandlinger, der for almindelige Øjne maatte synes endeligt strandede ved de Griffenfeld-Terlonske „Projekter" og Kupet over for den gottorpske Hertug (Side 54—55 og 57). Men vi hørte til vor Overraskelse, at dette endnu i August Maaned ingenlunde var den danske Regerings Mening.

Mejerkrone sad imens i Paris og var ikke saa lidt forvirret. At Krigen med Sverige stod for Døren, nærede han ingen Tvivl om, men hvilken Indvirkning vilde dette faa paa vort Forhold til Frankrig? Det fremgaar klart af hans Breve, at den franske Regering var forberedt paa Fredsbruddet i Norden, som Mejerkrone iøvrigt havde varslet for den allerede i Juli Maaned. Klart er det endvidere, at Ludvig XIV ikke hilste denne Udvidelse af den store evropæiske Krig med Glæde, da han heri øjnede en Hindring for den almindelige Fred, som han selv var naaet til at eftertragte. Dog, maaske kunde den nordiske Krigs Udbrud forhales, og man tog derfor i Paris foreløbigt det Parti at sætte en elskværdig Mine

op og vise sig meget føjelig paa alle omtvistede Punkter. Man var villig til at stryge Udelukkelsesparagraffen i den fransk-svenske Traktat af 1672, man lukkede Øjnene for Danmarks nylige Krænkelse af Gottorp, ja billigede endog, at vi sendte Krigsskibe til Østersøen „til Handelens Sikring". Det er karakteristisk, at Respekten for os øjensynlig var steget i Frankrig, efter at vi havde vovet Kupet mod den gottorpske Hertug[1]). — Mejerkrone vidste til en Begyndelse ikke, om det var hans Herres Hensigt at bevare Venskabet med Frankrig. I Juli Maaned stillede han sig blidere over for de franske Statsmænd og skød Skylden for de afbrudte Forhandlinger paa Sverige, som selv burde gøre Begyndelsen til at genoptage dem. Dette klang behageligt i Pomponnes Øre. Men i August Maaned var Mejerkrone blevet krassere; han mente, at Frankrig endnu var stemt for at støtte Sverige aktivt, og at vi burde hindre dette ved en kraftig Krigsførelse, for saa bagefter, naar Sverige var mat, at staa som „nécessaires" for Frankrig. Begge disse Standpunkter forudsætter dog, at Mejerkrone trods sin Usikkerhed hældede til den Tro, at et Brud med Frankrig fra vor Side ikke var forestaaende, og heri havde han Ret. Da han endelig i August anbefalede sin Herre en Krigsførelse som auksiliær Magt, havde han den Tilfredsstillelse, at Griffenfeld, inden dette Forslag var blevet ham bekendt, havde handlet efter dets Tanker. Førsteministeren svarede i Rensborg den franske Gesandt Verjus, som vilde fremme Terlons Forhandling ved nye Tilbud,

[1]) Ludvig XIV udtalte selv i Brev til Terlon $^{16}/_{8}$, at han vilde tilgive os Krænkelsen af Gottorp for saaledes at undgaa Krig, og han opfordrede samtidig Sverige til at stille nye Forslag til Danmark. (Da. Sml. 2. R. III, 17.)

at han ikke kunde lytte til hans Forslag. Det var Sveriges Optræden, som gjorde Krigen til en sørgelig Nødvendighed. Men dog vilde der fra dansk Side ikke blive udstedt nogen Krigserklæring mod Sverige, og den danske Konge haabede endnu at finde Midler til at mage sine og Kong Ludvigs Interesser sammen[1]).

Hermed var der tilsyneladende slaaet en Streg over alle Foraarshalvaarets Forhandlinger mellem Danmark, Frankrig og Sverige. Danmarks Mægling var officielt bleven erklæret for en Umulighed. Men der var aabnet en Port for en anden Tilnærmelse mellem de to førstnævnte Magter. Mejerkrone hævdede i Breve til Hjemmet, at nye Forhandlinger med Terlon vilde lade os vinde Tid og hindre, at Frankrig i Følge sin traktatlige Forpligtelse udstedte nogen Deklaration mod Danmark. (Det var netop derfor, vi undlod at udstede Krigserklæringen mod Sverige.) Og naar vi vandt Tid, og Sverige f. Ex. mistede Wismar, vilde Frankrig nok faa Øjnene op. Danmarks Fremgang vilde jo ogsaa medføre, at det kunde spare Subsidierne til Sverige. Over for Pomponne pegede han endog paa, at Frankrigs Hensyn til dets „interets particuliers" burde gaa forud for Hensynet til dets allierede, og at en dansk Hær i Tyskland ogsaa kunde bruges mod Huset Habsburg. Bierman billigede fuldstændig Mejerkrones Forslag om en franskvenlig Politik, og Griffenfeld komplimenterede ham for hans forstandige Optræden i Paris. Samtidig med at nu den svenske Gesandt Lilliecrona blev holdt paa Afstand fra det danske Hovedkvarter, opholdt Terlon sig i Nærheden hos Dronningen i Glückstadt. Han ytrede

---

[1]) Mejerkrone til Bierman $^{23}/_{7}$—$^{13}/_{8}$. Bierman til Mejerkrone $^{10}/_{8}$. Se ogsaa Kong Ludvigs Brev til Terlon $^{20}/_{8}$ (Da. Sml. 2 R. III, 18).

sin Tilfredshed over Danmarks Politik over for Frankrig, og den danske Regering respekterede bl. a. de franske Passer[1]).

Det er øjensynligt, at Mejerkrones Argumenter gjorde deres Virkning paa Ludvig XIV's Ministre, og dette var en naturlig Følge af, at det laa uden for hans Interessesfære, hvorledes de nordiske Magter ordnede deres Mellemværende. Men det kunde dog ikke undlade at virke irriterende paa Pariserhoffet, at Krigen mellem Danmark og Sverige i September 1675 var et Faktum. Et nyt Spørgsmaal kom herved til, som gav Franskmændene Lejlighed til at give deres Ærgrelse Luft. Det var Danskernes Opsnappen af Brevene mellem Paris og Stockholm.

Det er bekendt, at Brevspørgsmaalet atter blev fremdraget senere, under Griffenfelds Proces, og da man er tilbøjelig til at tillægge det en Hovedbetydning for hans Fald, er der Grund til at udrede det til Bunds og se, hvad det virkelig indeholder.

Det var d. 3. Septbr., Mejerkrone første Gang maatte meddele, at Pomponne havde beklaget sig over for ham. Kureren fra Stockholm var i Rensborg blevet arresteret af Danskerne, og hvad der gik den franske Regering mest til Hjerte var aabenbart, at den hele diplomatiske Forbindelse mellem de to allierede Hoffer gennem den franske Gesandt i Sverige, Feuquières, herved var truet.

For ret at forstaa Postspørgsmaalet og dets Løsning maa vi erindre om, at de nordiske Stater paa dette Omraade endnu stod paa et antikveret Standpunkt. I de store Kulturlande var man naaet saa vidt, at t. Eks.

---

[1]) Mejerkrone til Bierman $^{27}/_{8}$ og $^{3}/_{9}$. Bierman til ham $^{31}/_{8}$ og $^{11}/_{9}$.

Posten mellem Danmark og Spanien gik fredeligt gennem Frankrig, skønt der var aabenlys Krig mellem det sidstnævnte Land og den spanske Konge. Ikke saaledes her i Norden. Her betød Krigstilstand mellem to Lande, at de var fuldstændigt aflukkede for hinanden. Men at en saadan gammeldags Synsmaade maatte irritere Frankrig højligt, navnlig naar det selv kom til at lide derved, kan ikke undre.

Foreløbig drejede det sig kun om to „ordres en suite", som Feuquières havde afsendt; til hvem, siges ikke. Pomponne udtalte det Haab, at vi ikke ogsaa havde lagt Beslag paa Breve til Frankrig, hvilket Mejerkrone mente at kunne forsikre. Heri tog han dog fejl, og det skulde ikke vare længe, før man blev klar herover i Frankrig. Stemningen blev os i det hele mindre gunstig. Frankrig følte sine Pligter som Forbundsfælle og spekulerede aabenbart i at vække Huset Lüneburgs Skinsyge mod mulige danske Erobringer i Bremen, de der efter vor Beregning skulde blive Bindeleddet mellem Oldenburg og Holsten og Hovedhjørnestenen for vor fremtidige Magtstilling i Nordtyskland. Det havde kun altfor godt Held i disse Bestræbelser (se p. 116 Anm. 2), thi til at beskytte Sverige paa en mere aktiv Maade havde man i Versailles ringe Lyst. Mejerkrone følte, at han maatte gøre noget for at veje op herimod, og han slog atter paa Danmarks og Frankrigs Fællesinteresser, men kraftigere end hans Røst lød Pomponnes skarpe Klager. Mejerkrone indsaa selv, at det nu ikke var den bedste Lejlighed til at tale om Fremtiden. Han sagde om sig selv, at han maatte „marschere med Tømmen i Haanden", thi Frankrig haabede paa, at Vinteren skulde indfinde sig, før Danskerne havde naaet virkelige Resul-

tater. Før næste Foraar skulde det saa nok have faaet Fred eller i det mindste skabt Skinsyge mellem de allierede. Alt afhang for Danmark af et lykkeligt Udfald af dette Efteraars Felttog, for at vi paa Fredskongressen kunde staa som „beati possidentes".

Saaledes var Stemningen bleven over for Danmark i de franske politiske Kredse i Slutningen af September og Begyndelsen af Oktober Maaned. Og dog: selv om Pomponne talte om sin Herres „très grand déplaisir" i Anledning af Fredsbruddet, tilføjede han, at han altid vilde optræde over for den danske Konge paa samme Maade, som han selv blev behandlet. „Man sover endnu her, og man vilde maaske ikke være ked over ikke at blive vakt af Sverige, før efter at man havde set, hvorledes det gik os i et væbnet Sammenstød". Afbrydelsen af den skriftlige Forbindelse mellem Frankrig og Sverige medførte nemlig ogsaa, at Sverige ikke kunde faa Lejlighed til at kræve, at Frankrig i Følge Forbundet skulde udstede sin Krigserklæring mod Danmark. Men i Brevspørgsmaalet stod Pomponne fast, og endnu videre end han gik hans Sekretær Tourmont, der anslog en voldsom Tone og sagde, at Beslaglæggelse af Breve syntes at betyde Krig, saa at Mejerkrone tilsidst maatte spørge ham, om han havde Ordre til at tale i denne Tone til ham. Mejerkrone var klar over, at hvis den danske Regering fortsatte paa samme Maade, vilde Følgen kun blive, at hans egne Breve til Hjemmet ogsaa blev beslaglagte.

Faa Dage senere var Mejerkrone efter Opfordring til Stede ved Kong Ludvigs Lever. Han søgte behændigt at komme uden om Ankerne over vort Forhold til Gottorp og til Sverige, skød Skylden for den strandede Forhandling i Foraaret paa sidstnævnte og talte om „virkelige Be-

viser i Tidens Fylde", paa Danmarks Franskvenlighed. Ludvig XIV hørte ham i Ro og svarede saa smilende og med al Anerkendelse for Kristian V's Følelser: „Jeg ved ikke, hvad jeg skal sige dertil; — jeg vil ikke bruge det Udtryk — men det forekommer mig, at man har villet holde mig hen med tomme Løfter [m'a voulu amuser], medens man forberedte alt til at gennemføre sine Hensigter". — Det var Ord, der faldt som en Bombe, og hvad værre var: der var intet at sige til dem med Rette, for saa vidt Sverige angik. Mejerkrone greb i sin Vaande til at spille en lille Komedie: „Da han sagde disse Ord til mig: „Jeg vil ikke bruge det Udtryk", øjnede jeg, hvad han vilde komme frem med, og satte en forbavset Mine op, idet jeg saa lidt skarpere paa ham, end jeg ellers vilde have gjort, men saa gentog han over for mig to Gange det samme, at han ikke vilde bruge det Udtryk, og han havde aabenbart til Hensigt at holde det aldeles tilbage, men hvad enten han nu ikke havde noget andet Udtryk paa rede Haand, eller hans Beslutning om at sige det dog rev ham med sig, saa gav han det frit Løb" [1]). Der var ikke andet at gøre end at svare i en ydmyg Tone og gentage Forsikringerne om, at Sverige ikke havde været „raisonnable". Mejerkrones Sortie var næppe glimrende, selv om han paastaar, at Kongen til sidst naadigt lyttede til hans venskabelige Forsikringer, og at det gik bedre, end Hoffet i Almindelighed havde troet. Men han havde samtidig Ret i at hævde, at der atter var et Omslag ved at finde Sted hos de ledende Statsmænd, navnlig Pomponne, der saa med megen Ængstelse paa Sveriges Udsigter under Krigen.

[1]) Man faar en Mistanke om, at Kong Ludvigs Vredesudbrud ogsaa var en Smule kunstlet.

Saa daarligt og slapt førtes Felttoget i 1675 fra svensk Side. Men først naar Sverige var knækket, mente Mejerkrone, at Tiden var inde til at fordre „asseurances“ af Frankrig; Alliancen maatte komme „med Tiden“. I Brevspørgsmaalet maatte vi give efter, da det skadede hele Mejerkrones diplomatiske Virksomhed og ydermere forbitrede Kongens Sind, der i Forvejen var ægget ved hans Tro paa, at han under Foraarsforhandlingerne var bleven taget ved Næsen. Ogsaa Pomponne havde under Haanden truet ham med Repressalier[1]).

Paa dette Tidspunkt havde dog Danmark allerede gjort det nødvendige Tilbagetog. Den 30. Septbr. meddelte Bierman Mejerkrone, at man havde givet Feuquières Tilladelse til at sende sin Regering „simples lettres sans y en joindre d'autres“[2]), men at han endnu ikke havde svaret paa dette Tilbud og denne Betingelse. Som Bilag til Biermans senere Ordrer fulgte en Kopi af Griffenfelds Brev til Terlon af 29. Septbr., hvori han bad om, at Feuquières ikke vilde gøre Brevene for tykke, for at de ikke skulde vække „du soubçon à nos gens“, og den 19. Oktbr. skriver Bierman til Mejerkrone, at Betingelsen for Ekspeditionen af Feuquières' og hans Herres Breve kun var „at man sendte dem ene [seules], uden at de blev ledsagede af andre“. Dette var altsaa, hvad den danske Regering forstod ved „lettres simples“, de maatte kun omfatte den egentlige Korrespondance mellem den franske Regering og dens Gesandt[3]).

[1]) Mejerkrones Relationer 3., 10., 17. og 24. Sept. samt 1. og 8. Okt.

[2]) Jørgensen: Griffenfeld II, 515.

[3]) Altsaa ikke alene Feuquières' Privatbreve, som Jørgensen opfatter det (II, 313). Ordene gentages i Biermans Brev $^{25}/_{10}$. Ogsaa Griffenfelds Brev til Terlon $^{17}/_{10}$, hvori han kalder sig „Frankrigs Postmester“, sendtes senere i Afskrift til Mejerkrone (Da. Sml. 2 R. III. 20).

Hermed var dette Spørgsmaal løst, men Mejerkrone havde haft en slem Tid, inden Resultatet blev ham meddelt. Mejerkrone var klar over, at hvis der kom et afslaaende Svar hjemmefra, maatte han skjule det, indtil hans Regering havde faaet det fulde Indtryk af, hvor alvorlig Stemningen var over for dette Spørgsmaal i Frankrig. Han var derfor ikke saa lidt glad, da Ordren af 30. Septbr. kom ham i Hænde. I sin fornøjede Sindsstemning fik han endog Mod til at spille en lille Komedie med den vrede Tourmont for at skønne, hvad Følgen vilde være bleven af det modsatte Svar. Han spurgte ham derfor spøgende, om Frankrig vilde besvare et Afslag med en Krigserklæring, og fik det alvorlige Svar, at Frankrig i hvert Fald vilde behandle Kongen af Danmarks Breve paa samme Maade, og at Mejerkrones Relationer ikke vilde kunne gaa sikkert. Tourmont afviste alle Modgrunde i en ilter Tone og gentog kategorisk sit Krav. Saa rykkede da Mejerkrone ud med Sproget, og Tourmont blev straks meget tilfreds. Han spurgte endnu kun om de ydre Former for denne Frihed, „om Brevene fra Frankrig skulde adresseres til Mr. de Terlon, eller til selve Hans Majestæts Hof, eller endelig afleveres i mine Hænder". Kong Ludvig havde nemlig kun forlangt denne Frihed for sine Ministre „en particulier", og som Bevis herpaa vilde han sandsynligvis gaa ind paa at overlevere Brevene i Mejerkrones egne Hænder til videre Besørgelse. Denne erklærede dog, at han vilde indhente sin Herres nærmere Ordrer herom[1]).

I sit Brev til Hjemmet udtalte da Mejerkrone, at han haabede, at man vilde komme til Enighed med Feuquières,

[1]) Mejerkrones Relation $^{22}/_{10}$.

da Spørgsmaalet ellers som „point d'honneur" til syvende og sidst vilde bringe de to Kroner i fuldkommen Tvist med hinanden. Man skrev sig dette bag Øret i Danmark, skønt det ikke var let med eet Slag at bringe Forbindelsen mellem Frankrig og Feuquières i Stockholm paa Fode igen. De franske Klager ophørte derfor heller ikke straks, endnu i Novbr. betonede man, at der stadig fandt Krænkelser af Brevhemmeligheden Sted. Det var intet Under, at Griffenfeld under disse Omstændigheder kunde lade sig forlede til sine bekendte varme Ytringer til Terlon om, at Korrespondancen kunde gaa ganske sikkert gennem hans egne Hænder. Dette var forøvrigt ligefrem et Svar paa Tourmonts ovenfor anførte Spørgsmaal om, hvilken af de tre Muligheder vor Regering foretrak. Og dog er der Tegn til, at Frankrig ikke følte sig fuldtud tilfreds med dette Formynderskab, da Pomponne til Gengæld fordrede, at danske Breve, som passerede gennem Frankrig til Spanien, paa lignende Maade skulde være adresserede til franske Ministre, et Krav som han dog paa Mejerkrones Forestillinger igen lod falde. Den danske Regering maatte i det hele strække sig ret langt i denne Sag, og i Slutningen af November meddelte Bierman Mejerkrone, at det Brev fra den svenske Kammerherre Baron Bjelke, som vor Gesandt havde sendt til ham, var af Griffenfeld sendt videre til Tromp for endelig gennem denne at passere over til Sverige[1]). Tilladelsen var altsaa nu udstrakt til ogsaa at gælde for visse svenske Undersaatter. Men man vil se, at Griffenfeld i denne Sag handlede efter Samraad og i fuldkommen Overensstemmelse med sine Hjælpere

[1]) Biermans Ordre $^{30}/_{11}$.

i Udenrigsstyrelsen, være sig i Danmark eller Udlandet, Bierman eller Mejerkrone.

Hermed var da ogsaa de egentlige Vanskeligheder i Forholdet til Frankrig ryddede af Vejen, og Mejerkrones Ophold i Paris blev fra nu af til Glæde for ham selv og til Nytte for hans Regering. Hertil bidrog ikke mindst den faste Overbevisning, som Ludvig XIV og hans Ministre efterhaanden fik, at Sveriges Sag i Tyskland var uigenkaldelig tabt, og at Wismars Fald kun kunde være et Tidsspørgsmaal. Kong Ludvig lod Ord falde herom ved sin Lever, og Mejerkrone skyndte sig med at rapportere dem hjem med Opfordring til snarest muligt at gøre dem til Virkelighed. Alt afhang af, om vi kunde møde frem med Resultater, naar Fredskongressen blev aabnet. Angaaende denne Forhandling havde den franske Regering tidlig om Efteraaret vist sin Forstemthed over, at Johan Frederik af Hannover var gaaet ind paa Neutralitet med de allierede og havde tilbudt at overtage den Mæglerrolle, som Danmark efter saa mange Forhandlinger havde vraget. Man ser, at det ikke saa meget var Danmarks Fredsmægling som dets Neutralitet, der havde ligget Frankrig paa Sinde, og at det stillede sig ganske anderledes over for Hannover, der havde modtaget franske Subsidier for at deltage i Krigen paa dets Side. Men Griffenfeld lod Mejerkrone gøre den franske Regering opmærksom paa, at Hertugen netop ved sin Mægling kunde være Frankrig til Nytte under Fredsforhandlingen, og at Danmark var meget tilbøjelig til ved samme Lejlighed at „vise Frankrig gode Tjenester“ [1]).

Dette blev Omkvædet paa Mejerkrones sidste For-

[1]) Bierman til Mejerkr. $^{30}/_{9}$.

handlinger i Frankrig, efter at Brevspørgsmaalet var løst. Han slog paa, at den danske Regering og navnlig Griffenfeld ønskede „en nøje Forstaaelse med Frankrig", og at de tog Fejl, som troede, „at vi fandt Glæde i at ofre os for Huset Østrigs Interesser og være afhængige af dets Bevægelser". Af Sverige havde Frankrig kun haft ringe Glæde i Tyskland, men det kunde i det Hele ikke skabe sig „en solid Forstaaelse" med de tyske Fyrster, „uden at Hans Majestæt blandede sig deri og saa at sige stillede sig i Spidsen for denne gode Forbindelse". Eller som Mejerkrone udtrykte det over for Tourmont: „Hans Majestæt kunde en skønne Dag give Dem Johan Frederik af Braunschweig—Lüneburg tilbage og mange andre Fyrster sammen med ham". Dette var Fremtidsalliancen — for gode franske Subsidier —, men i Øjeblikket gjaldt det dog mere den forestaaende Fredsforhandling. Paa dette Omraade nærmede Danmarks Løfter om Imødekommenhed over for Frankrig sig mere og mere til den Linje, som betød Forræderi mod de allierede. Men at disse Løfter fra dansk Side ikke var skrømtede, fremgaar af, at de havde til Hensigt at hindre, at vi paa Fredskongressen skulde staa fuldstændigt afhængige af Kejseren og Generalstaterne, hvis Subsidier vi nød. Saa vilde jo Følgen blot blive, som vi saa af Fuenmayors Relationer, at vore allierede benyttede den Fremgang og de Erobringer, som vi havde gjort, til en Udjævning mod de Tab, som de selv havde lidt over for Frankrig. Nej, en Sikring af de fra Sverige tagne Lande ved fransk Hjælp, det var Begyndelsen til vor nye Stormagtsstilling i Nordtyskland[1]).

[1]) Mejerkrones Relation $^{22}/_{10}$.

Den Dobbelthed, som Mejerkrone saa dristigt lovede, at Danmark skulde vise paa Kongressen, faldt dog et Øjeblik selve Pomponne for Brystet, vistnok fordi han saa en Fælde i, at Mejerkrone samtidig bad ham om at meddele Kristian V Frankrigs Fredsbetingelser. Han erklærede straks, at han ikke indsaa, hvorledes Kongen af Danmark vilde mage denne Sag, og at Frankrig af Æresgrunde ikke kunde svigte Sverige. Men Udsigten til at komme til at betale lavere Subsidier under et Forbund med Danmark (Mejerkrone mente senere, at vi vilde kunne faa 150000 escus aarligt), gjorde ikke ringe Indtryk paa ham og paa Colbert, og Mejerkrone forsikrede ham om, at det paa ingen Maade var hans Mening, at Frankrig skulde forraade Sverige, men blot, at det under Fredsforhandlingerne „ikke støttede Sverige i dets Bitterhed og Animositet imod os“ [1]).

Mejerkrone saa personlig Udbyttet af sit Efteraarsophold i Paris i den forandrede Sindsstemning ved det franske Hof[2]). Pomponne selv var øjensynlig i Færd med at skifte Standpunkt; hans Forbindelse med Feuquières havde tidligere ladet ham se meget svenskvenligt paa Begivenhedernes Udvikling, nu var han naaet til at tale om Fremtidsalliancen i Udtryk som: „Alia tempora, alii mores“. Ingen tænkte nu mere paa at tilbagekalde Terlon fra det danske Hof; Pomponne var enig med Mejerkrone om, at naar denne blev hjemkaldt, burde der etableres en stadig skriftlig Forbindelse mellem de to Hoffer for at bevare og udvikle det Grundlag, som var skaffet til Veje for det fremtidige Forbund. Videre

[1]) I en senere Samtale med Pomponne tilføjede Mejerkrone Ordene: „til sin egen Skade“.

[2]) Mejerkrones Rel. $^{30}/_{10}$ og $^{5}/_{11}$.

kunde man foreløbigt ikke naa, og i Modsætning til Klingenberg, der fra Haag udtalte Ønsket om, at Alliancen i det væsentlige skulde være aftalt („mise sur un pied certain"), før Mejerkrone forlod Paris, mente denne selv, at man burde give Frankrig Ro til at foretage sin Kovending i Politikken og til at faa det fulde Indtryk af de svenske Troppers Umulighed i Tyskland.

Under denne Stemning blev den „audience particulière", som Mejerkrone havde hos Ludvig XIV, en fuldstændig Modsætning til Lever'en. Den danske Gesandt mindede om, at det var Danmark, som i sin Tid havde vægret sig ved at tiltræde Triplealliancen mod Frankrig (1668), medens Sverige var gaaet med dertil. Hvor nær havde det desuden ikke i Foraaret været ved, at Danmark uhjælpeligt havde kompromitteret sig hos sine allierede, netop paa Grund af sine vidtgaaende Forhandlinger med Frankrig og Sverige? Kristian V havde fra sine allierede kun faaet en Brøkdel af de Subsidier, som Frankrig havde betalt til Sverige, og dog stod han nu saa godt rustet, at det var klart, at han baade vilde have været en nyttigere og billigere Forbundsfælle for Frankrig end Sverige. „Rent bortset fra, at han var en uafhængig Fyrste lige som den franske Konge og ikke behøvede at tage Hensyn til sine Stænder". — Det var den unge danske Enevælde, der appellerede til Slægtskabsbaandet mellem sig og Samtidens moderne Stat![1]).

Disse Argumenter gjorde øjensynligt et vist Indtryk paa Kong Ludvig. Men han kunde ikke dy sig for selv at komme ind paa, hvad der laa ham mest paa Hjerte, da han hertil føjede den Bemærkning, at Danmark ikke

[1]) jfr. ovenfor p. 50, Anm. 2.

alene havde erklæret sig mod Sverige, men ogsaa støttede Frankrigs erklærede Fjender.

Det var Østrig, hans Tanker kredsede om, „le nœud de l'affaire", som Mejerkrone kalder det, og han lod ikke Lejligheden gaa til Spilde. Kristian V havde paa Grund af sin Kongepligt maattet følge de allieredes Ønsker over for Sverige, men aldrig vilde han foretrække Huset Østrigs Venskab for den franske Konges. Han vilde anvende alle sine „bons offices" hos Generalstaterne og sine øvrige allierede i Kong Ludvigs Interesse. Og da Ludvig XIV, samtidig med at han ivrigt takkede herfor, endnu lod falde skeptiske Ytringer, svarede Mejerkrone rent ud, at hans Herre haabede paa en Dag at kunne samvirke med Frankrig til at sætte Grænser for Østrigs „vidtrækkende Planer", som Kong Ludvig havde nævnet, „og hjælpe ham til at faa hans Venner i Kejserdømmet til at træde i en venskabelig Forbindelse med ham".

Dette var just, hvad Kongen vilde høre; han lod Mejerkrone komme „meget nær" til sig, og tilstod over for ham, at han nærede akkurat de samme Ønsker. Han bad ham forsikre Griffenfeld „om sin Agtelse og Hengivenhed (det var hans Ord)", hvorpaa han vilde give ham Beviser, „navnlig naar jeg staar rigtigt godt med hans Herre Kongen" [1]). Mejerkrone dristede sig nu til at bede om, at Frankrig ogsaa vilde gøre noget for Danmark paa Fredsmødet. „Han svarede mig ikke herpaa, men hans Bevægelse med Hovedet, ledsaget af et meget forekommende Smil, talte lige saa tydeligt som Ord". Den danske Gesandt forsikrede ham da til Slut om altid at

[1]) Hermed sigtes aabenbart til Partiet med Prinsessen de la Tremoïlle.

ville vise samme respektfulde Iver for hans Interesser, hvor hans Herre end anbragte ham[1]).

Det var nemlig en afgjort Sag, at Mejerkrone nu maatte forlade Paris. Ordren til at tage Afsked var allerede tilsendt ham d. 7. Oktbr., og Griffenfeld havde altsaa ment for saa vidt at maatte tage Hensyn til Fuenmayors Klager. Denne Tilbagekaldelse var udfærdiget af Griffenfeld selv; den udtalte, at „det var saasom en Fatalitet, der os havde entraineret i et Parti, saasom var Frankrig imod", medens Danmark vilde have foretrukket „en upartisk Neutralitet og Mediation"; og den slog paa „den gode og sincere Intention, Vi have kunde, med Frankrig os nærmere udi Fremtiden at sætte", samt „at Vi muligt Kron Frankrig en snar og reputerlig Fred kunde til Veje bringe". Derfor havde Kristian V maget det saaledes, at Mediationen vilde blive tilbudt den fransksindede Hertug af Hannover af samtlige allierede. Endelig bad han Kong Ludvig om at unde ham „nogen avantage" ved Freden og „at man ikke Kron Sverrig altid udi des privat Animositet imod Voris Interesse appuyerede". — Kort sagt, det var alle de Tanker, som vi ovenfor saa, at Mejerkrone gjorde gældende i de følgende Uger, og det ikke uden Held. Senere bød man Mejerkrone at sige i Paris, at han haabede snart at vende tilbage for at forhandle om og afslutte „un traitté solide" mellem Kongerne, hvilket i November udvidedes til, at Lente vistnok vilde blive sendt til Paris „for at fortsætte og udvikle den gode Forstaaelse mellem de to Kroner"[2]).

[1]) Mejerkrones Relation $^{12}/_{11}$.

[2]) Biermans Ordrer $^{25}/_{10}$ og $^{8}/_{11}$. Tilbagekaldelsesordren af $^{7}/_{10}$, undertegnet af Kristian V og paraferet af Griffenfeld, er indhæftet i Mejerkrones Relationskonceptprotokol (Frankrig C. 1674—75).

Dette skyldtes Mejerkrones Forestillinger i Hjemmet om, at man stadig burde have en behændig dansk Afsending i Paris for at holde Stemningen varm.

Mejerkrone forberedte nu sin Afrejse fra Paris; han traf desuden med Omhu en Række Forberedelser til at holde Forbindelsen ved Live og bevare den gunstige Stemning. Han havde allerede vundet „l'introducteur des Ambassadeurs" ved Hove, de Bonnevil, der var en Ven af Colbert, samt en anden Person, der havde Pomponnes Fortrolighed, men hvis Navn han omhyggeligt skjuler, for at det ikke skulde komme Terlon for Øre. Ogsaa Pomponnes Hustru, der havde stor Indflydelse paa sin Mand, burde betænkes med klingende Mønt. Men Forbindelsen med Frankrig maatte naturligvis ogsaa være ganske skjult for vore allierede, hvad Bierman var meget ivrig for at indskærpe Mejerkrone.

Saa kom da endelig d. 16. Novbr. med Mejerkrones Afskedsaudiens. Tilstrømningen dertil var stor, da Hoffet mente, at Modsætningen mellem de to Konger ved denne Lejlighed vilde give sig et utvetydigt Udtryk. Men det gik lige modsat. Kongen udtalte det Haab, at Forholdene snart vilde ændres, saa at han kunde „knytte en nøjere Forbindelse" med den danske Konge. Dette var en offentlig Udtalelse af stor Rækkevidde, da Frankrig herigennem knæsatte de Principper, som Mejerkrone havde hævdet under hele sit Ophold i Frankrig. Ludvig XIV endte med at bemærke: „Hvad Dem angaar, Monsieur, har De min fulde Agtelse, og jeg er sikker paa, at De stadig vil bevare de samme Følelser, naar De opholder Dem i Haag og Nimwegen". Disse Ord kom meget overraskende for Mejerkrone, der ikke anede noget om, at han ogsaa var bestemt til at repræsentere Danmark

paa Fredskongressen. Men den franske Regering havde aabenbart gennem Terlon faaet Nys herom og nærede levende Interesse derfor, paa Grund af Mejerkrones egne Udtalelser om Danmarks Hensigter med Fredsværket. Tid og Sted tillod ikke at protestere mod Kongens Ord, Mejerkrone maatte indskrænke sig til en beskeden Rødmen, og Kong Ludvig gjorde da tre Gange et meget naadigt Tegn med Hovedet. Men alle, selv Pomponne slog paa de samme Strenge og opfattede Gesandtens Indvendinger herimod som dikterede af Beskedenhed.

Stemningen i Paris var bleven en anden. Men det mest slaaende Bevis paa, at Frankrigs Følelser var ændrede, fik Mejerkrone, da den franske Regering ved et mærkeligt Tilfælde udnævnte den samme Person til i Fremtiden at korrespondere med ham om Freden og Fremtidsforbundet, som allerede havde forpligtet sig til at være en „hæderlig Spion" for Danmark og holde det ájour med Pomponnes Planer (se forrige Side). Denne Person kom nemlig til Mejerkrone og fortalte, hvad Pomponne havde befalet ham, navnlig at han skulde paavirke Danskerne til at støtte Frankrig under Fredsforhandlingerne. Og da „Personen" havde spurgt Pomponne om, hvorledes dette kunde forenes med Frankrigs Forpligtelser over for Sverige, havde Pomponne svaret, „at han over for mig ikke skulde gaa alt for dybt ind herpaa, men at han kunde sige ham, at Kongen af Frankrig ikke havde Grund til at være særlig tilfreds med Svenskerne og mente bedre at kunne finde sin Regning med Hans Majestæt; .... at det afhang for en stor Del af, hvorledes Hans Majestæts Foretagender faldt ud". „Personen" betroede under dybeste Tavshedsløfte disse Ord til Mejerkrone, et Forræderi, der ikke bliver

mindre ejendommeligt, naar man betænker, at Pomponne paa sin Side havde paabudt ham for enhver Pris at holde sin Korrespondance med Danmark hemmelig for Svenskerne, og at Danmark maatte passe paa, at den ikke blev bekendt for de allierede[1]). Men Mejerkrone sammenfattede sin Opfattelse af Stillingen i sit sidste Brev i disse Ord: „Jeg har 1000 Grunde til at tro, at vi ere absolut Herrer over, hvorledes vi vil indrette os med Hoffet her, forudsat at vi vedbliver med at have Held over for Sverige". Tre Uger senere gik Wismar over til Danskerne[2]). Mejerkrone havde nu Ret i at sige: „Jeg tror, at det godt kan hænde, at Frankrig, som foretrækker Venskabet med os frem for med Sverige, til Slut helst vil se Sveriges Stilling fuldkommen ødelagt, for at det ikke længer, hvis det skiftede Parti, skulde være i Stand til at danne en Modvægt i de tyske Forhold".

Dette var vor Gesandts sidste politiske Ord paa fransk Grund. Han forlod samtidig Paris. Aaret 1675, det mærkeligste i dansk Udenrigspolitik under Griffenfelds Styre, var til Ende[3]).

---

[1]) Bierman til Mejerkr. $^{30}/_{11}$.

[2]) Relationer af $^{10}/_{11}$ og $^{22}/_{11}$. Mejerkrone skriver endog i et ikke afsendt Brev af $^{1}/_{12}$ (Konceptprot.), at Pomponne med Velvilje modtog hans Forslag om, at de franske Plenipotentiarer ved Fredsforhandlingerne „fussent chargés à en communiquer avec eux que Sa Majesté nommeroit".

[3]) Jeg har i det foregaaende undladt at omtale de Anstrængelser, som Mejerkrone under sin Sendefærd maatte gøre sig for at opnaa, at hans Herre fik Majestætstitlen af den franske Regering i dens Skrivelser. At Kong Ludvig vilde forholde forskellige evropæiske Fyrster denne Titel (t. Eks. ogsaa Polens Konge), er en interessant Illustration til hans Planer om at naa Æresstillingen som en Slags Verdensmonark, der efter Behag kunde tildele de øvrige Konger denne Æresbevisning. Skønt

VII.

Griffenfelds Fald.

Dog, nu var Fuenmayors Tid kommen.

Ved det nye Aars Begyndelse opholdt han sig i Hamburg. Han havde fejret diplomatiske Triumfer hernede; idet mindste paastaar han selv at have haft en væsentlig Del i, at Rigsstaden endelig opsagde sit Forbund med Sverige og udviste de franske og svenske Gesandter fra sit Omraade. Men hans Stemning var dog i Hovedsagen bitter; han rugede over de Nederlag, han havde lidt over for den danske Premierminister. Hans Mistanke mod denne Opkomling voksede stadig; han saa, hvorledes Fortroligheden steg mellem Griffenfeld og Enkedronning Sofie Amalie, der vilde Venskab med Frankrig af Hensyn til sin Broder i Hannover og med Sverige paa Grund af sin Datters Forbindelse[1]). Men Griffenfeld vilde desuden efter hans Mening fortsætte Krigen i Tyskland, „for at sætte sig fast der i Svenskernes Sted" (Wismar, en Del af Bremen samt Rügen), og for saaledes

---

Griffenfeld i Tilbagekaldelsesordren af 7. Oktbr. gentog sin Befaling om at se at faa Spørgsmaalet klaret, og skønt Mejerkrone over for Pomponne beraabte sig paa, at Kongen af Danmark i Modsætning til Polens Regent var suveræn, lykkedes det ikke at faa Sagen helt ordnet i 1675. (Se bl. a. Mejerkrones Relationer $^{23}/_{7}$, $^{30}/_{7}$, $^{27}/_{8}$, $^{30}/_{10}$ og $^{19}/_{11}$.)

[1]) Ejendommelige ere iøvrigt Udtalelserne herom i Linckers Relation til Landgrevinden af Hessen efter Griffenfelds Fald: „Was E. Hochf. Dhl. von 177 [dette Chiffer betyder: Reyne Mere] gnedigst erwehnen, davon ist hiesiges Orths viel Redens, dorfte allem Vermuthen nach auch etwas daran sein, so jedoch, so viel immer möglich, aus gewissen Considerationen geheim gehalten wird". (Rel. $^{15}/_{4}$. Marburg Ark.) — Det drejer sig her formodentlig om Hofsladder, og man maa ikke glemme, at Forholdet mellem Enkedronningen og Landgrevindens Datter, Dronning Charlotte Amalie, langtfra var godt.

at kunne vedblive at optræde som Auksiliærmagt. Fuenmayor var noget bagklog; nu gjaldt det ikke længer Nordtyskland. Det harmeligste for ham var dog at maatte indrømme, at man ikke desto mindre maatte bevare Venskabet med Danmark, da det i alt Fald gjorde den Nytte at forhindre svenske Troppeoverførseler til Tyskland.

Fuenmayor var langt nede. Han led personlige Krænkelser i Hamburg, da han stod ganske blottet for Penge; den spanske Skatkammerpræsident havde ganske vist i August Maaned sendt ham en Veksel, men den var ikke gangbar paa seks Maaneder og derfor allerede forældet, da den naaede ham. De hamburgske Kreditorer lagde Beslag paa Gesandtens Person og forbød ham at forlade Byen, samtidig med at han under Haanden fik at vide, at Franskmændene havde Negotiationer i Gang i København. Hans Nærværelse dér var tvingende nødvendig. Man kan vel ikke anføre noget bedre Bevis paa Fuenmayors diplomatiske Evner, end at det ikke blot lykkedes ham at blidgøre Kreditorerne, men endog at faa dem til at forstrække sig med Rejsepenge. Han kom saaledes af Sted, men Færden til København kunde ikke sætte en Spaniens Repræsentant i bedre Humør. Da han passerede en tilfrossen Sump, brast Isen, og kun ved at springe ud af den hældende Vogn undgik Fuenmayor og hans Hustru den visse Død. Han kalder det selv „et Guds Mirakel". Men da de var komne til Side, gik Isen i Stykker paa et andet Sted, begge sank i lige til Halsen og maatte siden staa 3—4 Timer med det vaade Tøj paa uden at finde Hus til at tørre sig i. Og da han endelig ankom til København, begyndte Elendigheden fra Hamburg paany; ingen vilde borge Don Baltasar selv den ringeste Pengesum, og han maatte anraabe sin Herre om snarlig

Hjælp. Forøvrigt klagede han over, at der i København grasserede mange farlige Sygdomme, som Soldaterne havde draget ind fra Løbegravene omkring Wismar. Man forstaar neppe, at han under disse Omstændigheder havde Lyst og Energi til at opfylde sine diplomatiske Hverv. Det var kun retfærdigt, naar Consejoen takkede ham for hans „fineza" over for de hamburgske Kreditorer[1]).

Men paa Iver og Lyst skortede det stadig ikke den unge Gesandt, heldigvis for ham heller ikke længere paa Resultater. Det var et nyt Stød, han i disse Dage bibragte Griffenfeld, dog denne uafvidende. Det svenske Hertugdømme Bremen var nu, paa Fæstningen Stade nær, faldet i de alliereges Hænder; Æren herfor tilkom Hertugerne af Huset Lüneburg i Forening med et mindre dansk Troppekorps; men disse tyske Fyrster havde allerede i Efteraaret 1675 sluttet en hemmelig Særoverenskomst om at udelukke Danmark fra enhver Del i det vundne[2]). Kongen af Danmark krævede nu sin retmæssige Part, nemlig hvad der behøvedes til at skabe en Forbindelse mellem Holsten og Oldenburg-Delmenhorst. Fuenmayor havde bestandig været mod disse Delingsplaner, om end af Grunde, som heller ikke vare i Lüneburgernes Interesse, og det lykkedes ham nu, som han fortæller, at faa den Celleske Minister ved det danske Hof til at vægre sig ved at gaa ind paa nogen Overenskomst af denne Art. Foreløbigt skulde enhver Forhandling om Bremen Stift henvises til en Forsamling i Hansestaden af samme Navn, men Meningen var at faa ogsaa denne Forhandling til at strande og saa henskyde hele Sagen til Haag. Det var den kejserlige Gesandt,

[1]) Fuenmayors Relationer $^{8}/_{2}$ og $^{9}/_{2}$ 1676.

[2]) N. Wimarson: Sveriges krig i Tyskland 1675—79 I, 233; II, 26.

der havde indset, at Følgen af Delingen kun vilde blive, at Danskerne ikke kom til Skaane; han havde derfor bedt Fuenmayor om at mægle mellem Parterne, men i Stedet for en Mægling foretog han det nævnte Skridt, som ikke havde noget med en virkelig Mægling at gøre[1]).

Det varede da heller ikke mange Dage, før der kom nye Vanskeligheder op i Anledning af det omtvistede Bremen. Brandenburg stillede sig nemlig fuldtud paa Danmarks Side, støttede Tanken om Delingen og foreslog, at der derefter skulde dannes en Liga mellem Danmark og de nordtyske Fyrster til gensidig Garanti af Erobringerne. Don Baltasar blev nu for Alvor bekymret, da han saa sin skønne Plan strande, at man paa Fredskongressen skulde tilbagegive til Sverige, hvad det havde mistet til Danmark og de tyske Fyrster, mod at saa Spanien til Gengæld fik de franske Erobringer igen. Han mente dog at have fundet en Udvej hertil ved i København at foreslaa, at man paa Fredskongressen skulde slutte særlig Fred med Frankrig med Udelukkelse af Sverige[2]), og hans hjemlige Regering billigede ganske denne Tanke[3]).

Fuenmayor saa i det hele taget med megen Uvilje paa det dansk-brandenburgske Venskab. Da Kurfyrsten kort Tid efter skrev et misfornøjet Brev til sin Minister i København i Anledning af de Rygter, som gik om en Særfred mellem Danmark og Sverige, mod at sidstnævnte tilbagegav Halland og

[1]) Fuenmayor $^{22}/_{2}$. — Wimarson II, 58.

[2]) Fuenmayor $^{7}/_{3}$.

[3]) Hvis det ikke med dette Forslag var Meningen at tage de allierede ved Næsen, d. v. s. hindre Delingen i Øjeblikket og senere dog slutte Fred med Sverige-Frankrig under eet, synes Fuenmayors Mening uforstaaelig og i høj Grad i Spaniens Disfavør. Hans Forslag gik for øvrigt igennem. (Wimarson II, 66.)

Blekinge, og da den brandenburgske Afsending gjorde dette bekendt for de allieredes Gesandter, stillede Fuenmayor sig meget skeptisk over for Kurfyrstens Forargelse og mente, at dette Brev enten var skrevet i Forstaaelse med Danskerne for at faa Lüneburg til at gaa ind paa deres bremiske Fordringer og Spanien til at betale Subsidierne mere præcis, eller ogsaa havde Kurfyrsten opdigtet det ganske alene til at besmykke en forestaaende Særfred mellem sig og Svenskerne[1]). Her førte dog den spanske Gesandts Mistænksomhed ham atter en Gang paa Afveje, saaledes som det klart fremgaar af Brødrene Brandts Relationer fra København. Spørgsmaalet har sin Interesse, da man har fremsat den Hypotese, at det var Griffenfelds egentlige Kongstanke at tilbytte sig de tabte skaanske Provinser fra Sverige mod at tilbagegive Wismar, vor Del af Bremen og mulig Oldenburg[2]). Hvad Brandenburgs Stilling til slige Bytteplaner angaar, maa det være nok at anføre, at Brødrene Brandt netop Dagen før Griffenfelds Fald spurgte ham om, hvorledes det egentlig forholdt sig med det svenske Tilbud om Halland og Blekinge. Han svarede dem derpaa, men de fik ikke Tid til at gøre Indberetning til deres Herre om dette Svars Indhold før efter Katastrofen d. 11. Marts. Senere opstillede de da som et Vidnesbyrd om de nye Stemninger ved det danske Hof Griffenfelds Svar til dette og en Række andre Punkter paa et Papir lige over for den Besked, som Kongen og den nye Minister Ahlefeld havde givet dem paa de samme Spørgsmaal. Angaaende Halland og Blekinge svarede de sidstnævnte rentud, at de intet kendte dertil. Griffenfeld havde den 10. Marts forsikret

[1]) Fuenmayor $^{21}/_{3}$.
[2]) A. D. Jørgensen II, 352.

det samme med stor Iver og udtalt sin Undren over, hvorledes slige Rygter kunde komme op. Men da de over for ham slog paa det mistænkelige i, at baade Terlon og Lilliecrona endnu opholdt sig ved det danske Hof, og at dette vel kunde vække saadanne Rygter, indlod han sig ikke paa at besvare denne Antydning, men gentog sine Forsikringer om ikke at kende noget til det hele. „Men efter at han havde været tavs en lille Stund, sagde han, at det skulde da være, at det var opstaaet deraf, at de kongelige Ministre i Haag, Bremen og Celle efter Kongens Befaling havde erklæret, at det ikke vilde mangle ham paa Midler til at forlige sig med Sverige, hvis man ikke gav ham Satisfaktion m. H. t. de bremiske Erobringer, Vinterkvarterer i Ostfriesland, Subsidier m. m.“ [1]). —

At Brandenburg har været lige saa urolig for en dansk-svensk Særfred som den spanske Afsending, er tydeligt; en anden Sag bliver det, hvor meget Hensyn man kan tage til Griffenfelds Forsikringer. At han i dette Foraar endelig udviste Lilliecrona og, som vi straks skulle høre, udstedte en Slags Krigserklæring mod Sverige, beviser ikke, at han skulde have brudt med sin fransk-venlige Politik, der var rettet mod Nordtyskland; lige saa lidt kan man slutte noget i denne Retning af, at det fra Aarets Begyndelse var en afgjort Sag i København, at Angrebet nu skulde rettes mod det egentlige Sverige, thi i Tyskland stod der ikke andre Opgaver tilbage end Pommerns Betvingelse, og at tage fat herpaa vilde have betydt Konkurrence med Kurfyrsten af Brandenburg.

[1]) Brødrene Brandt til Kurf. $^{11}/_{3}$ og $^{16}/_{3}$ 1676. (Berlin. Geh. Staatsarchiv. Reg. 63—11 F.) Jfr. Urk. u. Aktenst. z. G. d. gross. Kurf. XVIII, 252.

Men at bortbytte de nordtyske Besiddelser, der i Griffenfelds Tanker skulde danne Udgangspunktet for en endnu større Magt! Der skal stærke Beviser til, for at man skal tro paa, at han nu saa afgjort havde brudt med sine Grundsætninger fra Forhandlingerne i 1675. Saa vidt vides, er endda det eneste „Bevis" for de Griffenfeldske Bytteplaner, at Jørgen Bjelke efter Kanslerens Fald forsikrede Kongen om, at den styrtede Statsmand havde villet skaffe Danmark Sundlandskaberne tilbage uden Sværdsslag[1]).

Een Indrømmelse lykkedes det dog Fuenmayor at aftvinge den danske Premierminister, før han rettede det afgørende Slag imod ham. Gesandten havde med Uvilje set, at hans egen Regering havde lovet en snarlig Betaling af de forsinkede Subsidier til Danmark uden at betinge sig en skriftlig Krigserklæring mod Sverige til Gengæld derfor. Men, som han selv skriver, „skønt jeg fandt mig tvungen til at afbryde Instanserne i den Form, jeg havde paabegyndt, fandt jeg ikke, at jeg burde afstaa fra selve Kravet". Han gjorde derfor Griffenfeld opmærksom paa, at naar Danskerne fandt det uheldigt at udstede en Krigserklæring efter seks Maaneders Fjendtligheder, kunde man jo gaa en Middelvej og „opsætte et eller andet Plakat mod Svenskerne", hvori man anførte som Grund, at der herskede en faktisk Krigstilstand mellem Landene. Griffenfeld samtykkede heri (maaske dog snarest paa Grund af Tryk fra Krigspartiets og Hertugen af Pløns Side), og Dokumentet blev udstedt. Det var den „Deklaration om svensk Gods og Middel", et Konfiskationsplakat, hvorom A. D. Jørgensen siger, at

[1]) Jørgensen II, 353.

den „intet lod tilbage at ønske i retning af tydelighed og derfor ofte er bleven opfattet som en egentlig krigserklæring“ [1]). Fuenmayor var i alt Fald meget tilfreds med den, da han mente, at den nok vilde fremkalde det forønskede Brud mellem Danmark og Frankrig. Thi dens Indhold og Form gik langt ud over, hvad der kunde gælde om en „auksiliær“ Magt. Dette er sandt, og naar Griffenfeld dog lod sig bevæge til at udstede den, har det aabenbart været den haarde Nød, som drev ham. Han har saa ment at kunne dække sig bagved, at det Løfte, som han i Efteraaret havde givet til Verjus (Side 125), ikke var blevet formelt brudt [2]).

Nu var imidlertid den Stund inde, da Don Baltasar skulde vinde sin afgørende Sejr. Eller rettere sagt: Vi har allerede fulgt Begivenhederne noget længere frem end til det Øjeblik, da Spaniens Afsending fik sit bedste Kort paa Haanden.

Det var den 12. Febr., straks efter sin Ankomst til Hovedstaden, at Fuenmayor i et Brev til sin Regering forsikrede om, at Griffenfeld havde forhalet Bruddet med Sverige og nu ønskede en Forsoning dermed, af Hensyn til Frankrig, Sofie Amalie og selve Sverige [sic!]. „Og for at Eders Majestæt kan erkende, hvor meget det skader os, at han vedligeholder Venskabet med Frankrig, vedlægger jeg ... en Kopi af den Skrivelse, der er

[1]) II, 355.

[2]) Fuenmayors Rel. $^{21}/_{3}$ 1676. Samtidig var Spørgsmaalet oppe om at give de svenske Plenipotentiarer til Fredsforhandlingerne i Nimwegen Pas til at rejse gennem Danmark. Fuenmayor var herimod, navnlig da han frygtede for, at de paa Gennemrejsen skulde slutte Særfred med Danmark, og det lykkedes ham at paavirke Griffenfeld og den nederlandske Minister, saa at Sagen forpurredes. (Rel. $^{7}/_{3}$.)

opsnappet i Hamburg, og som er rettet til den herboende franske Ambassadør af den danske Gesandt, som tidligere var i Paris, men siden er bleven forflyttet til Haag for der, som det synes, at forhandle om en Slags Union mellem deres Herrer. Dette kan ikke ske uden en Fjærnelse fra og uden Skade for vort Parti, og Hensigten med hans Rejse til Haag er aabenbart at begunstige det franske Parti".

Har man læst disse Linjer og véd, hvad der var gaaet forud herfor mellem Danmark og Frankrig, kan man ikke undgaa at føle en vis Spænding, naar man tager den vedlagte spanske Oversættelse af Mejerkrones Brev til Terlon i Haanden. Paa Grund af dets Betydning skal det her gengives fuldstændigt:

„Min Herre!

Jeg er stadig Deres Excellence i høj Grad forbunden for den gode Mening, som De altid nærer om min Optræden i vore Herrers Anliggender. Det er Deres Exc. bekendt, at jeg aldrig har haft noget højere Ønske end at se dem nøje forbundne, og dette vil stadig være Maalet for hele min Virksomhed. Jeg haaber, at Deres Exc.s Hof vil være ganske overbevist herom, jeg i det mindste har ingen Skrupler i denne Henseende; og da jeg i Fortrolighed kan gøre Deres Exc. opmærksom paa, at jeg har iagttaget, at man ved Deres Hof i Bunden ikke var meget langt fra at nære samme Mening, rejser jeg derfra med det faste Haab, at vore Hensigter maa naa deres Virkeliggørelse, inden vi forlader de Pladser, vi har inde, thi det er med al Glæde, jeg ser Eders Excellences Plads ved vort Hof befæstet i Eders Hænder. Jeg tror, I gennem andre vil have hørt, hvilken Deltagelse jeg nærede for den Forandring, som de havde i Sinde at gøre, og hvor mange Forestillinger jeg har gjort Mr. de Pomponne om den Skade for vore Herrers Interesser, som kunde blive Følgen deraf. Jeg véd ikke, om jeg herved har handlet til Eders Exc.s Behag, men jeg maa

aabent tilstaa, at jeg har anset Eders Exc.s Person for saa nødvendig paa den Plads, hvor I befinder Eder, at Hensynet til begge vore Herrers, og da navnlig min Herres, Fordel har drevet mig til at handle paa dette Sæt, uden at jeg gør Krav paa, at Eders Exc. skal opfatte dette som nogen Fortjeneste. Vist er det, at jeg i Dag med megen Sorg forlader det franske Hof, hvor jeg er bleven overhobet med saa megen Elskværdighed, men Haabet om en Dag at vende tilbage dertil, eller i det mindste paa den Plads, hvortil min Herre Konge bestemmer mig, ved mine Officier at vise, at I ingensinde har taget fejl i den Tro, som I har haft om mine Hensigter, gør, at jeg til en vis Grad finder Trøst. Jeg beder Eder om stadig at bevare denne Tro og en Gang imellem hædre mig med Brev, eftersom I finder det stemmende med vore nævnte Herrers Interesser". —

Det er Ord, som klinger ret uskyldigt og for den, der var ukendt med Diplomatiets Sprog, kunde se ud som en Række Komplimenter uden dybere Indhold. Men vi véd allerede, at dette ikke var Tilfældet; dette Brev fra Mejerkrones Haand indeholder i Virkeligheden Slutsummen af hans franske Forhandlinger[1]). Mere imponerende er det unægteligt, at heller ikke det 17. Aarhundredes Diplomater et Øjeblik tog Fejl af, hvad der laa i disse bløde og bøjelige Ord. Ligesom Fuenmayor straks havde indset Brevets Betydning, vakte Afskriften deraf med hans vedføjede Kommentar en tilsvarende Bevægelse ved det spanske Hof. Consejoen vedtog eenstemmigt, at man skulde meddele Jørgen Reedts Griffenfelds Handling og forestille ham, hvilke Farer den kunde medføre for alle de allierede. Man viste dog samtidig den Besindighed at overlade til Kongen af Danmark selv at tage Affære i Sagen, og man var klar over,

[1]) Da disse vare ubekendte for de allierede, er dette et uangribeligt Bevis for Brevets Ægthed.

at det nu gjaldt om at betale Subsidierne prompte, for ikke at levne den danske Konge noget Paaskud til at bryde ud af Forbundet[1]).

Dog, inden denne Beslutning var bleven tagen i Madrid, just samme Dag som Fuenmayors Brev ankom dertil, havde den opsnappede Skrivelse gjort sin Nytte i København. Den spanske Gesandt beretter d. 11. Marts 1676, at han havde overvejet, hvorledes han bedst kunde bringe de dansk-franske Allianceforhandlinger til den danske Konges Kundskab. „Da der nu var aabnet mig en Vej hertil, ved at Hertugen af Pløn ankom hid for at kommandere Armeen (han er nemlig en nær Slægtning af Kongen og har Æren af Wismars Overgivelse, hvorved han begyndte at indtage en saadan Plads i hans Naade, at det fremkaldte et daarligt Forhold mellem ham og Førsteministeren); saa benyttede jeg dette Sammentræf og denne Udvej til at vise ham alle de Officier, som hans nævnte Optræden gjorde ham fortjent til. Først fik jeg ham i Tale gennem den kejserlige Gesandt, der stod i et gammelt Venskabsforhold til ham, og da jeg havde vist ham det opsnappede Brev til den franske Gesandt, ... fandt vi ved at forene vor Skarpsindighed dog Sagen forberedt, thi den indtraf i et Øjeblik, da Kongen allerede var begyndt at nære Mistro til ham". Kong Kristian lod derfor Griffenfeld gribe samme Morgen, som dette Brev er skrevet, og føre til „et Kastel"[2]).

[1]) Consejoens Beslutning $^{27}/_{4}$ (ib.).

[2]) Rel. $^{21}/_{3}$. — Aarsagen til, at Fuenmayor gik denne Omvej for at bringe Brevet til Kongens Kundskab, fremgaar af Hertugen af Villa-Hermosas Indberetning fra Brüssel $^{1}/_{4}$ ($^{22}/_{3}$): „Man har forsøgt at underrette hans Herre (ɔ: Kristian V) herom ad en tredje Vej, for at det ikke, i Fald Kongen lod haant om Underretningen, og det kom Griffenfeld for Øre, skulde blive til større Skade for os"....

Fuenmayor tilføjer nogle Dage senere, at „Morgenen efter at Grev Griffenfeld var bleven fængslet, var jeg oppe paa Slottet, hvor jeg ønskede Hans danske Majestæt til Lykke, fordi han havde frigjort sig for en Mand, der var hans Naade saa uværdig og handlede i den Grad mod sin Embedspligt. Han viste sig i høj Grad taknemlig herfor, ligesom for de Efterretninger, som jeg havde meddelt Hertugen af Pløn, og for Brevet, som jeg havde leveret ham, hvorpaa han gik over til at bemærke, at fra nu af og for Fremtiden vilde han være sin egen Førsteminister, og derfor skulde man kun tale til ham personlig om enhver Sag“ [1]). Det var de bekendte Ord, som Kristian V havde laant fra det franske Hof, og som han i disse Dage behagede sig i at sige til enhver fremmed Diplomat, der kom ham nær [2]). Fuenmayor var saare glad ved, hvad der var sket, og han var klar over, at dette Personskifte ogsaa vilde blive et Systemskifte, thi Kongen var nu bleven saa forhippet paa at ændre Kurs, at han, saa langt fra at ville slutte Fred uden sine allierede, ikke en Gang vilde indlade sig paa Fredsforhandlinger uden med deres Samtykke.

I Følge Fuenmayors Fremstilling har altsaa Mejerkrones opsnappede Brev spillet en vigtig Rolle ved Griffenfelds Fald. Spørgsmaalet er nu, om han har Ret heri. Dette Spørgsmaal deler sig atter i to: Om det er sandsynligt, at den spanske Gesandt taler Sandhed, naar han tillægger Skrivelsen en saadan Betydning. For det andet: Om det kan tænkes, at han i bedste Tro og uden at ville tale Usandhed kommer til at overvurdere sin egen Indflydelse ved denne Lejlighed.

[1]) Relat. 1/4.
[2]) Saaledes til Terlon (Da. Sml. 2 R. III, 28), og til Werckendam (stds. 88).

Hvad den første Mulighed angaar, skal det bemærkes, at man af alle Fuenmayors Relationer faar Indtrykket af en sandhedskærlig og ærekær Mand. Her skal endda ses bort fra den Fare, det medførte for ham selv, at ville give sin egen Regering et bevidst falskt Indtryk af Forholdene i Norden; bl. a. var Jørgen Reedts ikke langt borte fra hans Hof og skulde snart have berigtiget Løgne mod Danmark. Men vi maa navnlig ikke glemme, at Fuenmayor paa intet Punkt i sine Indberetninger har lagt Skjul paa, naar han led Nederlag og spillede en daarlig Rolle i Kampen mod Griffenfeld. Den sidste Tid, men ogsaa kun den, havde været en Opgangstid for ham. Taget under eet havde hans Ophold i Danmark sine meget mørke Skygger, og det havde han altid ærligt tilstaaet. Der er ikke den fjerneste Grund til at opfatte ham som en Pralhans ved denne Lejlighed, og hele hans Fortid giver ham det bedste Vidnesbyrd, som ikke kan afsvækkes.

Men der er næppe heller nogen, som vil rette noget Angreb paa dette Punkt mod Gesandtens Sanddruhed. Snarere vil man maaske hævde, at Fuenmayor dog til en vis Grad stod uden for de danske Begivenheder, at han ikke kendte hele det Skyts, som blev rettet mod Griffenfeld, og derfor med Urette ansaa sit eget for det afgørende; endelig, at Kongens Tak til ham d. 12. Marts kunde have haft Karakter af en Kompliment en passant, fordi Spanieren ogsaa havde baaret sit lille Straa til Stakken. Man vil endda med Rette kunne beraabe sig paa, at Fuenmayor jo selv siger, at Kongens Stemning, da Brevet kom frem, allerede var forbitret mod Griffenfeld af andre Grunde.

For at besvare denne Kritik tror jeg, at man maa rejse det Spørgsmaal: Hvor vidt kan Anklagerne, som

anføres under Griffenfelds Proces, og Motiverne i Dommen over ham have spillet Hovedrollen ved hans Fængsling? At de dansk-franske Forhandlinger ikke kunde anføres blandt Domsgrundene, er klart nok; man kunde ikke lægge udenrigspolitiske Hemmeligheder frem for Europas Øjne, og det vilde desuden være umuligt at anklage Griffenfeld for, hvad han havde udført med sin Konges fulde Samtykke. Hvad der fremsættes i Dommens Præmisser, er derfor følgende: Bestikkelighed; Brud paa Embedsed (ved ikke at have brændt Udkastet til det kongelige Testamente); Ligegyldighed over for Kongens 15 Advarsler; Steinhorstsagen; endelig den Tilladelse han havde givet til Korrespondance mellem Frankrig og Sverige samt hans egen skriftlige Forbindelse med Terlon[1]). Kan dette være de virkelige Grunde til hans Fængsling?

Om disse Punkter skal følgende bemærkes. Bestikkelserne var en gammel og velkendt Sag; de gik gennem hele den danske Centraladministration (man læse blot Brevene til Bierman i hans Privatarkiv!) og var Kongen en Pest. Men til at lade Udenrigsministeren falde paa dem i dette Øjeblik var der ingen Grund[2]). Hvad Testamentet angaar, kom det først frem d. 23. Marts under en Undersøgelse, som Kongen selv foretog af Griffenfelds Papirer; han fremdrog ved samme Lejlighed de ominøse Almanakker og blev meget krænket over disse Tillidsbrud. Men før den 11. Marts anede han intet herom[3]). Der var heller ikke, siden Kongen havde givet sine Advarsler, forefaldet saadanne Overtrædelser af dem,

[1]) Vaupell II Tillæg 165.

[2]) Bestikkelserne blev iøvrigt under Processen stadig skudt længere i Forgrunden, aabenbart for at dække over de andre og svagere Punkter. (Vaupell stds. 166.)

[3]) Jørgensen II, 376.

at de motiverede en Fængsling[1]). Hvad Steinhorstsagen angaar, er det vanskeligt at sige, hvor megen Mistanke Kongen før d. 11. Marts nærede til Griffenfeld i Anledning af de dermed sammenknyttede Forhandlinger om Oldenburg, men vi har iøvrigt ovenfor (Side 58) set, at disse Forhandlinger vare blevne fortsatte med Kongens Samtykke ogsaa efter Kuppet mod Hertugen af Gottorps Person. Naar Spørgsmaalet nu kom op igen, var det dog sikkert først efter Kielmans Fængsling, og denne besluttedes først d. 9. Marts. Dog er det som sagt ikke muligt at benægte, at Griffenfelds Forsøg paa at vinde sig dette Rigsgrevskab kan have bidraget sit til hans Fald, og det er da maaske dette, som ligger bag Fuenmayors Ord om, at Kongen allerede nærede Mistanke til ham, før Mejerkrones Brev kom frem. Endelig er der Brevspørgsmaalet, hvortil vi iøvrigt straks skulle vende tilbage. Vi have unægtelig ovenfor faaet det Indtryk, at denne Korrespondance, som var vitterlig for Mejerkrone, Bierman og hele Kancelliet, ogsaa maatte være Kongen bekendt, eller rettere sagt, at den efter Griffenfelds Udsagn over for Bierman endog var tilladt af Kongen. Var dette imidlertid ikke Tilfældet, kan den jo heller ikke have opirret ham til at fængsle Førsteministeren, da han saa først lærte den at kende efter Fængslingen. Saaledes hang det i hvert Fald sammen med dem af Griffenfelds Fjender, der havde bevirket hans Fald. Først d. 14. Marts,

[1]) Om disse 15 Punkter skriver iøvrigt G. Lincker $^{15}/_{4}$ til Landgrevinden af Hessen: ... „die sich doch in originale under seinen Sachen mit dieser Aufschrifft, dass wem sie nach seinem Tod oder sonsten zu Handen kommen würden, nicht geöffnet sondern unentsiegelt verbrennet werden möchten, gefunden". (Ark. i Marburg.) Jævnfør, at Griffenfeld under Processen lod, som om han havde glemt dem. (Jørgensen II, 292.)

da man i Konseljet aabnede den nysankomne Post fra Hamburg, fandt man heri en Række Breve til Sverige og til Terlon. Hertugen af Pløn udtalte da over for den brandenburgske Gesandt som sin Mening, at Griffenfelds Sag herved var betydeligt forværret. Heraf fremgaar det klart, at Brevvekslingen mellem Frankrig og Sverige ikke kan have været Kongens Motiv til at lade Førsteministeren falde[1]).

Ingen af de Grunde, som anføres i Dommen, ingen af de Anklager, som fremføres under Processen, kan saaledes være den rette Anledning til Begivenheden d. 11. Marts. De kan motivere Dommen over Embedsmanden, men ikke — for saa vidt de over Hovedet var bekendte — Statsmandens Afsættelse.

Man vil da maaske til Slutning henvise til de mange Fjender, som Griffenfeld havde skaffet sig, og at deres Virksomhed voldte hans Fald. Men Fjendskab alene fælder ingen Mand. Kun hvis Fjenderne kan fremføre en plausibel Grund til, at vedkommende Statsmand er „landsskadelig", vil de naa deres Maal. Og det var netop dette Vaaben, som bødes Hertugen af Pløn i Mejerkrones Brev.

Det skønnes da ikke rettere, end at vi virkelig i Mejerkrones opsnappede Skrivelse har faaet fat i det, som gav det afgørende Stød til Begivenheden d. 11. Marts. Dette Brev kunde ikke komme som en Overraskelse for Kongen, der var bekendt med de Underhandlinger, der i Løbet af det sidste Aar havde været drevne i København og i Paris. Men det lærte ham, at denne Tilnærmelse til Frankrig, samtidig med at man modtog

[1]) Om Muligheden af, at denne Brevveksling allerede er bleven bekendt ved Husundersøgelsen 11/3, se Side 160 Anm. I.

de allieredes Subsidier, ikke længere var mulig. Man maatte bringe Forbundet et politisk Offer, og dette maatte logisk set være den hidtilværende Førsteministers Afgang. Griffenfelds Fald er derfor i første Række en udenrigspolitisk Begivenhed. Men den kom ikke til at indskrænke sig hertil. Kongen havde, som vi hørte, allerede i Forvejen Mistanke til hans Optræden i andre Spørgsmaal. Det laa da meget nær samtidig med Afsættelsen at beholde Griffenfeld i en Slags Varetægtsarrest, medens man kom til Klarhed over, hvor vidt denne Mistanke var berettiget. Dette varede ikke længe. En Husundersøgelse samme Dag, som Fængslingen havde fundet Sted, viste, at der i Griffenfelds Bolig laa mange uekspederede Skrivelser til og fra Regeringen; allerede dette var et alvorligt Brud paa den Ordenssans, som maatte være en Embedsmands Skyldighed, ja, man kunde forklare dette Fænomen paa en for ham endnu mere ugunstig Maade. Posten fra Hamburg bragte desuden tre Dage senere adskillige Breve under Griffenfelds Kuvert, der var bestemte til Sverige, og dette forværrede, som allerede nævnt, hans Stilling. Endelig fulgte d. 23. Marts den ovenfor nævnte anden Husundersøgelse, der bragte Testamentet og Almanakkerne frem og yderligere øgede Anklagernes Tal. Bestikkelserne vare desuden nu notoriske. Saaledes kom Griffenfelds Afsked til at drage hans Proces efter sig, som navnlig beskæftigede sig med hans indre Styrelse; det oprindelige, ikke kriminelle Motiv til hans Fald gled i Baggrunden og kunde efter sin Natur ikke komme til at spille nogen Rolle under Processen[1]).

[1]) At ogsaa Terlon ansaa Hertugen af Pløn for primus motor ved Griffenfelds Fald, fremgaar af hans Depecher til Ludvig XIV $^{24}/_{3}$ og $^{26}/_{3}$ (Da. Sml. 2 R. III, 27 og 29).

Men nu Brevspørgsmaalet! Vi høre til vor Forbavselse, at det drages frem under Retssagen, at Tilladelsen for Feuquières og Terlon til Korrespondancen betragtes som et alvorligt Klagepunkt mod den faldne Minister, og at Kongen selv paastaar at have været ganske uvidende om denne Brevveksling. Er dette virkelig muligt?

Forretningsgangen med de indkomne Relationer var denne. Bierman aabnede som Statssekretær for de udenrigske Anliggender Depescherne, overgav dem saa til Griffenfeld, der som Rigskansler foredrog dem for Kongen under fire Øjne og derefter meddelte Statssekretæren Monarkens Beslutning, hvorefter Bierman besvarede Relationen i Overensstemmelse hermed. Det er yderst sjældent, at Griffenfeld personlig skriver t. Eks. til Mejerkrone. Alt gaar gennem Bierman og dennes Personale. Hvad Kong Kristian V paastaar, er altsaa dette, at Griffenfeld skulde have meddelt Bierman en falsk Ordre fra Kongen. Og denne Ordre blev, vel at mærke, derefter bekendt for Kancelliets øverste Styrelse foruden for vedkommende Gesandt. Det var saaledes et overordentlig dristigt Skridt, Griffenfeld skulde have taget, og han maatte jo gaa i en stadig Frygt for en Opdagelse, der kunde indtræffe blot ved et tilfældigt Spørgsmaal under en Samtale mellem Kongen og Bierman. Eller skulde Bierman have været Griffenfelds medskyldige? Dette var ikke en Gang tilstrækkeligt, hele Kancelliet maatte have sammensvoret sig om at holde Sagen hemmelig for Kongen. Havde virkelig Griffenfeld begaaet dette Højforræderi, vilde han dog vel have været saa forsigtig at indvie saa faa som muligt deri og være traadt i direkte Forbindelse med Mejerkrone uden om Bierman. Og det

skønnes ikke en Gang, at Griffenfeld kunde have en saadan personlig Interesse af at gennemføre den frie Korrespondance, at han skulde have løbet en saa overordentlig Risiko derfor. Da man imidlertid maa gaa ud fra, at Kristian V ikke har talt Usandhed, naar han paastod at være i Uvidenhed om Brevvekslingen — og hvorfor skulde han tale Usandhed? —[1]); bliver vel ingen anden Forklaring mulig, end at Kongen ikke ret har opfattet af Griffenfelds Fremstilling, hvorom det drejede sig, saa at han først senere under Hertugen af Pløns Paavirkning har forstaaet Sagen til Bunds og samtidig set den i den for Førsteministeren ugunstigste Belysning[2]).

At give en Skildring af den paafølgende Retssag mod Griffenfeld, falder uden for denne Afhandlings Ramme; for os gælder det kun om at paavise de nærmere Konsekvenser af hans Bortgang fra den politiske Skueplads.

Fuenmayor undlod ikke at forfølge sin Triumf. Af Griffenfelds Person havde han ikke længere nogen Interesse, da han nu var uskadeliggjort, men det gjaldt at befæste den spansk-østrigske Politiks Sejr ved det danske Hof. Straks gjorde han derfor Kristian V opmærksom paa,

[1]) Samme Dag som Fængslingen havde fundet Sted, udgik der Ordre til alle vore Gesandter om for Fremtiden at skrive direkte til Kongen, hvilket antyder, at man allerede ved den foreløbige Undersøgelse var bleven opmærksom paa den svensk-franske Korrespondance, og at den har vakt Kongens Overraskelse og Vrede. (Jørgensen II, 371—72.)

[2]) Højst mærkeligt er det forøvrigt, at Kristian V over for Ludvig XIV indrømmede, at han havde „consenty" i Brevforbindelsen mellem Frankrig og Gesandterne i København og Stockholm. Han beklagede sig kun over, at de franske Gesandter ikke havde benyttet denne Tilladelse med tilstrækkelig „discretion". Formodentlig har han ikke over for Udlandet villet tilstaa, at han ikke havde været klar over hele Brevspørgsmaalets Indhold. (Da. Sml. 2. R., III, 32.)

at Terlon havde overskredet sin Embedskompetence ved at hjælpe til ved Griffenfelds Utroskab (!), og at Kongen havde Ret til at foretage sig, hvilke Skridt han behagede, over for ham. Resultatet blev, at man lagde Beslag paa de Breve, som kom til den franske Gesandt fra Stockholm under Griffenfelds Kuvert. Fuenmayor fremstiller nu Sagens videre Forløb, som om Terlon beklagede sig stærkt herover og for at bevise Brevenes Uskyldighed tilbød at sende Chifrene, hvormed de vare skrevne, op paa Slottet. Men da Kongen tog ham paa Ordet, kom han med Undskyldninger. Imidlertid fandt den danske Regering en Udvej til at dechifrere Brevene og kunde saa sende Originalerne tilbage til Terlon[1]). Fuenmayor var dog klar over, at den dansk-franske Forstaaelse havde lidt et Grundskud ved Griffenfelds Afgang, og han fandt det ikke en Gang nødvendigt længere at insistere paa, at Terlon skulde udvises, da han forudsaa, at Forholdene selv vilde udvikle sig i den forønskede Retning. Kong Ludvig vilde nu ikke kunne holde igen over for Sveriges Krav om, at han skulde erklære Danmark Krig, da Svenskerne ikke længere havde Fordelen af Korrespondancen under Griffenfelds Adresse.

Den omtalte Episode tager sig unægtelig noget anderledes ud i Terlons Fremstilling over for hans Herre. Efter d. 14. Marts at have berettet om Visitationen af Griffenfelds Post, og at hans egne Breve ved denne Lejlighed ikke bleve krænkede; efter dernæst faa Dage senere at have refereret en Række franskvenlige Udtalelser fra Kristian V's Side; (... „at jeg selv godt vidste, at det ikke var hans Skyld, at der ikke var bleven sluttet en Alliance

[1]) Rel. 1/4.

med Deres Majestæt, hvorved han knyttedes til Deres Interesser, hvilket vilde have været ham en Fornøjelse. Men han haabede, at naar Krigen var endt, hvilket ikke kunde vare længere end dette Felttog, Deres Majestæt da vilde lægge større Vægt paa ham og hans Stater, end De hidtil har gjort....“); — efter alt dette kommer han endelig d. 21. Marts til den omtalte Affære med den franske Chiffernøgle.

Han fortæller da, at der fra Sverige var kommet en Depesche til ham under Griffenfelds Kuvert, og at Bierman i Kongens Navn forlangte at laane hans Chiffernøgle for at kunne opløse og læse Chifrene. Depeschen indeholdt Grundene for og imod en fransk Krigserklæring over for Danmark. Terlon havde energisk protesteret mod dette uhørte Forlangende, var gaaet til Ahlefeld for at beklage sig og havde virkelig ogsaa opnaaet en Undskyldning[1]). — Denne Fremstilling kan dog ikke være rigtig, thi Kristian V beklagede sig samtidig i et Brev til selve Ludvig XIV over, at de franske Gesandter ikke benyttede den givne Tilladelse til Korrespondance med tilstrækkelig Takt[2]), og Forholdet mellem Terlon og den danske Regering blev stadig køligere. Fuenmayor pustede til, og han havde Held med sig. En Ugestid senere kunde han sende sin Regering Afskrift af et nyt opsnappet Brev, denne Gang fra Ludvig XIV til Feuquières, hvori Kongen udtalte sig paa følgende Maade om den franske Krigserklæring mod Danmark, som Sverige stadig gjorde Krav paa: „Jeg vilde med Tilfredshed erfare, at de i Sverige indsaa Unytten af den Deklaration, de have begæret af mig mod Danmark. Den kan ikke medføre

[1]) Da. Sml. 2. R. III, 32—33.
[2]) ib. p. 32.

nogensomhelst Fordel under de nuværende Forhold, men skulde foraarsage Ulemper, om ikke ved andet saa ved at afbryde den skriftlige Forbindelse, som kun bestaar gennem Terlon i København. Ikke des mindre lægger jeg det i Eders Hænder at tilfredsstille den svenske Konges Ønske, i Fald han staar fast ved denne Begæring, men efter Eders Fremstilling over for mig maa jeg tro, at man vil ophøre med at insistere derpaa". ... Dette stemte vel overens med den Besked, som Feuquières allerede tre Uger tidligere havde givet den svenske Regering[1]). Ydermere gav Ludvig XIV i sit Brev Vink om, hvorledes Sverige efter hans Mening burde føre Krigen, og man forstaar let, at Læsningen heraf kunde virke irriterende paa den danske Regering, der følte, at Forbindelsen med Frankrig nu var ganske undergravet. Det er derfor sandsynligt, at Fuenmayor har Ret i sin Fortælling om, hvorledes det endelige Brud fandt Sted mellem Kristian V og Terlon, og at det skyldes meget nærliggende Grunde, naar denne sidste ganske fortav de nærmere Omstændigheder herved i sine Indberetninger til sin Herre[2]). I Følge den spanske Gesandt sendte nemlig Kongen Bud til Terlon om, at han nu ikke længer vilde taale nogen Korrespondance. Han vilde med det første forlade Hovedstaden, ønskede ikke den franske Gesandts

[1]) Referat af en Samtale mellem Feuquières og Hoghusen, gengivet i det svenske Rigsraad $^{13}/_{3}$ 1676: „Angående Rupturen medh Dannemarck, så sade han, att Frankrijke worde det straxt giörandes, derpå man intet borde tuifla, hafuandes hans Konungh intet meer commerce eller att giöra medh Konungen i Dannemarck änn som medh Konungen i Persien". (S R A: Riksrådsprotokollen, Sekretær Swanhielms Optegnelse.)

[2]) Da. Sml. 2. R. III, 33. Derimod bekræftes Rigtigheden af Fuenmayors Fremstilling af den nederl. Gesandt le Maires Beretning $^{16}/_{4}$ (ny Stil). (Da. Sml. 2. R. III, 89.)

Følgeskab og kunde ikke i sin Fraværelse garantere ham mod Forulempninger af Folket, „som vidste, at han kun optraadte som hæderlig Spion". Terlon erklærede sig rede til at rømme Marken, men bad, for at Formerne kunde bevares, om at maatte benytte en Tilbagekaldelsesordre fra sin Herre, som han havde haft liggende i de sidste Uger til Brug, naar Omstændighederne fordrede det. Saaledes opnaaede han virkelig at faa en officiel Afskedsaudiens d. 4. April, men da han derefter stadig ikke gjorde Tegn til Opbrud, sendte Kongen Bud til ham og lod ham vide, „at jo før han kunde rejse, des behageligere vilde det være Kong Kristian". — Med Rette jublede Fuenmayor over denne utrolige Optræden fra vor Regerings Side; man har vel Lov til at haabe, at hans Fremstilling er noget farvet og overdreven, i hvert Fald hvad de nærmere Enkeltheder angaar[1]).

Vist er det, at Terlon først forlod København i Maj Maaned, og at han ved Afskedsaudiensen havde faaet en Afskedsgave paa 4000 Rdlr. af den danske Konge[2]). Saadanne Gaver var dog meget almindelige i Datiden og svarede til Dels til vore Dages Ordensdekorationer. Dette hindrede da heller ikke, at Frankrigs Krigserklæring mod Danmark fulgte efter, om den end først indtraf i August Maaned[3]).

Hermed var Griffenfelds Politik endelig strandet. Vi havde afgjort kastet os over paa Modpartens Side, en Vending, som ikke blev mindre uheldig derved, at den nye ledende Minister, Frederik Ahlefeld, i sit Hjerte billigede den Kurs, han nu selv maatte svigte, og be-

[1]) Fuenmayors Relation $^{16}/_{4}$.
[2]) Jørgensen II, 383.
[3]) Danmarks Riges Hist. IV, 578.

klagede Bruddet med Frankrig. Vor Selvbestemmelsesret var hermed annulleret; vi maatte følge de allierede blindt og var et Bytte for de Fuenmayorske Principper, der jo gik ud paa paa Fredskongressen at lade vore Erobringer ækvivalere mod Spaniens og Nederlandenes Tab. At det vilde gaa saaledes, blev ogsaa snart klart. Forgæves anstrængte den danske Regering sig i Sommermaanederne 1676 paany for at faa dannet en Liga til Garanti af de vundne Erobringer, et Forbund, som skulde omfatte Danmark, Brandenburg og de forskellige Fyrster af Huset Lüneburg. Brandenburg var ganske vist villig, men de braunschweigske Hertuger viste nu tydeligt, at deres Hu stod til at vinde hele det svenske Bremen, uden at afstaa nogen Del deraf til Danmark. Den celleske Minister i København vægrede sig bestemt ved at indtræde i nogen Garantialliance[1]). Huset Lüneburgs Stjerne var aabenbart i Stigen. Ogsaa Frankrig nærmede sig nu mere afgjort til det med Forbigaaelse af Danmark. Omtrent samtidig med Griffenfelds Fald havde Feuquières i en Samtale med den svenske Rigsraad Hoghusen søgt at bevæge Sverige til at overlade Bremen til Hertugen af Hannover. Saa kunde Svenskerne til Gengæld koncentrere deres Stridskræfter i Pommern mod Kurfyrsten af Brandenburg. Hoghusen svarede, at paa denne Maade vilde man aabenbart have hans Konge ud af Tyskland, men Feuquières henviste til, at han kunde gøre Erobringer andet Steds[2]). — Her forberedes aabenbart den Udvikling, som i Kristian V's

[1]) Fuenmayors Relationer $^{30}/_{5}$, $^{13}/_{6}$, $^{10}/_{8}$ og $^{22}/_{8}$. — Sidstnævnte Dag meddeler han, at Stade i Bremen har overgivet sig for 8 Dage siden, og at Hertugen af Celle til stor Ærgrelse for Danmark og Brandenburg har skyndt sig med at belægge den med en Garnison af sine Tropper.

[2]) Se ovenfor Side 163, Anm. 1.

senere Regeringsaar skulde føre til Rivaliseringen mellem Danmark og Lüneburg, som skulde begrunde den danske Konges Modstand mod, at den niende Kurværdighed tildeltes Hannover, og som endelig udmundede i, at Hannover virkelig under den store nordiske Krig erhvervede Bremen og Verden ubeskaarede.

Rent bortset fra Krigens Udvikling blev saaledes heller ikke det politiske Stade, som vort Fædreland nu havde valgt, til vor Fordel. Men den franskvenlige Politik, som den danske Regering igen slog ind paa efter 1680, blev i Virkeligheden ogsaa en Oprejsning for Griffenfeld. Kun Skade, at den da kom for sent. Mindre bekendt, men ikke mindre karakteristisk er det dog, at man allerede under den skaanske Krig begyndte at vende tilbage til de Griffenfeldske Baner. Karl XI skriver i en Ordre til Generalmajor Ranck (dateret Lejren ved Hør i Skaane d. 9. Oktbr. 1678), at Feuquières har en Ekspres, som hver Uge gaar mellem Halmstad og Helsingborg med Breve og Pakker til eller fra hans Konge[1]). Det fremgaar heraf, at Danmark igen havde tilladt den Korrespondance, der var bleven saa haardt bedømt under Griffenfelds Proces. Endog Pakker tillod man altsaa nu at passere. En ejendommelig Illustration til den kongelige Forargelse i Marts 1676!

Det lønner sig endnu til Slutning at kaste et Blik paa, hvorledes det Billede af den Griffenfeldske Udenrigspolitik, som ovenfor er givet, forholder sig til de tidligere fremsatte Anskuelser. Kun to Forskeres Resultater, A. D. Jørgensens og J. A. Fridericias, skal her sammenlignes; at medtage ældre Historikere, som Vaupell med

[1]) Riksregistraturen (S R A).

hans skandinavistiske Betragtninger, turde være unødvendigt.

A. D. Jørgensen[1]) mener, at der ved Griffenfelds Indgriben i Udenrigsstyrelsen kun forelaa to Muligheder for Danmark: Fjendskab med Sverige og Gottorp eller Venskab med Sverige (samt Gottorp) og Frankrig. Det første Standpunkt var det hævdvundne, men ufrugtbare. Det andet var mere lovende. Men kunde dette sidste ikke opnaas, maatte Danmark foretrække et Forbund med Frankrig for at faa Hævn over Sverige. Idet Griffenfeld indtog det andet af de to mulige Standpunkter, var hans Politik altsaa tostrænget[2]), den kunde efter Omstændighederne føre til Venskab eller Strid i Norden.

Man ser dog let, at Jørgensen endnu staar under en vis Paavirkning af den gamle skandinavistiske Opfattelse. Det er J. A. Fridericias[3]) Fortjeneste at have paavist det anakronistiske og uhistoriske i, at Griffenfeld skulde have ladet sin Politik lede af det 19. Aarhundredes Synsmaader. Men Fridericia opgiver i det hele at finde ledende Grundtanker i Griffenfelds ydre Politik. For ham er den kun laverende og afventende; Griffenfeld vil vinde Tid, mens han med Subsidier styrker Landet. Dog indrømmer Fridericia, at een Ting stod fast for Rigskansleren: Man burde undgaa en svensk-fransk Alliance, i hvert Fald aldrig samtidig faa de to Magter til Fjender.

I Modsætning hertil tror Forf. ovenfor at have paavist, at der var en fast Plan i vor Statsmands Politik. Han vilde opnaa et Forbund med Frankrig til Danmarks

[1]) II, pp. 3 og 7.
[2]) stds. p. 243.
[3]) Danmarks Riges Historie IV, 546 (de samme Tanker fremsatte i hans Artikkel om G. i Dansk biogr. Leksikon).

Udvidelse paa Sveriges Bekostning, navnlig i Nordvesttyskland. For denne Løn vilde han endog svigte Østrig, og han ansaa over Hovedet ikke Kejserens Magtforøgelse for nyttig for Danmark. Skaanes Genvinding stod derimod ikke for ham som særlig attraaværdig, i hvert Fald ikke i første Række. Han behøvede derfor ikke Nederlandenes Hjælp til at naa Herredømmet til Søs. Men det er muligt, at han i sin Fredskærlighed har drevet Politik paa saa langt Sigt, at han i Begyndelsen af 1675 i sit Hjerte har ønsket en foreløbig Forstaaelse baade med Sverige og Frankrig. Dette Ønske gik i hvert Fald aldrig i Opfyldelse, og det kom ikke til at præge den virkelige „Griffenfeldske Politik". A. D. Jørgensen har Ret i, hvad han fremstiller som det sekundære Trin af det andet Alternativ, blot var det for Griffenfeld ikke det sekundære, men det primære.

Den Mand, hvis Navn saa ofte er nævnet ovenfor, kom ikke til at tilbringe lang Tid ved det danske Hof efter Griffenfelds Fald. Ganske vist fik han i August Ordre til at følge Kristian V under Felttoget i Skaane. Men allerede det følgende Aar kaldtes Don Baltasar bort fra Danmark, og er formodentlig da direkte gaaet til sin nye Plads som Ambassadør i Venezia. Fuenmayors Fremtid blev glimrende og vidner tilstrækkeligt om hans Regerings fuldstændige Tilfredshed med hans diplomatiske Ydelser. Det næste Skridt var, at han blev udnævnt til Medlem af „el supremo consejo de Flandes", og den 5. Novbr. 1682 satte Karl II Kronen paa Udmærkelserne ved at gøre ham til første Markis af Castel-Moncayo[1]).

[1]) Se ovenfor Side 24—25, med de der anførte Kilder. — Don Baltasar havde ganske vist en Søn, Don Joaquin, men denne synes at være død uden Arvinger; fra Baltasars Datter, Donna

Da dette Markisat formodentlig har Navn af Bjerget Moncayo ved Ebro, lidt Sydost for Fuenmayor, ser man, at Don Baltasar igen havde knyttet Strengen med sin Families Fortid og var vendt tilbage til de samme Egne, hvorfra hans Stamfader, Don Millan Ruiz, fire Aarhundreder tidligere var draget bort.

Kun sjældent er vel Fuenmayors Tanker under denne Løbebane gaaede tilbage til de Dage, da han som en ung, ubekendt og fattig Afsending kæmpede med og sejrede over et fjernt Riges mægtigste Statsmand.

Men denne var imens til Skibs, mod Norden og mod Munkholm.

Manuela, nedstammer derimod en af Spaniens mest bekendte Slægter, Hertugerne af Fernan-Nuñez.

Annalerne og Kalendariet fra Colbaz.

Af
Lauritz Weibull.

(Med to Tavler.)

Det ældste i Danmark i rent historisk Øjemed affattede Skrift, der er naaet ned til Efterverdenen, er de saakaldte Annaler fra Colbaz. Knud den Helliges Passionshistorie ligesom ogsaa Ælnoths Skildring af Kongen ere begge nærmest skrevne i opbyggeligt Øjemed. Dødebogen fra Lund, Necrologium Lundense, er opstaaet af rent praktiske Grunde.

Annalerne fra Colbaz, sammen med hvilke et som Dødebog anvendt Kalendarium er bleven indbundet, har Navn efter det Kloster i Pommern, hvorhen de blev overflyttede i Slutningen af det 12. Aarhundrede. Da Klostret blev nedlagt, kom de til det kurfyrstelige Arkiv i Stralsund, derfra til det kongelige Bibliotek i Berlin [1]). De ere blevne udgivne flere Gange, tidligst 1866, og ere i Litteraturen blevne særligt behandlede af A. D. Jørgensen, Dietrich Schäfer og Georg Waitz. Den førstnævnte har fremsat som sin Anskuelse, at man i Colbazannalernes første Del, som bestaar af et verdenshistorisk Register, har selve Grundlaget for det tilsvarende Parti i det

[1]) Die Handschriften-Verzeichnisse der königlichen Bibliothek zu Berlin, XIII: II: 3, 1007.

store Annalværk fra Danmarks Middelalder, Annales Lundenses. Blændet af de tyske Historikeres Teori om de saakaldte Annales Lundenses majores, nogle nu tabte Annaler, som skulde ligge til Grund for hele den ældre danske Middelalders Annalistik, har derimod Dietrich Schäfer erklæret, at Annalerne fra Colbaz enten ere at betragte som det første Udtog af dette Kildeskrift eller ogsaa som en Kompilation, hvis Hovedgrundlag for den ældre Tids Vedkommende ogsaa er bleven benyttet i Annales Lundenses majores. Endelig har Waitz udtalt, at i Spørgsmaalet om Colbazannalernes verdenshistoriske Del kan A. D. Jørgensens Opfattelse ikke anses som modbevist, men at man for Tiden efter 1137 ikke sporer nogen Indflydelse fra disse Annaler i Annales Lundenses[1]).

Litteraturen om Colbazannalerne er ikke ubetydelig. Men lige saa lidt som disse Annaler endnu ere blevne udgivne efter fuldt moderne Principer, lige saa lidt har man endnu faaet fastslaaet deres Indflydelse paa den senere middelalderlige Annalistik og deres Betydning for Teorien om Annales Lundenses majores.

Indholdet af det Kalendarium fra Colbaz[2]), der hører sammen med Annalerne, er aldrig bleven taget i Betragtning af Forskningen.

*

* *

[1]) Monumenta Germanica, XIX, 711; XXIX, 174; Pommersches Urkundenbuch, I, 467. — A. D. Jørgensen, Bidrag til Nordens Historie, 202; Dietrich Schäfer, Dänische Annalen und Chroniken, 115; Waitz, Zur Kritik dänischer Geschichtsquellen i Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, XII, 25; jfr. Monumenta Germanica, XIX, 710.

[2]) Udg. af Wiesemann i Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogthümer Schleswig-Holstein, X, 265; senere af R. Prümers i Pommersches Urkundenbuch, I, 493.

Annalerne fra Colbaz, der indledes med nogle Uddrag af Beda, Isidorus og andre, ere anlagte i Tabelform med en Midtkolonne for Aarstallene og de egentlig historiske Optegnelser samt Sidekolonner for kalendariske Oplysninger. En Linie er indrømmet Optegnelserne for hvert Aar, og Bogen er indrettet til at omfatte Tiden fra Aar 1 til 1368.

Den kunstnerisk skolede Skriver, som grundlagde dette Annalværk og tillige smykkede det med en Række Miniaturer, indførte heri alle de ældre historiske Efterretninger lige fra Notitsen om Octavians Død Aar 17 til Notitsen om Erik Emunes Mord 1137, og senere med en finere Skrift de detaillerede Notitser for 1140, 1146 og 1150. Med samme fine Haand har han desuden til Optegnelserne for 1134, 1135 og 1137 gjort Tillæg oven over Linierne med nærmere Angivelse af Tidspunkterne for de her omtalte Tildragelser; endelig har han ogsaa nedskrevet Notitserne for 1155 og 1157. To enkeltstaaende Meddelelser fra 1151 og 1153 hidrøre fra en anden Haand; fra og med 1159 veksle Haandskrifterne.

Annalerne fra Colbaz falde i to bestemte Afdelinger: Optegnelserne til og med 1170 ere nedskrevne i Danmark, de derefter følgende i Colbaz. Den danske Afdeling indeholder fremdeles for Tiden til og med 1125 kun verdenshistoriske Notitser; Resten berører udelukkende danske Forhold.

Til Grund for de verdenshistoriske Notitser i Annalerne fra Colbaz ligger et fra Udlandet indført Kildeskrift, hvis Beskaffenhed nøje kan bestemmes.

Den første Del af Colbazannalerne indskrænker sig i Reglen til Notitser om de romerske og tyske Kejseres,

Pavernes og de frankiske Kongers Regeringstiltrædelse og Død samt om en og anden mere nævneværdig større Tildragelse. Men ved Siden deraf viser Annalerne særlig Opmærksomhed for Normandiets Historie og efter Vilhelm Erobrerens Tog til England 1066 ogsaa for dette Lands Regentrække. Ved Aar 876 omtales saaledes Rollos Ankomst til Normandiet, ved 911 Slaget ved Chartres, 1047 Slaget ved Falaise, 1063 Le Mans' Undertvingelse; desuden er den normanniske Hertugrække indført, og der nævnes ikke mindre end fem Biskopper af Rouen: Romanus, Audoenus, Ansbert, Grippo og Wolfram. Alt dette røber normannisk Herkomst. Og ved en nærmere Undersøgelse viser det sig ogsaa, at disse Annaler ikke indeholde en eneste Meddelelse, som ikke genfindes, i Reglen i ganske samme Form, i en eller anden af de normanniske Annaler, der for en stor Del stemme indbyrdes overens, eller i de med dem nær beslægtede Annaler fra Sydengland. Som Grundlag for alle disse Annaler antager man, med Ret eller Uret, et nu tabt Værk, de saakaldte Annales Rotomagenses[1]); da visse af Colbazannalernes Notitser, saavidt det kan ses, alene forekomme i de sydengelske Versioner, er det muligt, at Forfatteren har haft for sig en af Redaktionerne fra England.

Imod A. D. Jørgensens Paastand, at man i Colbazannalernes verdenshistoriske Del skulde have selve Grundlaget for det tilsvarende Parti i de senere Annales Lundenses, har Dietrich Schäfer blandt andet hævdet, at der i Colbazannalerne ikke savnes saadanne ejendomme-

[1]) Jfr. Litteraturfortegnelsen i Monumenta Germanica, XXVI, 488; for England særligt F. Liebermann, Ungedruckte Anglo-Normannische Geschichtsquellen.

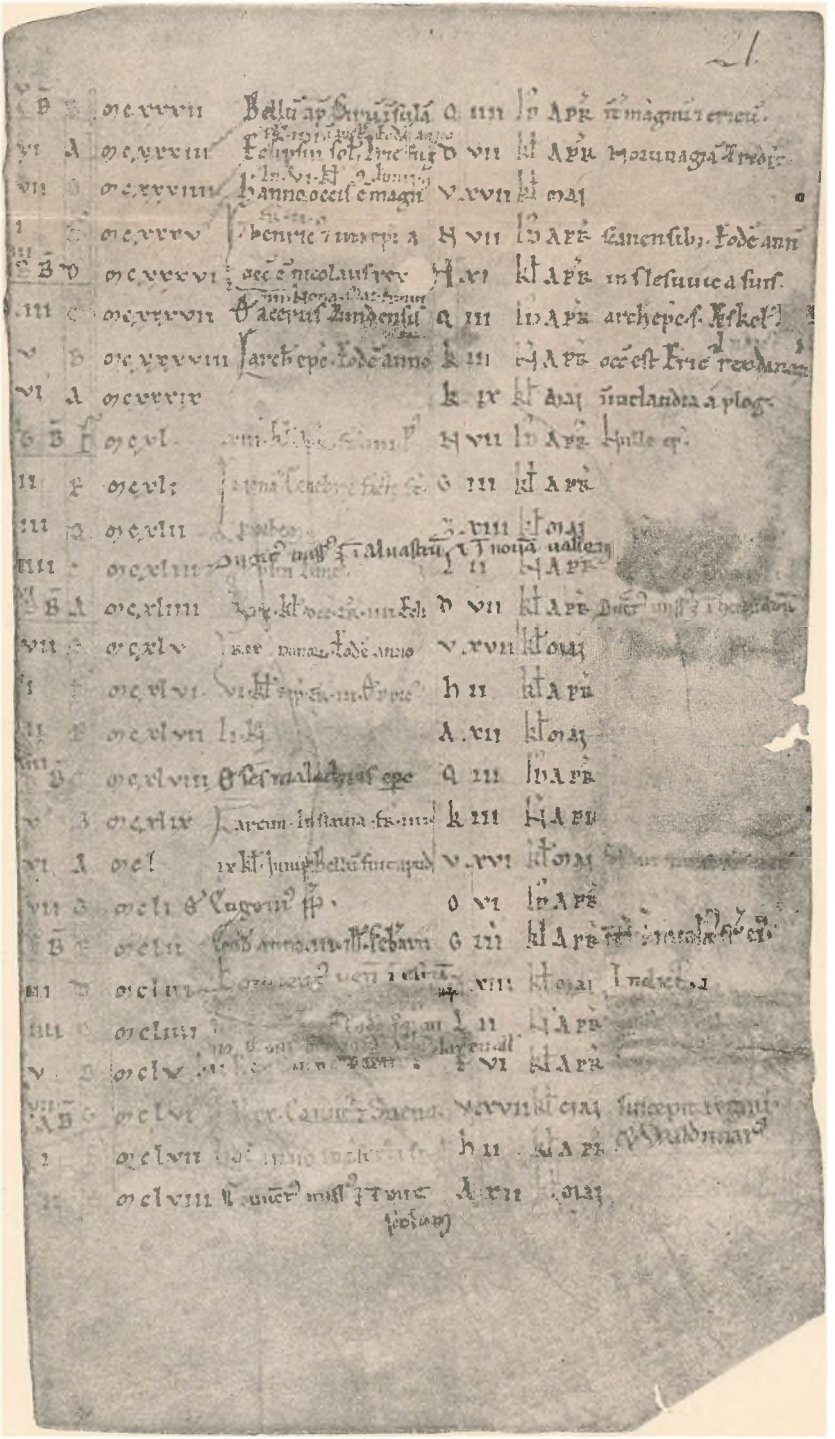
lige Notitser, f. Eks. en deri indarbejdet fuldstændig Pavekatalog, som Forfatterne af Annales Lundenses sikkert ikke vilde have undladt at tage Hensyn til, hvis de havde haft Colbazannalerne for sig[1]). Waitz har ganske vist underkendt denne Dietrich Schäfers Bevisførelse[2]), men den turde ikke desto mindre staa fast, og den vil yderligere kunne støttes. Det viser sig nemlig, at skønt Annales Lundenses iøvrigt ere langt udførligere, genfindes der i dem kun omtrent to Tredjedele af de Notitser, der findes i Colbazannalernes verdenshistoriske Del, og at disse Notitser i Annales Lundenses ikke sjælden forekomme i udvidet Form. Under disse Omstændigheder og da man jo véd, i hvor talrige Versioner de saakaldte Annales Rotomagenses foreligge, synes man ikke let at kunne forudsætte noget direkte Forhold mellem de to Annalværker, — for den verdenshistoriske Del har de haft hver sit, omend indbyrdes nær beslægtede Kildeskrift.

Men findes der altsaa i denne Henseende ikke noget direkte Forhold, ligger paa den anden Side Colbazannalernes følgende Del i visse Punkter til Grund for Annales Lundenses. Og ikke blot for dem, men ogsaa for en stor Del af den øvrige nordiske Annalistik fra Middelalderen.

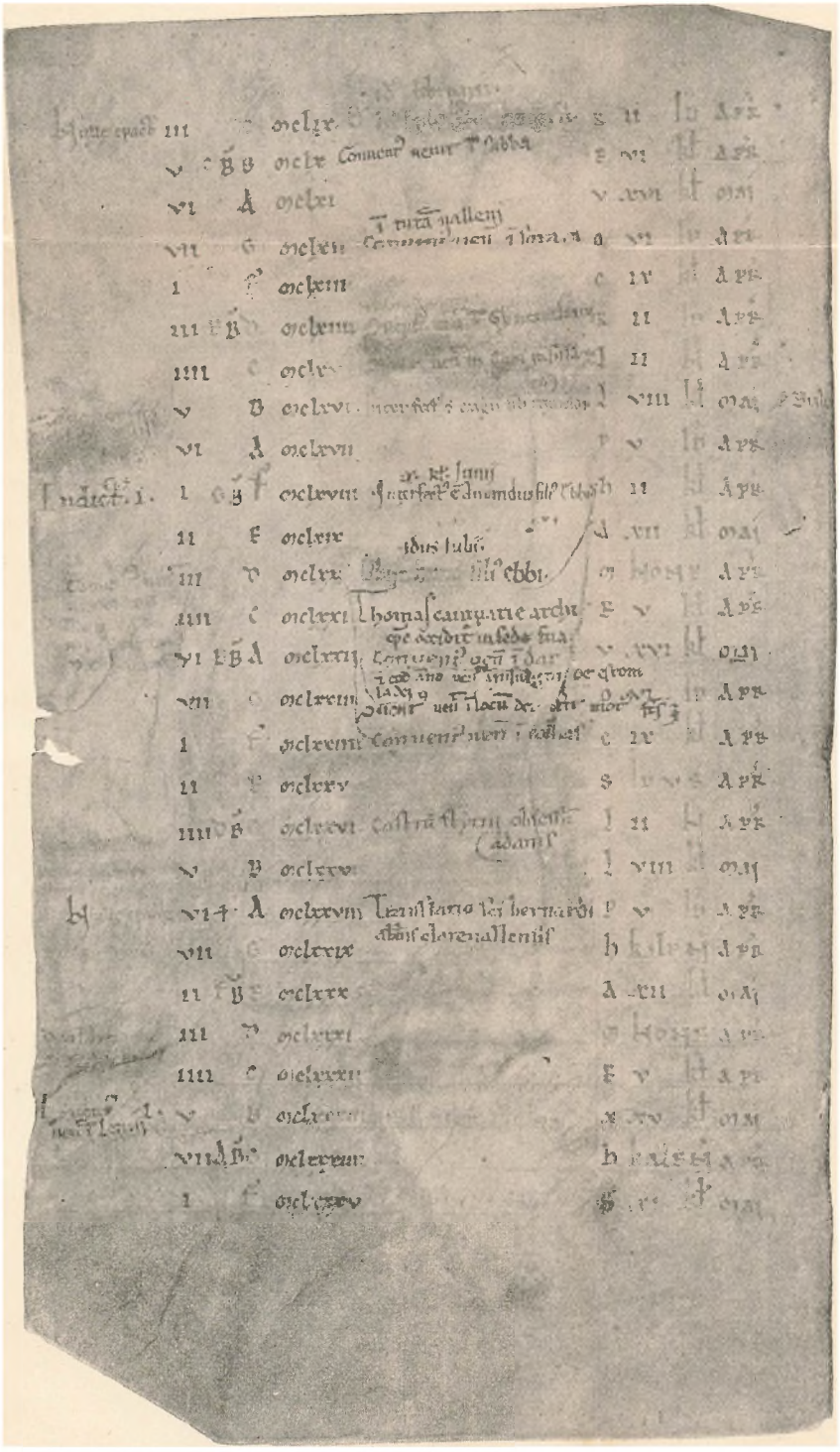
Mellem Notitserne for Aarene 1133 og 1134 er der med samme fine Skrift, som begynder med Aaret 1140, indskudt en Dato: „feria 4“, som ved et svagt Tegn er henført til den ved 1134 omtalte Solformørkelse. Den, som for Annales Lundenses afskrev Notitsen for 1133, der her paa Grund af et overset Henvisningstegn fik

[1]) A. D. Jørgensen, Bidrag etc., 202; D. Schäfer, Dänische Annalen und Chroniken, 116.

[2]) Monumenta Germanica, XXIX, 174.

Annalerne fra Colbaz 1132—1158.

Annalerne fra Colbaz 1159—1185.

Aarstallet 1132: „Bellum apud Sirum insulam inter Magnum et Ericum", oversaa imidlertid ogsaa Henvisningstegnet til Solformørkelsen og gav Notitsen følgende Ordlyd: „Bellum inter Magnum et Ericum apud Sirum insulam feria 4". Ved 1137 indførte han endvidere i Annales Lundenses en Notits om en Solformørkelse. Denne Solformørkelse har aldrig fundet Sted, men Meddelelsen om den hidrører ligeledes fra en Misforstaaelse af Colbazannalerne. Der læses i disse ved Aar 1137 først en Notits om Ærkebiskop Ascers Død og om hans Efterfølger Eskil, derefter: „Eodem anno occisus est Ericus rex Danorum in Iutlandia a Plog". Kun de to første Ord staa imidlertid i Notitskolonnen, de øvrige i Marginen. Forfatteren af Annales Lundenses har overset disse sidste Ord og i Stedet læst de to første i umiddelbar Sammenhæng med det, som følger nærmest nedenfor i Notitskolonnen, men her fuldstændig rigtigt under Aarstallet 1140: „13 kal. aprilis feria 4 post nonam tenebre facte sunt per orbem", hvilket i Annales Lundenses er blevet til: „Et tenebre facte sunt quadragesima per universam terram" [1]).

Under samme Aarstal 1137 og i en lignende Form som i Annales Lundenses genfindes Optegnelsen om Solformørkelsen 1140 ogsaa i en Række andre Aarbøger, saaledes i dem fra Visby og Sigtuna, Ryd og Essenbæk [2]). I Rydaarbogen er Notitsen imidlertid ogsaa kommen ind under 1140, her med Ordlyden: „4 kal. aprilis tenebre facte sunt per totum orbem" [3]). I Necrologium

[1]) Monumenta Germanica, XXIX, 204.

[2]) Scriptores rer. Dan., I, 252; II, 166; I, 161; jfr. II, 636; Monumenta Germanica, XXIX, 224.

[3]) Scriptores rer. Dan., I, 161.

Lundense, hvor den er bleven indført af en Haand fra den sidste Tredjedel af det 12. Aarhundrede, har den med Undtagelse af Datoen saa godt som Ord til andet samme Form som i Colbazannalerne: „1140 12 kal. aprilis feria 4 post nonam facte sunt tenebre“ [1]).

Det var imidlertid ikke alene saaledes, at Optegnelsen ved 1140 ved en Fejltagelse blev henført til 1137 i den af Annalerne fra Colbaz afhængige Litteratur. Paa Grund af nye Misforstaaelser blev ogsaa de Notitser, som virkelig findes ved det sidstnævnte Aar, henførte til fejlagtige Aarstal.

Den første af disse Notitser lyder: „Obiit Acerus Lundensis archiepiscopus, successit Æskelus archiepiscopus“. I Annalerne 1131—1325, ligesom med noget forandret Ordstilling i Visbyaarbogen, har denne Optegnelse Formen: „Obiit Ascerus archiepiscopus, cui successit Eschillus“, og i Essenbækaarbogen: „Ascerus primus archiepiscopus obiit, et Eskillus illi successit“ [2]). Paa alle tre Steder er imidlertid Dateringen ændret til 1138, et Aarstal, som ligeledes forekommer i Vitskølaarbogen og andensteds [3]). Forklaringen er nærliggende. I Colbazaarbogen er Optegnelsen skrevet ogsaa i Linien for 1138, men her ved et Tegn henført til det foregaaende Aar. Dette Tegn kan imidlertid ogsaa tydes, som om Ordene i Linien for 1137 i Stedet skulde flyttes til 1138.

Den anden Notits for 1137: „Eodem anno occisus est Ericus rex Danorum in Iutlandia a Plog“, staar i Colbazaarbogen, med Undtagelse af de to første Ord,

[1]) Palæografisk Atlas. Dansk Afdeling No. II.

[2]) Scriptores rer. Dan., IV, 282; I, 252; Monumenta Germanica, XXIX, 224.

[3]) Scriptores rer. Dan., IV, 225; I, 340; II, 435, 612.

der i den mest brugte Afskrift jo blev henførte til Notitsen om Solformørkelsen 1140, helt i Haandskriftets højre Margin i Linierne for 1138 og 1139. Notitsen genfindes med nogen Forandring i Rydaarbogen saa vel som i Essenbækannalerne[1]). Den er begge Steder henført til 1139.

Af de Notitser, som læses i Annalerne fra Colbaz ved 1146, er den ene, om en Maaneformørkelse, gaaet over i Necrologium Lundense, men Datobetegnelsen: „XII kal. decembris" er paa Grund af en skjulende Rynke i Pergamentet bleven tydet som: „VI kal. decembris"[2]). Endvidere er Notitsen under 1150: „9 kal. junii bellum fuit apud Arcun in Slauia feria 4", med Udeladelse af Maaneds- og Ugedagsangivelserne gaaet uforandret over i Rydaarbogen, men har her faaet Aarstallet 1149[3]). Dette Aarstal er, som Datoen viser, urigtigt, men forklares af Colbazhaandskriftet. Notitsen er her skrevet saavel i Linien for 1149 som i Linien for 1150. I Stedet for nu at føre, hvad der staar i Linien for det førstnævnte Aar, hen til det sidste, skete der — ved en nærliggende Misforstaaelse af det her anbragte Henvisningstegn — netop det modsatte i den Afskrift, som kom til at ligge til Grund for Rydaarbogen.

Med denne Notits ophører, saa vidt man kan se, Colbazannalernes Indflydelse paa den øvrige nordiske annalistiske Litteratur. Om Aarsagen hertil oplyser det Kalendarium, der er indbundet i samme Bind som Annalerne.

* * *

[1]) Scriptores rer. Dan., I, 161; jfr. II, 613; Monumenta Germanica, XXIX, 224.

[2]) Palæografisk Atlas. Dansk Afdeling No. II.

[3]) Scriptores rer. Dan., I, 162.

Det Kalendarium, som i Colbazhaandskriftet følger umiddelbart efter Annalerne fra Colbaz, er helt igennem skrevet med den samme Haand, som har grundlagt Annalerne. Dets første Side viser tvende Cirkeltegninger, af hvilke den ene udgør det ældste fra skandinavisk Omraade kendte Verdenskort, det første, som indeholder Sveriges Navn (Suithia)[1]; den sidste Side optages af en kronologisk Tabel. Selve Kalendariet rummes paa de mellemliggende tolv Sider. Hvad Opstillingen og de rent kalendariske Meddelelser angaar, frembyder det intet individuelt ejendommeligt. Dets ottende Kolonne indeholder imidlertid — foruden Miniaturer, som fremstille Dyrekredsens Tegn og som ikke er udførte samtidigt med Haandskriftet, men dog før 1187[2] — en Festrække med bestemt Særpræg og en Del til forskellige Tider nedskrevne Dødsnotitser[3].

[1] A. Björnbo, Adam af Bremens Nordensopfattelse. Aarb. for nord. Oldk. og Hist. 1909, 188.

[2] En Optegnelse ved den 23. April skjules delvis af en Miniatur; Optegnelsen ved den 18. Marts om Hertug Bogislaus' Død (1187) bøjer af for en anden.

[3] Ellen Jørgensen har i Fremmed Indflydelse under den danske Kirkes tidligste Udvikling, 81, fremsat den Opfattelse, at Kalendariets Stamme skulde hidrøre fra det sydlige Tyskland, og særlig paapeget, hvorledes Helgenlisten optager Lokalhelgener fra Bayern og, naar Grænserne drages snævrest, fra Stiftet Freising. Der findes i Kalenderen Navnet paa Bayerns ældste Helgen St. Florian (4. Maj), Salzburgerbiskoppen Rupert (25. Sept.), Stiftet Passaus Patron Maximilian (12. Okt.), Churs Helgen Florinus (17. Nov.), der nævnes tillige Candidus (1. Dec.) og Justinus (4. Aug.), begge særlig dyrkede i Stiftet Freising, Alto (9. Febr.), Grundlæggeren af Altomünster, Quirinus (24. Marts), Tegernsees Patron. Der er dog ikke dermed ført tvingende Bevis for denne Opfattelse af Kalendariets Herkomst. Visse af disse saakaldte Lokalhelgener, f. Eks. Florian, Rupert og Maximilian, nød i Middelalderen en vidtstrakt Dyrkelse rundt om i Europa, andre kan Kalendariets Forfatter

Festrækkens bestemte Særpræg fremgaar af en Sammenligning med den i Necrologium Lundense indførte.

Denne sidste, der hidrører fra Tiden omkring 1125, viser tvende forskelligt afmærkede Festgrader; de fornemste Dage, fyrretyve i Tallet, betegnes med rødt Begyndelsesbogstav, de mindre fornemme i et Antal af fem og tredive med en rød Streg i det første Bogstav[1]). Det viser sig nu, at alle disse sidstnævnte Festdage genfindes i Kalendariet fra Colbaz, og at de heri optagne større Festdage, fremhævede ved rød, blaa eller violet Farve eller Sammensætninger af disse Farver samt dertil hørende forskelligt farvede Kors, ligeledes ere de samme som i Necrologiet, alene med Undtagelse af to, som savnes i Kalendariet: Dedicatio ecclesie omnium sanctorum (25. Juni) og Ansgarii episcopi Dag (9. September). Disse Dage findes imidlertid heller ikke i Missale Lundense af 1514; det kan næppe forholde sig anderledes end at man allerede paa den Tid, da Kalendariet indrettedes, har ophørt at fejre dem i Lund. Men udover de store Festdage, som ere optagne i Necrologiet, indeholder Kalendariet ogsaa tre nye: Blasii Dag (3. Februar), Egidii abbatis (1. September) og Villehadi confessoris (8. November). Der foreligger her det interessante Forhold, at disse tre Festdage ogsaa ere optagne i Missalet fra 1514, og at der findes Antydninger om, at de ere komne

lige saa godt have samlet sammen fra Martyriologier og andet haandskrevet Materiale eller taget med af andre tilfældige Aarsager. Helgener vandre, og de vandrede hastigt paa disse Tider, da Klærkenes Studiefærd berørte det halve Europa og der ved Munkeordnerne var knyttet Forbindelser mellem de forskellige Klostre. Alt i alt synes heller ikke Helgenlisten i Kalendariet fra Colbaz at give nogen Antydning om en bestemt Indflydelse fra Udlandet.

[1]) Originalen til Nekrologiet paa Universitetsbiblioteket i Lund.

til netop i Tiden mellem Necrologiets og Kalendariets Indretning. Aar 1131 indviedes nemlig det højre Alter i Kryptkirken i Lund „in honore sancti Blasii martiris et sancti Egidii confessoris"; Relikvier af Villehadus var otte Aar tidligere blevne nedlagte i samme Kirkes Hovedalter[1]), og i Necrologiet er det oprindeligt med mørkt Blæk skrevne Begyndelsesbogstav i hans Navn bleven udraderet, sagtens i den Hensigt at det atter skulde tilskrives med rød Farve.

Af den Sammenligning, som her er foretaget mellem de som Fester betegnede Dage i Necrologium Lundense og Kalendariet fra Colbaz, synes det klart at fremgaa, at Festrækken i det sidstnævnte helt er læmpet efter den lundske Kirkes, og at Kalendariet altsaa viser Udviklingen af Festrækken i Lund i det 12. Aarhundrede fra Midten af Tyverne til det Tidspunkt, da det blev indrettet. Men ikke nok hermed. Kalendariet har ogsaa to Dage, den 25. Juni og 22. September, Gallicani og Mauritii, som skønt de ikke ere betegnede som Fester, alligevel ere forsynede med Kors. Formen af disse Kors viser imidlertid, at de ere skrevne til senere, og ved en Sammenligning med Missalet af 1514 finder man da ogsaa Knud Hertugs Translation og St. Mauricii Fest henlagte til netop disse Dage. Den førstnævnte indstiftedes ved Alexander III's Bulle den 8. November 1169, som foreskrev, at Knud Lavards Fødselsdag skulde højtideligholdes[2]); Aarsdagen efter fandt Translationen Sted. Den sidstnævnte Fest staar uden Tvivl i Forbindelse med Mauritiusalterets Indvielse i Lunds Domkirkes Højkor[3])

[1]) Scriptores rer. Dan., III, 435, 450.
[2]) Diplomatarium Arna-Magnæanum, I, 27.
[3]) Scriptores rer. Dan., III, 456.

den 1. September 1146. Efter alt at dømme giver Kalendariet fra Colbaz saaledes ogsaa den fortsatte Udvikling af den lundske Kirkes Festkalender ned til 1170.

Mauritiusdagens Betegnelse i Kalendariet fra Colbaz giver et første Udgangspunkt for Dateringen af dette, — er det rigtigt, at denne Dags Forvandling til stor Festdag staar i Forbindelse med Alterindvielsen 1146, maa Kalendariet være indrettet før dette Tidspunkt. Men det er aabenbart ogsaa indrettet før den 1. September 1145, thi paa denne Dag indviedes Domkirken i Lund, men den store Højtid, Dedicatio Lundensis ecclesie, som derved inaugureredes[1]), findes ikke optaget i Kalendariet, — Dagen har kun Betegnelsen: Natalis sancti Egidii med efterfølgende Kors. Paa den anden Side maa Kalendariet hidrøre fra et senere Tidspunkt end den 5. Maj 1137, Ærkebiskop Ascers Dødsdag: en Notits herom, skrevet med Kalendarieforfatterens Haand, findes inde i Kalendarieteksten under Maj Maaned. Det viser sig altsaa, at Kalendariet er indrettet mellem 1137 og 1145, saaledes omtrent paa samme Tid som de med det sammenhørende Annaler[2]).

Den Værdi som historisk Dokument, som Betegnelserne i Festrækken give Kalendariet fra Colbaz, forøges i væsentlig Grad af Dødsnotitserne i samme Kolonne. Deres Tydning er imidlertid forbundet med de største Vanskeligheder: for en stor Del ere de allerede i Middelalderen blevne fordærvede ved Rasurer eller i

[1]) Scriptores rer. Dan., III, 455. Jfr. Diplomatarium Suecanum, I, 51, 52.

[2]) Prümers henfører i Pommersches Urkundenbuch, I, 468, Kalendariet til 1155. Uholdbarheden af denne Antagelse er eftervist i Die Handschriften-Verzeichnisse der königlichen Bibliothek zu Berlin, XIII: II: 3, 1009.

senere Tid ødelagte med kemiske Reagenser. Den, som først udgav dette Kalendarium, Wiesemann, kunde da ogsaa kun læse et ringe Faatal af Dødsoptegnelserne, og det endda for en stor Del urigtigt; den, som sidst har publiceret dem, Rodgero Prümers, har flere Steder restitueret den udviskede Tekst paa fri Haand og har intetsteds faaet de Notitser frem, som ere af konstituerende Betydning for Historien om Haandskriftets Skæbne.

De ældste Dødsnotitser i Kalendariet ere nedskrevne med den samme Haand, som har indrettet det; af dem er den ældste, der kan dateres, næstefter Notitsen om Ærkebiskop Ascers Død, Notitsen om Erik Emunes under den 18. September; en Optegnelse under den 20. Januar har Aarstallet 1144. Denne ældste Haand genfindes under alle Omstændigheder endnu 1157, i hvilket Aar den under den 8. August har indført Kong Knuds Død og under den 16. Oktober Sven Grathes. Siden følge skiftende Hænder efter hinanden; den sidste i Danmark skrevne, med Aarstal forsynede Notits er fra 1166.

I sin Skildring af den historiske Litteratur i Danmark før Saxo har A. D. Jørgensen fremsat den Opfattelse, at disse Dødsoptegnelser i Kalendariet fra Colbaz ere forfattede ved Kapitlet i Lund[1]), en Opfattelse, til hvilken alle senere Forskere har sluttet sig. Men er denne Opfattelse ogsaa rigtig?

Sammenligner man Kalendariets Dødsoptegnelser med dem, som indeholdes i det samtidige lundske Nekrolog, vækkes Opmærksomheden straks ved den ringe Overensstemmelse i Oplysningerne. Kalendariets fleste Optegnelser gælde presbiteri; ikke en eneste genfindes i Nekrologiet. Notitserne om Knud Magnusen og Svend

[1]) A. D. Jørgensen, Bidrag etc., 206.

Grathe forekomme ganske vist paa begge Steder, men den førstnævntes Dødsdag er ifølge Nekrologiet, som heri stemmer overens med Liber daticus og Annales Lundenses, den 9. August, ifølge Kalendariet den 8., og Svend Grathes Død henlægges i Nekrologiet (og Liber daticus) til den 23. Oktober, i Kalendariet til den 16. Af alle Kalendariets Oplysninger genfindes i Virkeligheden kun de om Ascer og Erik Emune fuldt samstemmende i Nekrologiet[1]). Men begge disse Meddelelser ere, saa vidt man kan se, indførte i Kalendariet samtidigt med at det blev indrettet.

Dersom Kalendariet og Nekrologiet, som ere blevne førte samtidigt, begge vare blevne benyttede i Lund, vilde det unægteligt have ligget nær, at en eller anden af de i Tidernes Løb indførte Dødsnotitser var gaaet igen i dem begge, og at i hvert Fald Notitserne om de to Kongers Død 1157 var blevne henførte til de samme Dage. Kalendariet savner da heller ikke Oplysninger, der vise andensteds hen end til Lund. Saaledes nævnes under den 15. April en Ketil, „presbiter in Gudmun-[torp]", under den 12. Februar en Johannes „presbiter de Bosethorp", under den 8. April en Radulfus, ligeledes „presbiter de Bosethorpp", død 1166. Men desuden nævnes under den 1. Februar en Datter af den nævnte Johannes, Gertrite, død 1162. Sognet Bosarp, det tidligere Bosethorp, ligger i Onsjö Herred i Skaane, i nærmeste Naboskab til det syd for Ringsjöen liggende Gudmuntorp Sogn i Frosta Herred. Man vil næppe tage fejl, hvis man paa Grund af disse Forhold vover

[1]) Scriptores rer. Dan., III, 453, 461, 446, 457. Jfr. Weeke, Lunde Kapitels Gavebøger, 197, 270, og Monumenta Germanica, XXIX, 205.

den Slutning, at Kalendariet er bleven ført i denne Egn af Skaane. Og til denne viser ogsaa et Sted i Annalerne hen. Der findes her under den 12. Februar som den eneste Notits om en Gejstlig af lavere Rang: „1159 obiit Johannes presbiter in Bosethorp".

Det turde altsaa være i højeste Grad sandsynligt, at i den Tid, Kalendariet fra Colbaz er bleven anvendt som Nekrologium, er det ikke bleven ført i Lund, hvor det paa Grund af sin Beskaffenhed i Lighed med de dermed sammenhørende Annaler maa være anlagt, men i Bosarp eller dens nærmeste Omegn. Det Aar, da Haandskriftet har forladt Lund, kan ganske vist ikke angives nøjagtigt. Men den sidste Notits deri, som har øvet Indflydelse paa andre nordiske Annaler, — og denne Indflydelse kan ikke godt være udgaaet fra noget andet Sted end Lund — er Notitsen om Striden ved Arkona 1150.

* * *

I Forbindelse med Stettins Belejring 1176 omtaler Saxo, at Wartislaw af Stettin havde indkaldt Munke fra Danmark til Pommern, opført et Kloster og doteret det rigt. Det Kloster, som her sigtes til, er Cistercienserklostret i Colbaz, der ifølge de fleste Kilder skal være bleven stiftet 1174 og efter Traditionen indenfor Cistercienserordenen skal have været et Datterkloster af Esrom. Nogle Aar senere, antageligt 1180, stiftedes fra Danmark et nyt Kloster i Pommern, denne Gang i Belbuck, — de Brødre, som her fik sig Jord og Kirke overdraget, kom fra Trinitatiskirken i Lund. Det nye Kloster blev imidlertid snart opgivet[1]).

[1]) Saxo ed. Müller-Velschow, I, 867; Pommersches Urkundenbuch, I, 58.

Der har raadet nogen Tvivl om, hvorvidt Colbaz-haandskriftet er kommen direkte til Colbaz eller det har lagt Vejen derhen over Belbuck[1]). Imidlertid foreligger der ikke noget, som kan støtte den sidstnævnte Hypothese. Selv om Klostret i Colbaz er bleven grundlagt fra Esrom, er der intet til Hinder for, at en Præst fra Skaane med sine Bøger har kunnet slutte sig til de udflyttende Munke.

Efter Ankomsten til Colbaz undergik Annalerne ikke ubetydelige Forandringer. En Række Notitser blev udraderede. Deriblandt en Marginalnotits for 1143 og en Del af en Notits ved 1153, hvori omtales den ogsaa hos Saxo[2]) forekommende Niels, der faldt paa Svend Grathes Tog til Värend; en Optegnelse ved 1167 om Ærkebiskop Eskils Tilbagekomst fra Rom gjordes næsten ulæselig. I Stedet indførtes nu i Slutningen af Aarhundredet Optegnelser om Stiftelsen af Cistercienserklostrene Esrom, Sorø, Dargun og Colbaz; ogsaa Notitser om den hellige Bernhards Død, om Eskil (1154) og Absalon (1163) fik nu Plads i Annalerne. Men heller ikke disse nye Optegnelser undgik deres Skæbne. En ny Haand fra Begyndelsen af det 13. Aarhundrede udraderede hensynsløst en Del af Notitserne om Eskil og Absalon og indførte i deres Sted nye, de fleste atter om Stiftelsen af Cistercienserklostre. Disse nye Optegnelser, ligesom ogsaa de tidligere i Colbaz skrevne, synes at kunne føres tilbage til Grundlag, der er komne fra Danmark. Ligesom den Notits, der i Slutningen af det 12. Aarhundrede ind-

[1]) Prümers i Pommersches Urkundenbuch, I, 470, har fremsat den sidstnævnte Anskuelse, der gaar igen hos J. Paludan i Danmarks Literatur i Middelalderen, 19.

[2]) Saxo ed. Müller-Velschow, I, 700.

førtes under Aar 1176, genfindes i Rydaarbogen, Annalerne fra Essenbæk, hos Petrus Olai, i Visbyaarbogen og andensteds[1]), gaar den i Begyndelsen af det 13. Aarhundrede indførte Notits under 1170: „Rugia a Danis subiugata est et ad fidem conuersa", igen baade i Valdemarsannalerne, Vitskøl- og Rydaarbogen samt andensteds[2]).

Ogsaa Kalendariet blev i den første Tid i Colbaz udsat for svære Rasurer: ikke et eneste af dets Dødsoptegnelser med Undtagelse af Ærkebiskop Ascers og Knud Magnusens lodes urørt af Kniven. Men der gjordes kun faa ny Optegnelser i de udraderedes Sted[3]).

* * *

Det Resultat, til hvilket denne Undersøgelse har ført, er altsaa, at Colbazannalerne paabegyndtes i Lund i Ærkebiskop Eskils tidligere Aar, efter 1150 fortsattes i Bosarp eller dets Omegn og ved Tiden 1174 overførtes til Klostret i Colbaz. Deres første Del, den verdenshistoriske, er skrevet paa Grundlag af et normannisk Annalværk; den ligger ikke, som det er bleven paastaaet, til Grund for de senere Annales Lundenses, der i Stedet har benyttet et med Colbazannalernes Grundlag beslægtet Kildeskrift. De følgende Notitser i Annalerne fra Colbaz til og med 1150 udgør derimod den direkte Kilde for en hel Række Oplysninger ikke blot i Annales Lundenses og den øvrige danske annalistiske Litteratur, men ogsaa i den svenske. Dermed er der ført et direkte Bevis imod den Teori, som tyske Historikere har opstillet

[1]) Scriptores rer. Dan., I, 163, 178, 253; II, 637; Monumenta Germanica, XXIX, 224.

[2]) Scriptores rer. Dan., III, 260; IV, 226; I, 163, 253; II, 616; I, 178; IV, 23; Monumenta Germanica, XXIX, 224.

[3]) Under den $^{2}/_{3}$, $^{18}/_{3}$, $^{10}/_{8}$.

og saa haardnakket forfægtet, om Annales Lundenses majores, det tabte Grundskrift for de bevarede danske Annalværker fra Middelalderen.

Undersøgelsen af Kalendariet fra Colbaz har klarlagt dettes Betydning for Kendskabet til det 12. Aarhundredes Festrække i det danske Ærkestift. Den har vist Festrækkens Betydning, naar det gælder om at fastslaa et Kalendariums og dermed sammenhørende Haandskrifters Dato og Herkomst.

Anmeldelser.

Ellen Jørgensen. Helgendyrkelse i Danmark. Studier over Kirkekultur og kirkeligt Liv fra det 11te Aarhundredes Midte til Reformationen. Udgivet med Understøttelse af Julius Skrikes Stiftelse; det franske Résumé er bekostet af Foreningen af 17. Januar. Kbh., H. Hagerups Forlag 1909.

Efter at Frk. Ellen Jørgensen ifjor har udgivet sit store af Videnskabernes Selskab prisbelønnede Arbejde „Fremmed Indflydelse under den danske Kirkes tidligste Udvikling", har hun nu yderligere belyst vor Kirkes ældre Historie ved ovennævnte Arbejde, hvorved hun har erhvervet den filosofiske Doktorgrad. For nogle Aar tilbage vandt Dr. Jørgensen Universitetets Guldmedaille for en Prisopgave om Helgendyrkelsen i Danmark i Middelalderens sidste Tid; hun har nu ført sine Studier videre og givet en omfattende Skildring af dette Emne for hele Middelalderen. Enhver vil straks ved Læsningen mærke, paa hvor omfattende Studier dette Arbejde hviler. Forf. har ikke ladet nogen Vej uforsøgt, som kunde give Oplysning om Emnet. Ikke blot er hun fuldt fortrolig med de trykte Kilder og med hele den særlig for Udlandets Vedkommende saa omfattende Litteratur, hun har ogsaa et indgaaende Kendskab til hvad der i Arkiver og Bibliotheker, baade her i Landet og i Udlandet, bevares af utrykt Materiale til Oplysning om Helgendyrkelsen, saaledes Andagtsbøger, Prædikensamlinger, liturgiske Bøger og Kalendere, hun har med fin Opfattelse gransket Kalkmalerier og andre billedlige Fremstillinger og ligeledes benyttet Klokkeindskrifter og lignende Materiale.

Den ægte videnskabelige Aand, som udmærker Frk. Jørgensen, viser sig ved den skarpe Kritik, som hun underkaster hver Kilde, ved hendes Evne til stadig at se Spørgsmaalene i hele deres Forbindelse og fra mange Sider, ved hendes opmærksomme Iagttagelse af, naar et Forhold første Gang viser sig eller ophører, og hendes Bestræbelser for ret at trænge ind i den katholske Kirkes Lære og Praksis. Og uvilkaarlig tiltales man af den Ro og Harmoni, som hviler over Bogen, den Aand, som bærer Betragtningen, og den Tone, som lyder gennem Skildringen, idet hun medfølende ser paa den gamle Læres ofte besynderlige og stødende Former, naar dog en oprigtig Tro og en dyb Følelse giver sig Udtryk deri. I Fremstillingsmaade og Stil viser Bogen i det Hele et stort Fremskridt fra det tidligere Arbejde, med dets altfor knappe og derfor ofte noget dunkle eller ufriske Stil. Her taler hun naturligt og klart, ofte varmt og beaandet.

Som allerede sagt har Forf. søgt at inddrage saa mange Kilder som muligt under Studiet, og den som Tillæg meddelte Fortegnelse over de hellige Mænd og Kvinder, der dyrkedes som de forskellige Kirkers og Klostres Værnehelgener, viser bedst, med hvor stor Flid og Omhu hun har arbejdet[1]).

[1]) Til denne vil jeg dog knytte nogle enkelte Bemærkninger. S. 140 Tolderlund, læs: Joldelund; Kordel (Kordeel) er nu Cordilgaden i Kalundborg. — S. 149 jfr. S. 14 nævnes en Kirke i Lunds Bispedømme, viet St. Michael og kaldt Paternosterkirke. Dette støtter sig til et Pavebrev fra 1410, trykt i Acta Pontif. Danica (Nr. 1152, II. 211), hvori nævnes: ecclesia S. Michaelis, Paternosterchirche vulgariter nuncupata, in Rola Lundensis [diocesis], til hvilken der strømmer en stor Mængde Kristne sammen for at øve Andagt; derfor tilstaas der Aflad for dem, der komme herhen paa en bestemt Række kirkelige Festdage. Udgiverne have ikke kunnet angive, hvor dette Sted Rola (Rolstorp?) skulde ligge. Frk. J. hensætter som Parallel, at et Sogn i London i det 12te og 13de [læs: 13de og 14de] Aarh. kaldtes „Sancti Michaelis de Paternosterchirche". Denne Oplysning gør mig ret mistænksom overfor den skaanske By. Mon der virkelig fandtes en Kirke, der havde dette Dobbeltnavn, St. Michelskirke og Paternosterkirke, i to forskellige Lande? Er den store Tilstrømning af Mennesker ikke lige saa rimelig

Stundom har dog vist enkelte Arter af Kilder paavirket hende for stærkt, og dette gælder saaledes, naar hun, især støttet til Andagtsbøgerne, udtaler, at Domkirkens Helgen i den ældre Tid ikke havde stor Indflydelse udenfor sin høje Bolig, og naar hun slet ikke nævner, at der fandtes Helgener for de enkelte Stifter. Ved Middelalderens Slutning var i hvert Fald Forholdet anderledes. Morten Børup synger c. 1491 i sin latinske Vise om de danske Stiftsstæder om hver enkelts Helgen, saaledes ogsaa om St. Kjeld for Viborg, St. Lambert for Ribe, hvilke begge savnes i Frk. J.'s Liste i Tillæget — og Peder Palladius, der var født i Ribe 1503, taler ikke blot om sine Byfolks kronede Trægud St. Lambert, men om at hvert Bispedømme havde sin Patron, som skulde bæres paa Aksle og paakaldes mod Ild, Vand og alle Elementer. I Peder Lauridsens „Kathechismi Forklaring" (1594) hedder det ligeledes, at hvert Land havde sin Patron; naar Skaane Land kom i Fare, skulde St. Lauritz i Lund hjælpe[1]). Her har Forf. vist støttet sig for ensidigt paa Andagtsbøgerne eller de liturgiske Bøger.

En Art Materiale er der ogsaa, som Forf. saa godt som har forsømt at drage Udbytte af, nemlig Personnavnene. Ved Studiet af dem vilde Forf. have kunnet gøre mange interessante Iagttagelser. Det er saaledes karakteristisk, at man i Navneskikkene mærker den nationale Følelses Styrke; uagtet al den Hæder, som der vistes de hellige Mænd og Kvinder, ere disses Navne forholdsvis lidt trængte ind som Daabsnavne. Jeg har her i Tidsskriftet (6. R. IV. 729 ff.) paavist, at det i det 11te og 12te Aarh. var ret almindeligt foruden det almindelige Daabsnavn at have et andet, og da ofte et kristeligt eller bibelsk Navn. Med det 13de Aarh. hørte dog Skikken

i en Hovedstad som London, som den er besynderlig i en ukendt skaansk By? Er med andre Ord Lund ikke her bleven forvekslet med London, en Navnelighed, som jo før har spillet en Rolle jfr. Adam af Bremen schol. 111: (Scantiæ) metropolis civitas Lundona, quam victor Angliæ Chnud Britannicæ Lundonæ æmulam iussit esse.

[1]) Kirkehist. Samlinger 5. Række, III. 1 ff. Kinch, Ribe indtil Reformationen 569 f.

op, og man bar kun ét Navn. Nu var ganske vist i Kristendommens første Tid flere kirkelige Navne, som Jakob, Johannes, Niels, Margrethe, trængte igennem, men denne Indvandring hørte snart op, og det er mærkeligt at se, hvor lidt de Navne banede sig Vej, som vel ellers maatte anses for at nyde en særlig Hæder ved at erindre om højt ærede Helgener, t. Eks. Navne som Antonius (Munkevæsenets Fader og Antonius fra Padua), Franciscus, Jodocus (Jost); et Navn som Severinus, der senere blev saa almindeligt og gjordes til Kendingsnavn for Danske (Hr. Sørensen), kommer knap nok frem før det 15de Aarh., og først paa den Tid bliver Navnet Anna almindeligere. I Navneskikken i Tyskland kan iagttages noget tilsvarende.

En nærmere Dvælen ved Navnene vilde ogsaa have aabnet Frk. J.'s Blik for, at hun er kommet ind paa en helt urigtig Vej ved sin Antagelse om de mange Helgener, som Folket skulde have dannet uden nogen Autorisation af Kirken, „Sognenes folkekaarne Helgener". Det gaar ikke an, fordi der i Tiderne efter Reformationen bliver nævnt en eller anden ukendt Helgen i Forbindelse med en Kirke, en Kilde eller lignende, da at indordne saadant under den katholske Tids Helgendyrkelse. Dette gælder saaledes St. Martha af Karisegaarde og hendes Kilde. Her vilde Navnestudier netop have kunnet bringe Forf. paa rigtigere Vej, thi Martha var ikke noget i Middelalderen baaret Navn — kun en Nonne i Lund vides at have heddet Martha o. 1200. Traditionen har derfor sikkert husket galt, og det rette Navn var Margretha. Nu ligger endvidere Karise kun et Par Mil Syd for Landsbyen Ølsie, hvor Helgeninden Margretha, Absalons Slægtning, blev dræbt og viste sine Undere. Der foreligger derfor næppe mere end en Fordobling eller Forskydning af den gamle Begivenhed, og Sagnet fortjener ikke at tages i Betragtning ved disse Studier.

Der nævnes endvidere i de gamle Indberetninger fra Præster i det 17de Aarhundrede besynderlige Navne paa Helgener, til hvem Kirker og Kapeller i den katholske Tid skulle have været viede, saaledes St. Ender i Oxby, St. Trab i Timring, „Sancti Gaig hoffuet" i Vilbjerg.

Disse Navne have jo ikke i fjerneste Maade dansk Klang, og det ligger da langt nærmere at tænke sig dem som Navne paa udenlandske Helgener, der i Aarhundredernes Løb ere blevne fordrejede og derfor se underlige ud i den sent nedskrevne Tradition. Tilmed skimter man ret ofte, hvilken udenlandsk Helgen der maa være sigtet til[1]). At saadanne Forvanskninger af Navne have kunnet finde Sted bør da i hvert Fald ikke kunne forundre Forf. af den foreliggende Bog, hvori det paavises, at den i mange danske og tyske Breve fra Middelalderen nævnte St. Enevold i Virkeligheden var St. Theobald i Elsass.

Ganske særlig bør man vist her ved Tolkningen have Opmærksomheden henvendt paa de vestlige Landes Helgener. Halsted Kloster var viet den bretonske Helgen Samson, og mærkeligt nok har Frk. Jørgensen (Fremmed Indflydelse S. 83) ikke ret villet tro paa, at de Relikvier, som her fandtes af ham, og Valget af ham til Klostrets Værnehelgen skulde stamme fra hine gamle Tider, da vi havde den stærke Forbindelse med Vestens Lande. „Ved Middelalderens Slutning fandtes i Klostret St. Samsons Hoved, og det er muligt og højst sandsynligt, at Erhvervelsen af denne Skat paa det store internationale Relikviemarked har været bestemmende for Valg af Værnehelgen." Men Samsons Hoved har Klostret næppe ejet. Naar Dronning Kristine her ofrer til „St. Samsons Hoved", har det sikkert

[1]) St. Ender kan være en velkendt irsk Helgen fra det 6te Aarh., St. Enda eller Enna, der ogsaa virkede i Skotland og Bretagne (jfr. Dict. of National Biogr., Enda; Acta Sanct. Boll. 21 Marts III. 269 ff., Endeus, abbas Araniensis). St. Gaig Hoved kan sigte til Pavehelgenen Gajus (3die Aarh.), jfr. Pertz, Monumenta XV. 1068 (Notæ Tegernseenses): reliquiæ sanctorum confessorum Gagii papæ etc. Bag ved St. Svend, der nævnes i Hagested og ved Vemmetofte, ligger maaske den meget yndede angelsachsiske Helgen St. Swithun. Imidlertid finder jeg, at i alt Fald én St. Svend skal have haft sin Navnedag den 3. Decbr. (Geh. Arch. Aarsb. I. Tillæg 19), og da denne Dato i Helgenkalenderen kun har faa Helgener og en af disse er Angelsachseren St. Sual, der ledsagede Bonifacius under hans Mission i Tyskland og gav Navn til Solnhausen, kunde Svend mulig være en Fordrejelse heraf.

været til et Relikviegemme, formet som et Hoved, netop som „Karl den Stores Hoved" i Aachen kun var en Beholder for Relikvier; tilmed tolker Dr. J. „St. Albani Arm" i Odense som et Gemme med nogle Albanrelikvier. Mere end nogle Relikvier af St. Samson har der derfor vel ikke været i Halsted. Vi véd ikke, naar Halsted Kloster er bleven stiftet, men det fandtes i alt Fald i det 13de Aarhundrede, og Sandsynligheden taler for, at det laalandske Benediktinerkloster var stiftet fra Ringsted Kloster, som allerede 1177 havde Patronat over Kirken i Halsted og som i det 14de Aarhundrede havde Overhøjhed over Klostret. Endvidere véd vi, at Halsted Kloster 1400 hed „monasterium S. Samsonis", og vi véd intet om et Skifte af Værnehelgen, derfor bliver det en dristigere Slutning at anse St. Samson som en ny Indvandrer end at knytte denne Helgen til den Tid, da Danmark stod i nøje Forbindelse med de vestlige Lande. Samson var barnefødt i Wales, men virkede i Bretagne og døde o. 550 som Bisp af Dol; han er mindet i Englands Kalendere gennem hele Middelalderen[1]).

Denne Helgen fører os til en anden, som Dr. J. regner mellem de dansk-folkelige. Hun kalder ham mindre rigtigt St. Ødbynd; i de to Aktstykker fra Bøstrup paa Langeland, hvorfra han kendes, kaldes han Ødbøn, Ødbønus[2]). En bestemt Gudstjeneste finder Sted ved hans Altar i Bøstrup Kirke, hvor han ogsaa har en Bøsse. Der kan ikke være Tvivl om, at her er Tale om den hellige Ethbinus. Denne Helgen, der var født i Bretagne, drog efter sin Faders Død med Moderen til St. Samson i Dol; hun tog her Sløret, og Ethbin blev Præst, senere Munk, og han maatte paa Grund af Frankernes Indfald fly til Irland, hvor han levede til sin Død i Oldingealderen. Hans Levned er skildret i „Vita Sancti Ethbini"[3]),

---

[1]) Jfr. ogsaa Liebermann, Die Heiligen Englands 19 (47): on Middeltune . . sancte Samsones earm, biscopes, and his cricc.

[2]) Repert. III. 818 (1404?): bona S. crucis videl. b. Ødbøns in Böstorpæ etc. . . . cum trunco altaris prefati b. Ødbøns . . in honorem s. crucis b. Ødbøns. 731 (1448): S. Ødbøns Vikarie . . en Messe for S. Ødbøn af „hellige Kars".

[3]) Acta Sanct. Boll. 19 Okt. vol. VIII. 474 ff.

og han mindedes langt udenfor de nævnte Lande, saaledes i England, Nordøstfrankrig og Nederlandene, hvor der ogsaa fandtes Relikvier af ham.

En Fremstilling af Tilstanden i Overgangstiden fra den katholske Tid til Reformationen vil man ikke finde i Bogen, og Forf. erklærer bestemt, at man herhjemme kun i meget ringe Grad mærker, at en ny Tid forberedes; „man hører ingen kritiske Røster, før Luther løser alle Tunger" (S. 135). Paa de Steder, hvor Forf. fortæller om, hvordan Troen paa Helgener og deres Dyrkelse levede efter Reformationen, er der hist og her kommet lidt for meget med [1]), og end mere kunde vel tilføjes; jeg nævner eksempelvis den mærkelige Oplysning i Anton Nielsens Bog „Den danske Bonde" (1887, S. 101) om hvordan han for ikke en Menneskealder siden fandt hos en fynsk Bonde Helgennavnet „Medardus" som et Beskyttelsesmiddel skrevet med Kridt paa Indersiden af Stalddøren og stadig fornyet [2]).

Jeg har dvælet ved enkelte Punkter, mod hvilke der formentlig kan rettes Kritik, men oftest vil man bøje sig for Dr. J.s Fremstilling, ligesom man vil glæde sig over Bogens rige Indhold og over den Skildring af Middelalderens religiøse Tro, dens Følelsesliv og Kultur, som her er givet og belyst ved saa mange ny Træk.

Johannes Steenstrup.

Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer. Udgivne med Understøttelse af „Den grevelige

[1]) Saaledes hedder det S. 3, at Bønderne paa Taasinge endnu i det 18de Aarh. havde for Skik at bære et St. Olafbillede over Markerne, naar Kornet var saaet; dette lyder utroligt, og Kilden, Danske Atlas VI. 725, har da ogsaa „i de katholske Tider". — S. 77 henvises til en Udtalelse af Peder Palladius om Helgenbilleder, men ogsaa dér gælder det den forbigangne, katholske Tid.

[2]) Hvor vanskeligt det var at komme bort fra de gamle Skikke, viser sig i, at Bønderne i Rønninge paa Fyen vedblev at kalde deres Bylaug „St. Søfrens Gilde", se Vider og Vedtægter I. 278.

Hjelmstjerne-Rosenkroneske Stiftelse" af Højskoleforstander **Poul Bjerge** og Oberstløjtnant **J. Søegaard**. I. 1904—6. II. 1. 1908. Lehmann og Stage.

Willkürsbriefe oder Dorfsbeliebungen aus dem Kreise Flensburg. Herausgegeben von **O. C. Nerong**, Lehrer in Dollerup. Im Selbstverlage des Verfassers. 1900.

De danske Landsbyers Vider og Skraaer ere en ejendommelig og interessant Kilde til Kundskab om Fortiden. Det Selvstyre, som vi ellers træffe saa lidt til i Danmarks Historie, møder os her i Bøndernes Kreds, selv om det ogsaa paa mange Maader kan være beskaaret ved Øvrighedens Indgriben eller ved Herremændenes Rettigheder. Og disse Vider omhandle saa mange Sider af Livet i Landsbyen. Især var det Fællesskabet og altsaa den agrariske og økonomiske Side, som maatte nødvendiggøre dem, hvorfor Hovedmængden af Bestemmelser angaa Markernes Benyttelse og Hegnspligten, Andelen i Fælled og Oredrev, i Mose og Skov. Dertil kommer saa mange Bestemmelser om god Politi, om Brandvæsen, Fattigforsørgelse, Vejfarende og Tatere. Vigtige og udførlige ere endvidere Reglerne om Gildesammenkomster, om Sammenskudsmaaden og Bødernes Anvendelse, om Skik og god Orden i Drikkelaget. Endelig kan nævnes Bud om Kirkebesøg og Altergang — man mærker, hvorledes i bestemte Tidsrum de religiøse Bud stærkt betones eller stilles i Spidsen af Skraaerne. Saaledes er der Oplysninger at finde om mangfoldige Forhold i Bondens og Landsbyens Liv i gamle Dage, og heller ikke maa det glemmes, hvor mange gamle Udtryk og Betegnelser de indeholde, og hvor meget de bringe ogsaa i sproglig Henseende.

Lærer Poul Bjerge og Oberstløjtnant Søegaard have paataget sig den smukke Opgave at samle og udgive disse Vider i et Værk, hvis første Bind er sluttet og hvis andet er begyndt at udkomme. Udgivelsen er sket med stor Omhu og synes ikke at lade noget tilbage at ønske i Nøjagtighed[1]). Ligeledes

[1]) Hist og her ville Enkeltheder kunne paatales, saaledes I. 165: disse love, læs lover; byvangsled, læs bygvangs; 166: Heste,

har man lettet Forstaaelsen ved paa Hefternes Omslag at give Oplysninger om sjældnere Ord eller Betegnelser, som ere vanskelig forstaaelige; disse kunde maaske være givne i lidt rigeligere Udstrækning og hist og her være knyttede nærmere til selve Stedet i Teksten, til Eks. et Ords besynderlige Form være forklaret ved den stedlige Dialekt og Udtale[1]), en Vejledning eller tektskritisk Berigtigelse vilde ogsaa være ønskelig paa enkelte Steder, hvor der er indløbet Fejl i Originalen[2]). Udgaven er i sin Helhed dog saa paalidelig og let tilgængelig for alle Læsere, at den paa en udmærket Maade vil fremme Kundskaben om de gamle Landsbyer.

Til et fuldstændigt Billede af Bøndernes Liv indenfor Landsbyen hørte egentlig, at de slesvigske Landsbyskraaer medtoges i Værket. Den ypperlige Agrarhistoriker Professor Georg Hanssen udtalte endnu 1884 i sine „Agrarhistorische Abhandlungen", II. 106, at Landsbyskraaer fra Sønderjylland vare meget sjældne, men det er ganske urigtigt, saaledes som den af Stemann udgivne Bog „Schleswigs Recht und Gerichtsverfassung im siebenzehnten Jahrhundert" (1855) viser, thi her er i Uddrag meddelt Skraaer fra Errigsted i Haderslev Herred, fra Lundsmark og Arnum i Hviding Herred, fra Aabøl, Agerskov, Allerup, Branderup og Langelund i Nørre Rangstrup Herred. I Jydske Samlinger X. er meddelt Vider fra Stenderup i Nørre Tyrstrup Herred, i Geheime Archivets Aarsberetninger VI. Till. 24 fra Vinum i Lø Herred.

Et Vidnesbyrd om, hvor talrige de ere i Sønderjylland, fik man ogsaa ved den ovennævnte af Skolelærer Nerong udgivne Bog, som i høj Grad fortjener Opmærksomhed, ogsaa

---

som slippes løs, læs slipper; 375: bøde, læs bøder; Mundgaard, læs Mungaard d. e. Munkgaard; 376: Philippe, læs Philippi; Oktober, læs Oktobris; m. pp., læs m. m.

[1]) Saaledes II. 158: Følhoser d. e. Følhorser; 171: Hedningsgræs d. e. Hegningsgræs, Græs som staar til Høslet.

[2]) Saaledes I. 375, hvor Manden bliver slaaet ihjel i Stedet for Ornen; nogle Ord maa være udfaldne. Sætningen bør rettes til: dersom Orningen bliver slaget ihjel, bør han, samme Orning holder, derfor kvit at være.

fra Sprogmænds Side. Her meddeles 21 Gildeskraaer fra Byer i den nuværende Flensborg Kreds fra det 17de og 18de Aarh., som alle ere skrevne paa Tysk. Ikke destomindre støder man idelig paa danske Udtryk og Benævnelser, og underligt nok har Udgiveren slet ikke set, at de mange Ord og Udsagn, som han saa ofte ikke kan forstaa, simpelthen ere danske.

Jeg skal som saadanne Udtryk, der aabenbart ere skrevne „in einem sehr schlechten Deutsch", nævne: *Egerleute, Egersleute, Egerschaft,* Eiermænd (findes jævnlig) — *im Lowbuch* (S. 68, Jydske Lov) — *das Flaggengraben, Flaggenhauen* (S. 53, 55, Gravning af Flager, Fladtørv) — *die Kuhlücke* (S. 59, Kolykken), *Bylücken* (S. 57) — *nach eines jeden Jahres Gröde* (S. 37, Afgrøde, Aarsgrøde) — *es sei Göde, anderer oder dritter Roggen;* Udg. (S. 56): Göde heizt erster Roggen; men det rigtige er, at dette danske Ord Göde betyder Gødning og endvidere det enkelte Aars gødede Mark, „Rug i dette Aars Gjøde" siges endnu i Jylland (se Kalkars, Feilbergs Ordbøger); — *auf die Fähle zu schlagen* (S. 73), *fremdes Vieh auf Fähle oder Auwere zu nehmen* (S. 78, 124), *Gräsung sowohl in May* (Mad, Eng) *als auf Fähle* (S. 123). Om Fähle skriver Udg. (S. 78): die Bedeutung des Wortes „Fähle" kennt man nicht mehr. Han giver først en Forklaring, og saa tilføjer han: eller skulde det maaske stamme fra det danske Ord Fælled? Ja, derom kan der ikke være mindste Tvivl. Og ligeoverfor *Auwere* har Udg. opgivet Ævret (S. 74): es heiszt wahrscheinlich so viel als Nachweide. Enhver vil se, at det er det danske Avre, Avred, Græsning paa Stubberne (Kok, Molbech, Feilberg). — *Dingwall,* der forekommer her og i andre slesvigske Skraaer, bliver af Udgiveren (S. 34) forklaret som „Dingwalze, ein walzenförmiger Stab, welcher von Haus zu Haus getragen wurde, und hiesz auch Dingstock", men „Bysens Tingwol" — som det hedder i Grandevilkaar fra Vinum — eller Budstikke har intet med en Valse at gøre; Ordet stammer fra det oldnord. *völr,* rund Kæp, jfr. Slesvigs gamle Stadsret: *hyalmervol,* Rorpind; i Angel sagde man „Bysens Stok" (Thingstok er derimod Thingbænk). Andensteds

hedder det om en saadan Indvarsling: *sobald das Moed-Band umgehen wird* (S. 69); *wenn der Ältermann ein „Modbot", wie es genannt wird, ausschickt* (S. 104); i begge Tilfælde Bud og Befaling om at komme til et *mot*, Møde. — *Torfmoor . . . wer auf eines andern Schift* (Skifte) *Torf gräbt* (S. 50). Og endnu mange andre.

Man kan undre sig over, at Udgiveren, der jo dog er Skolelærer i Dollerup (lige Øst for Flensborg), ikke tænker paa noget saa nærliggende som i Landets gamle Sprog at finde Forklaringen til disse Udtryk i Bøndernes Skraaer, men man vil dog frem for alt være ham erkendtlig for, at han har offentliggjort de lærerige Vider.

De paa Dansk skrevne Vider fra Slesvig vilde det være ønskeligt, at Værket „Danske Vider og Vedtægter" kunde komme til at omfatte, selv om man herved kommer udenfor den Plan, som Udgiverne have lagt. Det vil vist i det Hele blive nødvendigt at udvide Arbejdet noget, da aabenbart heller ikke alle de Skraaer fra Danmark, som findes, ere medtagne. Saaledes har jeg savnet to interessante, i Rigsarkivet bevarede Skraaer, nemlig Videbrev eller Grandebrev fra Aalum (Synderlyng Herred) af Maj 1648 og 17. August 1701 — det er omtalt i den trykte Bjerregrav Bylov — og en Grandebog fra Blenstrup (Hellum Herred), begyndt 1729; de findes begge nu i Topogr. Samling. Jeg véd, at man ogsaa fra anden Side har henledet Opmærksomheden paa Skraaer, som ikke ere optagne, og under Arbejdets Gang ville sikkert flere blive fundne, saaledes at et Tillæg, som Udgiverne ogsaa paatænke, vil blive fornødent. Selv om Bogen derfor vil blive større end det oprindelig tænktes, maa man haabe, at det maa lykkes Udgiverne af offentlige Midler at faa fornøden Understøttelse til at fortsætte og fuldføre det smukke Værk, som de med saamegen Trofasthed og Flid have arbejdet paa og som fortjener en vid Udbredelse.

Johannes Steenstrup.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland.

Den svenske historiske Videnskab har nylig mistet to jævnaldrende Dyrkere, hvis Navne tilmed lignede hinanden i Udtale, og som begge har haft den Vanskæbne at være gaaet bort uden trods deres Dygtighed at have naaet til at have faaet fuldført Arbejder af større Omfang. Den ene er Ernst Carlson, Søn af Pfalzkongetidens bekendte Historieskriver. Han var født 14. Marts 1854, blev 1880 Docent i Historie, i Upsala, opgav 3 Aar efter denne Stilling for at blive Lektor ved Göteborgs højere Realskole, ombyttede 1890 denne Virksomhed med et Professorat ved Göteborg Højskole, men vendte allerede 1893 tilbage til Skolegerningen, var Hovedmanden for Gennemførelsen af den liberale svenske Skolereform af 1904 og blev derpaa Overdirektør over det højere Skolevæsen. Skønt hans Arbejde saaledes baade stedligt og sagligt var spredt, forfulgte han dog lige fra sin Faders Død 1887 et bestemt Maal, nemlig at fuldføre hans Værk, som var standset med 1706. En Række dygtige Enkeltarbejder vidnede om den Energi og det Talent, han havde sat ind paa sit Arbejde; nævnes kan hans: *Slaget vid Poltava och dess krigshistoriska förutsättninger* (i Festskriftet til Malmström 1897), *Fördraget mellan Karl XII och kejsaren i Altranstädt 1707* (1907; ogsaa udg. paa tysk), hans Udgave af *Karl XII's egenhändiga bref* (1893) og af flere andre Kilder til Kongens Historie. Han kom efterhaanden i en bestemt Opposition til den især af Hjärne og Stille repræsenterede Retning i den nyeste svenske Historieskrivning, som søger at rehabilitere Karl XII som Statsmand og Strateg. Med sit Arbejde var han naaet saa vidt, at han haabede paa meget snart at kunne udsende et Bind, omfattende Tiden 1706—10. Da døde han 7. April 1909; dog ventes det, at hans efterladte Manuskript om kort Tid vil blive udgivet. — Den anden er Karl Henrik Karlsson, født 12. Novbr. 1856 og død 24. Maj 1909. Fra 1894 havde han været

Amanuensis ved det kgl. Bibliotek i Stockholm og fra 1900 Forstander for dets Haandskriftafdeling. Hans Doktorafhandling handlede om *Den svenske konungens domsrätt och formerna för dens utöfning under medeltiden* (1890), og det var ogsaa Middelalderens Historie, som han senere helt og holdent viede sig til, særlig i retshistorisk og genealogisk Henseende. Han har i forskellige Tidsskrifter udgivet dygtige Afhandlinger og leveret Udgaver af Kilder. Efter Silfverstolpes Død 1899 blev det overdraget ham at fortsætte *Diplomatarium Svecanums* Serie 1401—20; han fik dog kun udgivet 2 Hæfter, der var et Supplement for Aarene 1401—07 (1903—04). Særlig bør dog mærkes hans fleraarige Forskninger i Vatikanerarkivet, hvor hans redebonne og hjælpsomme Samarbejde med de danske Forskere har været disse til stor Gavn. *J. A. F.*

I den *Katalog over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur ved Statens offentlige Biblioteker,* som det kgl. Bibliotek ved Underbibliotekar A. A. Bjørnbo har udgivet for 1908, i Fortsættelse af de tidligere Aargange, er for første Gang de forskellige Hovedfag skilt i Afdelinger, som kan faas enkeltvis i Særtryk for 20 Øre i det kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket og Statsbiblioteket i Aarhus. Vore Læseres Opmærksomhed henledes særlig paa Afdeling VIII, der omfatter de geografiske, etnografiske og historiske Videnskaber.

Foruden *Sønderjydske Aarbøger*, der ganske naturlig indtager en vis Særstilling, svarende til den Landsdels, de behandler, har vor Litteratur som bekendt i længere Tid haft to større topografiske Tidsskrifter, der har delt Landet mellem sig: *Samlinger til jydsk Historie og Topografi,* som gaar i sit 34te Aar, og *Fra Arkiv og Museum,* der efter en noget stormfuld Sejlads nu under sin nye Redaktion synes at være kommen ind i mere smult Vande. Men jævnsides med disse, hvis Indhold for største Delen skrives af Fagfolk, er der i de sidste 5—6 Aar opstaaet ikke færre end 13 nye Tidsskrifter, hvis Omraade kun spænder over en mindre Del af Landet og som geografisk fordeler sig paa følgende Maade: *Historiske Meddelelser om København.* Udg. af Københavns Kommunalbestyrelse ved *Villads Christensen.* Kbh. 1907 ff.

Fra Frederiksborg Amt. Udg. af Frederiksborg Amts historiske Samfund. Fredensborg. Helsingør. 1906 ff.

Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger. Udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt. Holbæk. 1907 ff.

Østsjællandske Aarbøger. I—IX. Udg. af *Fr. Opffer.* Kjøge.

Bornholmske Samlinger. Udg. af Bornholmsk Samfund. Rønne. 1906 ff.

Svendborg Amt. Aarsskrift for Svendborg Amts historisk Samfund. Nyborg. 1908 ff.

Vendsyssel Folk og Land. Historisk, topografisk Aarbog. I. Redig. og udg. af *A. Jakobsen.* Sæby. 1908.

Historisk Aarbog for Thisted Amt. Udg. af Historisk Samfund for Thy og Hanherred. Thisted. 1906, 08.

Fra Randers Amt. Historisk Aarbog. Udg. af Randers Amts historiske Samfund. Randers. 1907 ff.

Aarbøger udg. af Historisk Samfund *for Aarhus Stift.* Aarhus. 1908.

Vejle Amts Aarbøger. Udg. af Vejle Amts historiske Samfund. Kolding. 1905 ff.

Hardsyssels Aarbog. Udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Ringkøbing. 1907 ff.

Fra Ribe Amt. Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. Kolding. 1903 ff.

I mere end en Henseende fortjener dette nye Tilskud til vor Litteratur Opmærksomhed; alene Tallet er jo stort nok til at vække Forundring, saa meget mere som man sikkert ikke vil standse, førend hvert Amt har faaet sit særlige Organ.

Udenfor Rækken falder det københavnske Tidsskrift, der med megen Energi ledes af Raadstuearkivaren, som selv har leveret talrige Bidrag. Det slutter sig ret nøje til de ældre Tidsskrifter, og gennemgaaende er Indholdet af videnskabelig Art. Over de øvrige Tidsskrifter er der derimod et vist Fællespræg, som ret naturlig forklares ved, at de saa nogenlunde alle kan føres tilbage til samme Kilde. Med Undtagelse af *Østsjællandske Aarbøger*, der er Enkeltmands Foretagende, og som indtil den sidste Tid væsentlig har be-

staaet i Optryk af Avisartikler, samt af den vendsysselske, udgives de alle af en Forening, hvis Forbillede maa søges i *Historisk Samfund for Ribe Amt.*

Man kunde have tænkt sig, at Landsarkiverne var bleven et Slags Centrer for hele denne Hjemstedsforskning, men dette har ingenlunde været Tilfældet. Tværtimod mangler baade Odense og Viborg paa Listen, omend der i sidstnævnte By findes et historisk Samfund, som dog intet Tidsskrift udgiver. Bevægelsen er da ogsaa runden af en langt mere folkelig Rod. Thi omend Ribesamfundet er oprettet efter Forslag af Stiftamtmand Stemann, kan dets Stiftelse dog føres tilbage til afdøde Højskoleforstander Ludvig Schrøder paa Askov, der atter havde faaet Idéen ved at høre, at Frede Bojsen indsamlede Efterretninger om Møens Historie ved at opfordre Folk rundt omkring paa Øen til at nedskrive, hvad der var dem bekendt om stedlige Minder. Det er altsaa fra Højskolen, at Tanken egentlig er udgaaet, og den har ogsaa sat sit Præg paa den hele Virksomhed. *Fra Ribe Amt* indledes saaledes betegnende nok ved et Foredrag „Om Oplivelse af historisk Sans", og i Samfundets Love, der er bleven et Slags Normalstatut for de øvrige Foreninger, hedder det: „Formaalet... er at virke til Oplivelse af den historiske Sans ved at fremdrage den stedlige Historie, idet man vil søge at samle Oplysninger om Folks Liv og Færd i tidligere Tider her i Amtet og at beskrive og vække Forstaaelse for de Minder fra ældre og nyere Tid, som denne Landsdel rummer".

Dette søges naaet dels ved Afholdelse af offentlige Møder med Foredrag rundt om i Amtet, dels ved Indsamling af Optegnelser vedrørende Amtets Historie og Udgivelsen af en Aarbog, hvori disse Æmner behandles „paa en jævn og let læselig Maade". „Virke til Oplivelse af historisk Sans", „vække og nære den historiske Sans", er da ogsaa Vendinger, der gaar igen i de øvrige Love, og Virkemaaden er overalt den samme som ovenfor angivet, omend enkelte Foreninger tillige har sat Oprettelsen af Lokalmuseer eller Medvirkning til Fredning af de historiske Mindesmærker paa deres Program.

Fremtiden vil vise, i hvilken Grad det vil lykkes dem at naa det smukke Maal, de har sat sig, men efter Medlemsantallet at dømme synes Udsigterne at være meget lyse. Gennemgaaende har de nemlig vundet overordentlig stor Tilslutning. Medens *Det jydske historisk-topografiske Selskab* 1908 kun talte 256 Medlemmer, har alle Amtssamfund med Undtagelse af Thys over 300 Medlemmer, ja adskillige naar langt over dette Tal. Højest staar (1908) Vejle med ikke færre end 834, derefter følger Ringkøbing (672), Svendborg (578), Ribe (571) og Frederiksborg (428). Og vel at mærke viser alle Medlemslisterne en betydelig Fremgang fra Aar til Aar, uden at dette forøvrig synes at have faaet de ældre Tidsskrifters Holdertal til at synke i nogen nævneværdig Grad. Hvad selve Medlemmerne angaar, har Lærerne forstaaeligt nok ydet et meget betydeligt Kontingent, omend der er nogen Forskel paa de forskellige Egne. I Ribe Amt udgjorde de saaledes oprindelig over en Fjerdedel af Medlemsantallet, medens de f. Eks. i Svendborg Amt kun naaede op til o. en Tiendedel. Til Gengæld tilhørte her i Mads Hansens og Rasmussen-Søkildes Hjemstavn o. Halvdelen af de i Amtet bosatte Medlemmer den egentlige Landbostand, ligesom Landet i det hele gennemgaaende er langt stærkere repræsenteret end Byerne. Alene Frederiksborg danner en Undtagelse fra denne Regel.

Mellem de fleste — maaske alle — Foreningerne er der sluttet en Overenskomst om, at det enkelte Samfunds Medlemmer mod halvt Kontingent kan indtræde i de øvrige. Derimod har et Forsøg paa at skabe et Tidsskrift, der spændte over et større Omraade, lidt ynkeligt Skibbrud. Man havde i Aarhus haft isinde at oprette en Forening omfattende det hele Stift, men i Randers ansaa man en saadan „Erobring" af „det historiske Opland" for stridende mod sine Interesser, og foretrak istedetfor at stifte et af de sædvanlige Amtssamfund, idet man mente, „at Interessen for det historiske Samlerarbejde, der skal udføres, vilde formindskes, naar Omraadet blev saa stort". De høje Medlemstal synes at vise, at denne Tankegang i og for sig er rigtig, men nægtes kan det jo ikke, at der netop i den snævre og

ofte ganske tilfældig afstukne Arbejdsmark ligger den største Fare for, at Bevægelsen i Fremtiden skal udarte til de rene „Beskrivelser af Lægdsgaarden i Ølsebymagle".

Der kan her ikke være Tale om at gaa nærmere ind paa de enkelte Tidsskrifters Indhold; at deres Værdi er saare forskellig, siger sig selv. Maalt med en ren videnskabelig Alen staar vel nok det frederiksborgske og det bornholmske højest. Det første indledes med en Oversigt af Prof. Hans Olrik om „Tidsvildeegnen i gamle Dage", ligesom Prof. Edv. Holm har skildret „Sandflugtens Dæmpning" i den samme Egn; det andet bringer foruden almindelige historiske Skildringer tillige Optegnelser om Øens Folkesprog, ligesom det har paabegyndt Udgivelsen af en større Samling „Viser i bornholmsk Mundart". Men ogsaa i de fleste øvrige Tidsskrifter og ikke mindst i de to sydjydske, der vel nok kommer Idealet nærmest, træffer man adskillige Afhandlinger og Aktstykker af megen historisk Værdi samt talrige fordringsløse Meddelelser, som læses med Fornøjelse, selvom man ikke har hjemme i vedkommende Egn. Meget fornuftigt er det tillige, at flere Tidsskrifter har planlagt i en enkelt Aargang at samle Optegnelser om særlig mærkelige Begivenheder som „Svenskerne paa Fyen", „Slavekrigen" eller 1864.

At der jævnsides med det gode og nyttige findes adskilligt, som uden Skade kunde være bleven liggende i Skrivebordsskuffen, er vistnok navnlig i Begyndelsen ret uundgaaeligt, og er kun én Grund mere, til at Historikerne af Faget bør støtte den hele Bevægelse, der ikke mindst indenfor deres Kreds maa hilses med Glæde. Thi trods alle de Mangler, der klæber ved Udførelsen, er selve den ledende Tanke god og rigtig. Netop gennem Fremdragelsen af den enkelte Egns Historie gaar Vejen til at fremme Sandsen for hele Landets Historie, øge Kærligheden til hele Folkets Fortidsminder i videste Omfang. *M. Mackeprang.*

Mere og mere indgaar en systematisk Gennemgang af udenlandske Arkiver og Biblioteker og en Registrering af hvad der i dem findes til Belysning af Fædrelandets Historie som et Led i Regeringernes, de lærde Selskabers eller offent-

lige Stiftelsers Bestræbelser for at støtte den historiske Forskning. Herhjemme har Videnskabernes Selskab, som omtalt i dette Tidsskrift 8. R. I, 178 f., sat sig i Spidsen for Organisationen af et saadant Arbejde, som man dog har maattet begrænse til Ikke-Arkivalier, men som allerede har bragt interessant Udbytte. I Nederlandene har Regeringen overdraget forskellige Historikere at gennemgaa baade fremmede Arkiver og Biblioteker. En Frugt heraf, der ogsaa havde Interesse for dansk Historie, var allerede 1903 Professor G. W. Kernkamps Beretning om hans Undersøgelser i de skandinaviske Lande paa en i Aaret 1900 foretagen Rejse (jfr. dette Tidsskr. 7. R. IV, 278). 1908—09 har nu den samme hollandske lærde udgivet 2 Skrifter af lignende Art paa Grundlag af en ny Rejse 1906—07. Det ene: *Zweedsche Archivalia* (Særtryk af det Utrechtske historiske Selskabs Bijdragen en Mededeelingen 29. Del) indeholder en Udgave af Breve, opbevarede i det svenske Rigsarkiv, dels fra Købmanden Samuel Blommaert til Axel Oxenstierna 1635—41, dels fra den bekendte Louis de Geer til svenske Statsmænd 1618—52; de sidste, af hvilke dog de allerfleste af Brevene til Axel Oxenstierna forud er trykte i Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling 2. Afd. 11. Bd., bringer adskilligt værdifuldt til Oplysning om de Geers Virksomhed imod Danmark og for Sverige 1644. Det andet Skrift: *Baltische Archivalia* indeholder først Udgiverens Beretning om hans fornyede Undersøgelser i det danske Rigsarkiv; her gives dels Ekscerpter, dels hele Aftryk af en Række Aktstykker og Breve fra Samlingerne Spanske Nederlande A i det 16. og 17. Aarh. og Holland A fra 1666; meget heraf har Interesse ogsaa for dansk Historie, ikke mindst for Handelens. Derpaa følger Meddelelser fra de tyske Østersøstæders Arkiver og Biblioteker; righoldigst har Udbyttet været i Danzig, og ogsaa her findes ikke faa Oplysninger om danske Forhold. *J. A. F.*

Konferensraad Dr. S. Birket-Smith har, efter at være fratraadt sit Embede som Overbibliotekar ved Universitetsbiblioteket, paabegyndt Fortsættelsen af sin fortræffelige Udgave af *Kjøbenhavns Universitets Matrikel.* Af 3dje Bind,

der skal omfatte Aarene 1740—1828, er udkommet 1. Hefte, der naar til 1748.

Af den saa betydningsfulde Samling: *Rikskansleren Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling* er 1909 udkommet 1. Afd. 4. Bd. omfattende Oxenstiernas Breve fra 1628—29. Hele den svenske Politik for disse Aar og inden for den ogsaa Forholdet mellem de nordiske Riger belyses her paa den vigtigste Maade.

Den af Privatdocent i Leipzig Paul Herre forfattede lille Bog: *Der Kampf um die Herrschaft im Mittelmeer* (Leipzig, 1909) er et med Liv og Talent gjort Forsøg paa at skildre de europæiske, asiatiske og afrikanske Staters Forsøg paa at erhverve sig Herredømmet over Middelhavet og dets Kystlande lige fra Oldtiden til det nuværende Øjeblik. Lidt søgt er ganske vist Forf.'s Bestræbelser for at se mange verdenshistoriske Fænomener under det ene, ved Opgaven givne Synspunkt, og adskillige af hans Betragtninger vil sikkert kunne omtvistes, men man kan ikke nægte Forf. Evne til at drage historiske Udviklingslinier og til at se frisk og selvstændig paa Begivenhedernes Sammenhæng. Med særlig Interesse læses Afsnittene om Islams Fremtrængen og om Korstogstiden. *J. A. F.*

I *Publikationen aus den k. preussischen Staatsarchiven* 81.—82. Bd. (1908—09) har R. Koser og H. Droysen udgivet *Briefwechsel Friedrichs des Grossen mit Voltaire* 1.—2. Bd. Om end Samlingen kun bringer faa hidtil utrykte Breve, har den dog sin store Værdi ved, at Udgaven for Kongens Breves Vedkommende væsenligst er foretaget efter de egenhændige Originaler, som de preussiske Arkiver i de senere Aar har erhvervet. Paa mange Maader er det derved lykkedes at fremstille en Tekst, der afviger adskilligt fra de ældre Udgavers, og i det hele har man nu for første Gang Lejlighed til fuldt at vurdere den verdensberømte Brevveksling.

1903 besluttede det franske Deputeretkammer paa Forslag af den bekendte Politiker Jaurès, at der skulde dannes en *Kommission for Eftersøgning og Offentliggørelse af Aktstykker vedrørende det økonomiske Liv under den franske*

Revolution. Denne Kommission tog straks fat paa Organisationen af dette Arbejde, for en stor Del igjennem Nedsættelse af Komiteer i Departementerne, og det Resultat, der allerede nu foreligger, er særdeles stort. Der er saaledes udgivet Protokoller fra de Komiteer, som Revolutionens lovgivende Forsamlinger nedsatte angaaende Agerdyrkning og Handel og angaaende Afskaffelsen af Feudalrettighederne; endvidere er begyndt Udgivelsen af Sognenes Cahiers fra 1789 og af Aktstykkerne vedrørende Salget af de inddragne Nationalgodser. Den allerede vældige Række store Kvartbind, der findes paa det kgl. Bibliotek, vil efterhaanden muliggøre den Forstaaelse af Revolutionens økonomiske Historie, som de mange hidtidige fremkomne spredte Bidrag til den ikke har formaaet fuldt ud at skabe, og i det hele paa mange Maader belyse hin mærkelige Tid; eksempelvis skal nævnes, at først igennem den vil der kunne naas Løsningen af de i den nyeste Tid meget omstridte Spørgsmaal om Cahierernes Værdi og om den ny Ejendomsfordeling. *J. A. F.*

Det er i og for sig forstaaeligt, at Østrigs nyeste Historie vækker en ringere Interesse end Tysklands, Frankrigs eller Englands. De stadige Forandringer i Regeringsprincipperne, de talløse Forfatningseksperimenter, det hele parlamentariske Virvar har noget afskrækkende ved sig. Men det bør desuagtet ikke overses, hvor lærerig Donaustatens politiske og sociale Udvikling er for dem, der vil vinde Forstaaelse af de Problemer, der i det hele har haft Betydning for Europas Historie siden 1848. Vi møder her baade de nationale og sociale Stridigheder saa at sige i Renkultur, vi ser Nationernes Had til hinanden tydeligere end andre Steder, vi træffer Klassekampen udpræget og dog nøje sammenfiltret med og paavirket af Racemodsætningerne, vi er Vidne til Sammenstødet mellem de gamle Statsmagter, Hof, Aristokrati og Kirke, og de nye Samfundsmagter, Kapitalistdømme, Smaaborgerskab og Arbejdere, paa en fyldigere Maade end i andre Lande, og ikke mindst har det Interesse for os Danske i Østrig at se lignende Eksperimenter for at løse Vanskelighederne indenfor Statshelets forskelligartede historiske og nationale

Dele som dem, vi i mindre Maalestok maatte plages med i 50erne og 60erne. Med Rette gør Forf. til det Værk, som skal omtales i det følgende, opmærksom paa, at den franske Historiker Eisenmann's Skrift: Le Compromis Austro-Hongrois de 1867 (1904) hidtil har været den bedste Vejleder til Forstaaelsen af Østrigs politiske Historie 1848—67. Men der er nu Udsigt til, at det vil erstattes af et endnu værdifuldere. Den østrigske Historiker Heinrich Friedjung, tidligere især bekendt ved sit fortræffelige Arbejde: Der Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland 1859 bis 1866, har begyndt Udgivelsen af: *Österreich von 1848 bis 1860.* Hidtil er udkommet 1. Bind. (1908), der omfatter Aarene 1848—51. Denne Bog har med Rette tiltrukket sig stor Opmærksomhed. Den udmærker sig ved Benyttelsen af nye Kilder, ved en fortrinlig Fremstilling, ved en universel historisk Intelligens, ved skarpe, aabenhjertige og dog taktfulde Karakteristikker og ved den ærligste Stræben efter at forstaa de modsatte Synspunkter hos de Nationer og de Individualiteter, der virker i de store Kampe. Meget træffende og af stor Rækkevidde er Ordene i hans Fortale: „Det er ubilligt at forlange Partiløshed af dem, der skildrer samtidig Historie, især ved Begivenheder, der angaar hans eget Hjem og ofte rører ved hans inderste Følelser. Intet følende Menneske kan formaste sig til at gaa til disse Sager med fuld Upartiskhed, men derimod er Historikeren forpligtet til streng Sanddruhed, og hvad der er sket tør ikke forties af ham, ogsaa naar der derved skulde gives politiske eller nationale Modstandere Stof og Vaaben. Lad Historieskriveren altid være lige som Tacitus grebet af Lidenskab og Medfølelse, naar han blot besidder Evnen til at se og skildre Mennesker og Ting efter deres egentligste Natur; da erkender man Sandheden ogsaa gennem det Slør, som hans Tilbøjeligheder maatte have bredt over dem. Men hvem Historikerens Gave er nægtet, han kaster ogsaa med den vidtberømte Objektivitet ikke Lys over Tingenes Væsen". Hele Bogen berettiger Forf. til at udtale disse Ord. Han skjuler ikke i den sin Uvilje mod Metternich, mod den Hofkamarilla, der var i Sjælen i Forhandlingerne med Jellačič,

mod Højaristokraterne og ikke mindst de tshechiske, mod Ministeren Bachs Overgang fra Radikalisme til Absolutisme, mod Schwarzenbergs Kuldkastelse af Forfatningen 1851, og han fordølger ikke sin Sympati med meget i Martsbevægelsen og med de store Reformer, særlig paa Agraromraadet, der blev staaende som Revolutionens Resultat; han foretrækker ubetinget de moderate ungarske Politikere som Déak for Kossuth, hvis store agitatoriske Emner han fuldt anerkender, men hvis Forfængelighed og Nag til General Görgeï han fordømmer. Men allevegne taler han som den paalidelige, fordomsfri og sandhedssøgende Historiker og som den, der kaster nyt og uddybende Lys over de politiske, nationale, sociale og økonomiske Foreteelser. Friedjung har ved denne Bog sat sig i Række med den nyeste Tids første Historieskrivere. — Der skal hertil føjes, at kort efter Fremkomsten af Friedjungs Bog og for de første Aars Vedkommende med Tilslutning til ham har Richard Charmatz skrevet en kortfattet, men god Bog om Østrigs hele Nytidshistorie: *Österreichs neuere Geschichte von 1848 bis 1907.* I—II. (1909) (i Samlingen: Aus Natur und Geisteswelt). *J. A. F.*

Gabriel Hanotaux har udgivet 4. Bd. af sin *Histoire de la France contemporaine.* Det gaar fra 16. Maj 1877 til Januar 1882. Det vil sige, at det for Frankrigs indre Forholds Vedkommende omhandler den store Kamp for Republikken, der endte med Mac Mahons Demission, Begyndelsen af Grevy's Præsidentskab, af Kampen mod Kirken og af Splittelsen mellem Republikanerne og tilsidst Gambetta's mislykkede Forsøg paa at tage Frankrigs Ledelse i sine Hænder, — og for Frankrigs Forhold til Udlandet Udviklingen af det orientalske Spørgsmaal med Berlinerkongressen som Midtpunkt, Leo XIII's Regeringstiltrædelse og det ny Afsnit i Europas Politik, som indlededes ved Frankrigs Besættelse af Tunis. Den Finhed, hvormed Forf. knytter den indre og ydre Politik sammen, og den Kundskab, han fra utrykte Kilder har især til den sidstes Gang, er en særlig Styrke ved dette Bind. Og er det end for en Udlænding ikke altid muligt at have den samme Interesse for det parlamentariske Intrigespil, som

dette har for Franskmændene, saa evner dog Forf. stadigt at vise de store Modsætninger af almindelig eller personlig Art, der ligger bagved. Med stor Glæde læser man ogsaa hans indtrængende og klare Karakteristikker af de ledende Mænd og føler med ham i hans dybe Sympati for Gambetta, selv om alle de Problemer, der knytter sig til dennes Politik og Liv, endnu ikke er løste, og selv om den skæbnesvangre Modsætning mellem ham og Jules Ferry, der blev det store Kraftspild for Republikkens Sag, vel endnu kan trænge til fyldigere Belysning. Det foreliggende Bind danner efter Fortalen en i alt Fald foreløbig Afslutning paa dette Værk af Hanotaux; han vil nu vende tilbage til sine Richelieustudier. Men sikkert er det, at hans Histoire de la France contemporaine vil staa som et Værk af en fremragende Historiker, og at alle, der vil søge at forstaa ikke alene Frankrigs, men ogsaa Europas Historie efter 1870, atter og atter vil finde Belæring i det om de mange Kræfter, der siden hint Aar har gjort sig gældende, inden for Statsmændenes Kreds som inden for Folkene.

J. A. F.

Bøger indsendte til Redaktionen.

Norges Historie. H. 16.—17. Krania, 1909. H. Aschehoug & Co.

Katalog over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur ved Statens offentlige Biblioteker 1908. Udgivet af det kgl. Bibliotek ved Axel Anthon Bjørnbo. VIII. Kbh., 1909.

Rikskansleren Aksel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling. Utgifna af Kungl. Vilterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien. 1. Afd. 4. Bd. Bref 1628—1629. Stockh., 1909. P. A. Norstedt & Søners Förlag.

Kjøbenhavns Universitets Matrikel. Udgivet af S. Birket-Smith. 3. Bd. 1740—1828. 1. Hefte. Kbh., 1909. H. Hagerups Bogh.

Bernhard Schmeidler: Italienische Geschichtsschreiber des XII. und XIII. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte. (Leipziger historische Abhandlungen. XI.) Leipzig, 1909. Quelle & Meyer.

Handlingar rörande Sveriges Historia. 3. Serien. Svenska Riksrådets Protokoll. Utg. af Riksarkivet genom Severin Bergh. XII. 1647, 1648. 2. H. Stockh., 1909.

Poul Andræ: Geheimekonferensraad Carl Georg Andræ. 2. Bd. Kbh., 1909. Lehmann & Stage.

Paul Herre: Der Kampf um die Herrschaft im Mittelmeer. Leipzig, 1909. Quelle & Meyer.

Paul Herre: Barbara Blomberg, die Geliebte Kaiser Karls V. und Mutter Don Juan de Austria. Ein Kulturbild des 16. Jahrhunderts. Leipzig, 1909. Quelle & Meyer.

Vilh. Lütken: Bidrag til Langelands Historie. 1. H. Rudkjøbing, 1909. Andr. Brandts Bogh.

Íslendinga Saga eptir Boga Th. Melsted gefin ut af hinu Íslenska Bókmentafjelagi. 2. Bd. 3. H. Kaupmannahöfn, 1909.

Gudmund Schütte: Altyske Annexionslærdomme om dansk Land og Folk. Smaaskrifter udg. af Selskab for germansk Filologi Nr. 15. Kbh., 1909. H. Hagerups Forl.

Indhold:

Side

Griffenfeld og Fuenmayor. En Studie over dansk Udenrigspolitik. Af Arkivassistent, Dr. phil. **Knud Fabricius.** (Sluttet.) ..... 111.

Annalerne og Kalendariet fra Colbaz. Af Landsarkivar, Dr. phil. **Lauritz Weibull.** (Med 2 Tavler.) ..... 170.

Anmeldelser:

Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark. 1909. Anm. af Professor, Dr. **Johannes Steenstrup** ..... 188.

Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskraaer. Udg. af Poul Bjerge og J. Søegaard. I—II. 1. 1904—08. Willkürsbriefe oder Dorfsbeliebungen aus dem Kreise Flensburg. Hrg. von O. C. Nerong. 1900. Anm. af Professor, Dr. **Johannes Steenstrup** ..... 194.

Nyt fra historisk Videnskab i Ind- og Udland ..... 199.

Historisk Tidsskrift udgives med 4 Hefter aarlig. Den danske historiske Forenings Medlemmer betaler aarlig 4 Kroner. Anmeldelser om Indtrædelse modtages hos Foreningens Formand (Professor Joh. Steenstrup, Svanemosegaardsvej 12, V), hos dens Sekretær (Professor J. A. Fridericia, Nyvej 4, V), hos dens Kasserer (Dr. phil. M. Mackeprang, Adolph Steens Allé 10, V) og af H. Hagerup's Boghandel (Gothersgade 30, K). Klager over Mangler ved Tidsskriftets Tilsendelse samt Anmeldelser om Bopælsforandring bedes sendte til Dr. Mackeprang.

I Følge Overenskomst med den norske historiske og den svenske historiske Forening staar Adgang aaben for Medlemmerne af den danske historiske Forening til at indtræde i den norske og i den svenske Forening mod et nedsat Kontingent af henholdsvis 2 og 3 Kroner om Aaret. De Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, ville behage at gøre Anmeldelse derom til den danske historiske Forenings Sekretær.